

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Ruská emigrace v Čechách ve XX. století

Jana Stiborová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Ruská emigrace v Čechách ve XX. století

Jana Stiborová

Vedoucí práce:

Mgr. Eduard Neupauer PhD.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	RUSKO ZA VLÁDY CARA MIKULÁŠE II.	3
	2.1 Obraz Ruska na přelomu 19. a 20. století.....	3
	2.2 Obraz Ruska za první světové války.....	8
3	VYPOVĚZENÍ INTELIGENCE Z RUSKA	15
	3.1 Vítězství bolševiků.....	15
	3.2 Represe bolševiků.....	16
	3.3 Parník filosofů.....	20
4	VZTAH KRAMÁŘE A MASARYKA V LETECH 1880 - 1918	30
	4.1 Vztah Kramáře a Masaryka k Rusku do první světové války.....	30
	4.2 Vztah Kramáře a Masaryka k Rusku v období 1. světové války.....	33
5	RUSKÁ EMIGRACE V ČESKOSLOVENSKU	40
	5.1 První vlna ruských emigrantů.....	40
	5.2 Čeští politici a ruská intervence.....	43
	5.3 Politický boj mezi ruskými emigranty.....	45
	5.3.1 Pomoc organizovaná esery- Zemgor.....	47
	5.4 Ruská pomocná akce.....	48
	5.4.1 Příprava pomoci.....	48
	5.4.2 Příjezd emigrantů.....	51
	5.4.3 Právní postavení emigrantů.....	53
	5.4.4 Financování ruské pomoci.....	54
	5.4.5 Ubytování emigrantů.....	57
6	PRAHA AKADEMICKÉ CENTRUM	61
	6.1 Zrod akademického centra.....	61
	6.2 Rozkvět a úpadek pražského akademického centra.....	64
	6.2.1 Pedagogické instituce.....	64
	6.2.2 Vzdělávací instituce.....	68
	6.2.2.1 Automobilová škola.....	68
	6.2.2.2 Ruský pedagogický ústav Jana Amose Komenského.....	69
	6.2.2.3 Ruská právnická fakulta.....	70
7	RUSKÁ SVOBODNÁ UNIVERZITA	74
	7.1 Založení univerzity.....	74
	7.2 Výuková činnost univerzity.....	78
8	SEMINARIUM KONDAKOVIANUM	87
	8.1 N. P. Kondakov.....	87
	8.2 Založení Seminaria Kondakova.....	90
	8.3 Vědecká činnost.....	95
9	ZÁVĚR	102
10	POUŽITÁ LITERATURA:	104
11	RESUME	113

1 ÚVOD

Cílem mé diplomové práce Ruská emigrace ve XX. století v Československu je v sedmi kapitolách zachytit obraz vlády a pádu posledního ruského cara Mikuláše II. vedoucího k nástupu bolševické moci a následnému exilu vědeckých, kulturních a akademických elit do Československa.

Tato historická etapa je mi blízká. K tomuto tématu jsem prostudovala mnoho publikací a spolu s návštěvami archívů jsem si vytvořila ucelený přehled týkající se příčin příchodu a činnosti ruské emigrace v Československu. Též mě zaujal vznik pražského vědeckého centra ve dvacátých letech, vrchol a krize ve třicátých letech dvacátého století.

Absolutistické Rusko se zaostávajícím zemědělstvím a průmyslem díky své rozloze a silné armádě sehrávalo na přelomu devatenáctého a dvacátého století důležitou politickou roli. Pro její udržení vstoupilo na bojiště první světové války. Válečný konflikt vymazal z mapy nejen Rakousko - Uherskou monarchii, ale smetl i vládu ruského cara Mikuláše II. vedoucí k nástupu Leninovy bolševické diktatury.

Bolševickým převzetím moci ruská společnost ztratila svobodu, lidskost, upadala morálka a duchovní kultura. Nejprve vyhlásili nelítostný boj hlavní opoře carského režimu- pravoslavné církvi. Po vítězství v občanské válce jej rozšířili proti všem potencionálním nepřátelům, mezi nimiž se ocitly i ruské vědecké, kulturní a akademické špičky. Leninova nenávisť k této společenské vrstvě vyústila na podzim 1922 v jejich vypovězení do zahraničí.

Ruská pomocná akce vznikla 28. července 1921 pod záštitou prezidenta T. G. Masaryka. V jejímž rámci na pozvání československé vlády přijížděli studenti spolu s intelektuály. Cílem akce bylo připravit odborníky, kteří po návratu do demokratického Ruska pomohou s obnovou zničeného průmyslu a zemědělství. Také se měli stát apoštoly západních tradic dále na Východ.

Ruští intelektuálové zde zakládali základní, střední a vysoké školy. Zvláštní postavení mezi nimi měla Ruská lidová univerzita založená na podzim 1923. Na rozdíl od jiných vzdělávacích institucí měla osvětovo - vzdělávací charakter. Byla určena

široké veřejnosti. Kromě odborných kurzů, přednášek, seminářů pořádala i školy gramotnosti pro negramotné. Ke sblížení ruské a české společnosti pořádala velmi oblíbené ruské literární a hudební večery.

Světového ohlasu dosáhlo Seminarium Kondakovianum založené v roce 1925 na památku zakladatele moderní archeologie N. P. Kondakova, žijícího v Praze v letech 1922 - 1925. Seminarium se zaměřovalo na bádání v oblasti archeologie, byzantologie, starověkého a středověkého umění. Úzce spolupracovalo nejen se Slovanským ústavem, ale i s dalšími světovými vědeckými centry.

Při psaní práce jsem získávala informace z mnoha pramenů. Ty jsem rozdělila do tří okruhů. První tvořily monografie. V díle Mikuláš II. a jeho doba problematiku Ruska za carského režimu a za vlády bolševiků detailně zpracovává Václav Veber. Lesley Chamberlainová v knize Parník filozofů podává výtečnou charakteristiku bolševického Ruska. Popisuje první politické procesy a přípravu procesu směřujícího k vyhnání intelektuální elity do exilu. Cenný zdroj informací k ruské emigraci v Československu podávají čtyři vydané sborníky Ruská emigrace v Československu v letech 1918- 1945 spolu s autory Zdeněk Sládek, Anastasie Kopřivová, Ljubov Běloševská a Ivan Savický. Druhý okruh tvořily příspěvky ve Slovanském přehledu a Slovanských historických studií prohlubující informace. Třetí doplňkový tvořily deníky Národní listy a Pravda. Informace získané zprostředkovaně z odborné literatury jsem doplnila studiem originálních písemností v Archívu hlavního města Prahy- materiály vztahující se k Ruské lidové univerzitě, Masarykův ústav AV ČR – Kondakovův institut. V archívu ministerstva zahraničních věcí jsem získala informace o počtu ruských emigrantů, financování pomocné akce, činnosti institucí financovaných ministerstvem zahraničních věcí.

Při psaní práce o ruské emigraci v Československu jsem využila deskriptivní metodu. Pro srovnání názorů autorů, či pramenů jsem použila metodu komparativní.

2 RUSKO ZA VLÁDY CARA MIKULÁŠE II.

2.1 Obraz Ruska na přelomu 19. a 20. století

Carské Rusko rozkládající se na rozhraní Evropy a Asie bylo na přelomu 19. a 20.¹ století zemí výrazných kontrastů. Současný francouzský historik Anatole Leroy – Beaulieu ho přirovnával „k zámku postavenému v různých epochách, kde lze bok po boku spatřit disharmonické styly, anebo k domku stavěnému kousek po kousku a s přestávkami, jenž je oproti obydlí postavenému podle plánu a najednou nesourodý a nepohodlný.“² Asijská část říše se v historii velmi často stávala zdrojem sociálních nepokojů. Směrem východním se stoupající podřadnosti a zbabělosti buržoazie klesala její politická a kulturní vzdělanost.³ T. G. Masaryk je po svých návštěvách vylíčil takto: „Rusko je zdvojeno ve dvě poloviny, v Rusko staré s kulturou předpetrovskou a v Rusko nové, evropské.“⁴

Na jedné straně tak Rusko přináleželo mezi světové velmoci s významnými ekonomickými a kulturními centry. Spisovatelé, umělci, vědci, skladatelé hovořící plynule anglicky nebo německy udržovali čilé kontakty s vyspělejší západní Evropou a bez větších problémů přejímali jejich životní styl.⁵

Na druhé straně významný vliv asijského způsobu života vytvářel pro osmdesát procent obyvatel⁶ z řad negramotných a izolovaných venkovských mužiků životní stereotypy je nepatrně se lišící od jejich předků. Život ruských rolníků ve dvacátém století se velmi podobal životu rolníků v západní Evropě v století osmnáctém.⁷ Změny (všeobecné vzdělání, vytvoření celostátního trhu a vznik politických organizací) zaváděné v západní Evropě v devatenáctém století z rolníků vchovaly aktivní společenskou vrstvu. V Rusku se na přelomu století nic takového neuskutečnilo, a proto ruský rolník nenabyl politického, ani společenského smýšlení.

¹ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce. Praha: Argo, 1998, s. 17.

² Tamtéž s. 17.

³ Figes, Orlando. Lidská tragédie Ruská revoluce 1891-1924. Praha: Beta, 2000, s. 70.

⁴ Reiman, Michal. Ruská revoluce 23. únor - 25. říjen 1917. Praha: Naše vojsko, 1967, s. 20.

⁵ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce, s. 17.

⁶ Tamtéž s. 17.

⁷ Tamtéž s. 23.

V průmyslových továrnách vznikajících v okolí velkých měst pracovalo pouze kolem 1,4 % všech obyvatel,⁸ kteří nepřicházeli z řad řemeslníků, ale z venkova. Z toho vyplývala negramotnost raného proletariátu bez hlubšího technického a kulturního rozhledu. Poddanství zavedené v šestnáctém století, vrcholící v sedmnáctém, zrušeném až v roce 1861⁹ odstartovalo ekonomické reformy, které však „*neuvolnily potřebný kapitál a pracovní potenciál k hospodářské prosperitě, společnost nebyla na nový systém připravena a nebyla ochotna respektovat jeho zákonitosti. Masy žádaly svobodu, nechtěly však změnit přístup k práci, šlechta nebyla ochotna akumulovat kapitál, měšťanstvo v západoevropském smyslu v Rusku téměř neexistovalo.*“¹⁰ Vývoj ve všech oblastech společnosti se za západními zeměmi zpožďoval.

Rusko se řadilo k několika málo evropským mocnostem s absolutistickou vládou monarchy, která striktně dodržovala kastovní hierarchický řád. Navenek státní jednotu uměle udržoval rozbujelý byrokratický aparát za pomoci početné armády.¹¹ Všechny vrstvy ve společnosti byly podřízeny carovi, který vykonával státní moc, zpovídal se pouze Bohu a pravoslavné církvi. Český politik K. Kramář v církvi viděl pouze poslušného sluhu samoděržaví, postupně přivádějící široké vrstvy k materialismu a ateismu.¹²

Celou společnost však zmítala ekonomická krize, kterou odstartovala neúroda ve dvaceti¹³ neúrodnějších guberniích v roce 1891,¹⁴ zapříčiněna nejen špatným počasím, ale i nevykonným způsobem hospodaření. Neúroda vyvolala celonárodní hladomor a epidemii cholery, kterou zaostalé ruské zdravotnictví nebylo schopné zvládnout. Epidemie si vyžádala přes šest milionu obětí. Poté co se hladomor v následujícím roce zopakoval, vzrůstající nespokojenost mezi lidmi přerostla

---

⁸ Veber, Václav. Komunistický experiment v Rusku 1917 - 1991, aneb Malé dějiny SSSR. Praha: Roman Víšek, 2001, s. 14

⁹ Trockij, Lev. Dějiny ruské revoluce 1905 - 1917. Praha: Fr. Borovský, 1935, svazek II. Únorová revoluce, s. 23.

¹⁰ Vlček, Radomír. Nacionalismus, panslavismus a neoslavismus-pokusy o řešení krize ruského impéria na přelomu 19. a 20. Století? In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1994, roč. LXXX, č. 1, s. 5.

¹¹ Tamtéž s. 4.

¹² Kramář, Karel. Ruská krise. Praha: Tiskem a nákladem pražská akciové tiskárny, 1921, s. 62-64.

¹³ Vlček, Radomír. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy). In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1996, roč. LXXXII, č. 3 - 4, s. 233.

ve společenskou a politickou krizi, která přinutila cara Alexandra III. nahradit některé neschopné úředníky a ministry.¹⁵

Po náhlém úmrtí cara Alexandra III. 1. listopadu 1894¹⁶ na trůn nastoupil nerozhodný a fatalistický car Mikuláš II.¹⁷ Při příležitosti svého zasnoubení s německou princeznou Alexandrou, v listopadu 1894,¹⁸ před přítomnými šlechtickými maršálky prvně přednesl svůj politický program znamenající pokračování linie upevňování samoděržaví. V odpovědi se dvou dnů po Petrohradu rychle rozšiřovalo prohlášení. „*Zahájil jste, Vy první, boj – boj nedá na sebe čekat.*“¹⁹

P. N. Miljukov, stojící v čele liberální intelektuální opozice, spolu s předsedou tverského zemstva I. I. Petrunkevičem a P. B. Struvenem se v několika memorandech (první- Memorandum liberálních zemců) marně pokoušeli o dialog s mladým carem Mikulášem II. o dílčích politických ústupcích. Nejenže se Mikuláš II. nesnažil odstranit příčiny jejich nespokojenosti, ale ještě zesílil represe svého otce Axandra III. při potlačování rostoucích bouří a stávek mezi studenty, spisovateli a pokrokovými profesory.²⁰ Carovo dogmatické lpění na udržení samoděržaví znepokojovalo mnoho intelektuálů. Mezi nimi byli i významní historici. A. A. Kizevetter spolu s P. N. Miljukovem varovali nejen před vzrůstající zaostalostí carského úřadu,

¹⁴ Tamtéž s. 233.

¹⁵ Vlček, Radomír. S. Ju. Vitte a jeho pokusy o překonání krize ruského impéria. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1995, roč. LXXXI, č. 4, s. 293.

¹² Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894-1917). Praha: Karolinum, 2000, s. 14.

¹⁷ Trockij, Lev. Dějiny ruské revoluce 1905- 1917, svazek II. Únorová revoluce, s. 92-93. Již od počátku vlády cara a carevnu výrazně ovlivňovali, „*boží lidé,*“ *svázeli se ke dvoru věštcí a posedlí jasnovidci nejen z celého Ruska, ale i z jiných zemí. Byli tu zvláštní, vysoce postavení dodavatelé, kteří se seskupovali kolem dočasného orákula, tvoříce při monarchovi všemocnou horní sněmovnu. Nedostávalo se starých modlářek s hraběcími tituly, hodnostářů, prahnoucích po úřadech, finančníků, majících zpachtována celá ministerstva. Čím víc se dynastie osamocovala a čím opuštěnějším se cítil samovládce, tím víc mu bylo třeba pomoci onoho světa. Úroveň dvorního kruhu se vlastně pokolení od pokolení nijak zvlášť neměnila. Ale země se za ta desetiletí změnila, úkoly se zmnožily, kultura se pozvedla a dvorní kruh se utřhl a zůstal tak daleko vzadu. I když monarchie pod svou holí dělala ústupky novým silám, vnitřně se naprosto nestačila modernisovat, naopak uzavírala v sebe, duch středověku pod tlakem nepřátelství a strachu se zesílil, až se jako odporná můra rozepjal nad zemí.*

¹⁸ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 22.

¹⁹ Masaryk, Tomáš Garigue. Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku. Praha: Orbis, 1930, svazek 1, díl I. K ruské filosofii dějin a náboženství, 1930, s. 127.

²⁰ Vlček, Radomír. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy). In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academie, 1996, roč. LXXXII, č. 3-4, s. 237. Struve byl postižen sesazením z profesorského místa.

ale obávali se možného pádu dynastie Romanovců. Jejich učitel V. O. Ključevskij dokonce předpovídal, že Mikuláš II. bude posledním ruským carem.²¹

Mikulášova cesta represí nevedla k posílení panovnické autority, ani k uklidnění nespokojených hlasů. Naopak v celé společnosti se inteligence spolu se studenty probouzela z letargie a tajně začínala zakládat politické strany a politická hnutí. I. I. Petrunkevič, P. B. Struve a P. N. Miljukov spolu s hrabětem P. S. Šeremetěvem v květnu 1896²² sjednotili liberální hnutí a dali vzniknout politickému seskupení Beseda s cílem boje proti byrokracii (rozvoj škol, svobodný tisk, vznik osvětových a politických spolků). V letních měsících roku 1903²³ se ruští liberálové setkali ve švýcarském Schaffhausenu a ilegálně založili Svaz osvobození. Mezi čelní představitele patřili M. Kovalovskij, P. Miljukov, S. Muromcev, knížecí bratři Pavel a Petr Dolgorukovové a N. Berd'ajev.

Sociální demokracie založená Georgijem Plechanovem v roce 1883²⁴ ve Švýcarsku se za dvacet let (1903)²⁵ na II. sjezdu v Londýně rozštěpila ve dva myšlenkové proudy. Menševici vedeni Martovem si v politickém programu kladli za cíl vzdělávání a výchovu dělníků s postupným shromažďováním sil pro uskutečnění revoluce. Bolševici vedeni Leninem naopak chtěli co nejdříve uskutečnit revoluci s diktaturou centrální vlády. Stranu po vzoru Narodnoj volji měla vést elita revolucionářů. Sjednocením strany Narodnaja volja, vzniklé roku 1892,²⁶ a dalších narodnických kroužků pod vedením V. M. Černova a J. K. Breško- Breškovskoj, vzešla koncem roku 1901²⁷ radikální Strana sociálních revolucionářů (eseři). Na ustavujícím sjezdu uskutečněném od 29. 12. 1905- 4. 1. 1906²⁸ za hlavní ve svém programu kromě

---

²¹ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 59.

²² Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 83.

²³ Vlček, Radomír. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy). In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav, 1996, roč. LXXXII, č. 3- 4, s. 238.

²⁴ Zubov, Andrej aj. Dějiny Ruska 20. století. Praha: AST a Astrel, 2009, díl 1. 1894 - 1939, s. 111- 112.

²⁵ Slavík, Jan. Za světové války a revoluce. In: Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku, díl I. K ruské filosofii dějin a náboženství, s. 288.

²⁶ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 73.

²⁷ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce, s. 40.

²⁸ Veber, Václav. Strana eserů v moderních ruských dějinách v Praze. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v ČR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1993, sborník studií č. 1, s. 21.

rovnosti mezi dělníky a rolníky, vzniku socialistického státu spatřovali agitaci a individuální politický teror.

Teror namířený proti carskému režimu eseri rozpoutali již v roce 1901.²⁹ První obětí se v roce 1902³⁰ stal ministr školství Bogolepov. Rok po své abdikaci ministr vnitra D. S. Sipjagin, který za dva a půl roku ve svém úřadu nechal uvěznit 60000³¹ politických oponentů, padl za oběť atentátníku S. Balmaševovi. Po Sipjaginovi 15. července 1904³² terorista Sazonov zabil ministra vnitra V. K. Plevého, za něž se v Rusku zavedly mnohé totalitní praktiky. Infiltrací svého konfidenta mezi esery zabránil mnoha atentátům. Ju Vitte na jeho místo carovi doporučil generála P. D. Svjatopolka - Mirskeho, který viděl úspěch politiky ve spolupráci mezi carem a společenskými institucemi zastupujícími lid. Postupující defenzíva Ruska ve válce s Japonskem v roce 1904³³ zvyšovala domácí problémy, na něž car reagoval vydáním prosincového manifestu. V něm vyzýval k důslednému dodržování zákonů.³⁴ Eseri na vydání manifestu zareagovali spácháním dalšího atentátu, při němž v únoru 1905³⁵ I. Kaljajev smrtelně zasáhl carova strýce S. Alexandroviče.

Boj za konstituci a demokratický přerod Ruska se odehrával především mezi intelektuály. Mezitím nepozorovaně sílilo dělnické hnutí, které 9. ledna 1905³⁶ uspořádalo v Petrohradě pokojný průvod 200.000³⁷ dělníků nesoucích carovi petici.³⁸

²⁹ Masaryk, Tomáš Garigue. Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku, díl I. K ruské filosofii dějin a náboženství, s. 199.

³⁰ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce, s. 40.

³¹ Masaryk, Tomáš Garigue. Rusko a Evropa Studie o duchovních proudech v Rusku, díl I. K ruské filosofii dějin a náboženství, s. 199.

³² Vlček, Radomír. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy). In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia 1996, roč. LXXXII, č. 3 - 4, s. 240.

³³ Tamtéž s. 240.

³⁴ Tamtéž s. 241.

³⁵ Veber, Václav. Strana eserů v moderních ruských dějinách v Praze. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1993, sborník studií č. 1, s. 21.

³⁶ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce s. 49.

³⁷ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 162.

³⁸ Trockij, Lev. Dějiny ruské revoluce 1905- 1917. Praha: Fr. Borový, 1934, svazek I. Revoluce 1905, s. 39- 40. „Gosudare, my, dělníci, naše děti, ženy a slabí starci, naši otcové, přišli jsme k Tobě, gosudare, hledat pravdy i záštity. Jsme ochuzeni, hnětou nás, tíží nás nesnesitelnými pracemi, posmívají se nám, neuznávají nás za lidi, chovají se k nám jako k otrokům, kteří musí nést svůj osud a mlčet. Snesli jsme již dosti utrpení, ale vhánějí nás stále dále do propasti bídy, bezpráví a nevědomosti. Rdousí nás despotismus a libovůle a my těžce dýcháme. Není už síl, gosudare! Jsme u mezi trpělivosti; nastala pro nás strašná chvíle, kdy je lepší umřít než dále žít v nesnesitelných mukách.,, To jsou, gosudare,“ takto se končila petice, „hlavní naše potřeby, s nimiž jsme přišli k Tobě. Naříd' a zapřisahej se, že je splníš

Průvod pod vedením popa Gapona žádal ustanovení ústavodárného shromáždění podle obecného a rovného hlasovacího práva, osmihodinovou pracovní dobu, svobodu tisku a postupné přenechání půdy rolníkům. Při krvavé srážce zemřelo přes 500 lidí,³⁹ po celém Rusku vzrostla nedůvěra v cara a samoděržaví, kterou již nikdo nedokázal zastavit.

Vítězstvím revoluce bylo vyhlášení Manifestu ze 17. října,⁴⁰ v němž se car zavázal svolat státní dumu (obdoba parlamentu). Tímto činem učinil první krok směrem ke konstituční monarchii. Zároveň přispěl k založení konstitučně demokratické strany-kadetů, vzniklé ze Svazu zemských konstitucionalistů a Svazu osvobození, v čele s P. N. Miljukovem a A. A. Kizevettrem. V příštím roce přejmenovanou na Stranu lidové svobody. Za svou krátkou existenci se buržoazní strana kadetů v carském Rusku stala nejen největší, ale i nejvlivnější. V jarních měsících 1906⁴¹ car odsouhlasil vyhlášení ústavy. Prvně zasedl parlament (Státní дума) na základě rovného, všeobecného a přímého hlasování. Konstituce nebyla plně dokončena, poněvadž carovi náleželo rozhodující slovo.

2.2 Obraz Ruska za první světové války

Cara v prvním desetiletí dvacátého století zaměstnávala domácí bouřlivá politická scéna. Byl nucen reagovat na neklidnou evropskou politickou situaci s několika potenciálními ohnisky válečného konfliktu. Německo s Francií soupeřily o zisk území Lotrinska a Alsaska. Anglie s Německem bojovaly o nadvládu na moři. Na Balkáně Rusko, Rakousko – Uhersko spolu s Německem soupeřily o vítězství slovanské, či německé hegemonie.⁴²

— a učiníš Rusko silným a slavným, zapíšeš jméno své do srdcí našich i našich potomků na věčné časy. A nedovolíš-li toho, budeš-li mlčet k naší prosbě — umřeme zde, na tomto náměstí před Tvým palácem. Nemáme kam jít a nemáme proč. Máme jenom dvě cesty — buď k svobodě a štěstí, nebo v hrob. Ukaž, gosudare, na kteroukoliv z těchto cest — půjdeme jí bez odmluvy, byť to i byla cesta k smrti. Necht' je náš život obětí za usouzené Rusko. Není nám líto této oběti - ochotně ji přineseme.“

³⁹ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 162.

⁴⁰ Vlček, Radomír. S. Ju. Vitte a jeho pokusy o překonání krize ruského impéria. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1995, roč. LXXXI, č. 4, s. 300.

⁴¹ Vlček, Radomír. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy). In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia 1996, roč. LXXXII, č. 3 - 4, s. 240

⁴² Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 296- 297.

Všechny významné evropské mocnosti měly početnou a vyzbrojenou armádu, a proto se k přímému válečnému konfliktu prudce schylovalo již od roku 1912.⁴³ Poté co Rusko oznámilo plán reorganizace armády ve spolupráci s armádou Francie, jehož cílem bylo zefektivnit a zkrátit mobilizaci na pouhých osmnáct dnů. To vyvolalo velké obavy u německých generálů, protože jejich vojska měla na sebe navázat devadesát procent francouzské armády. Tato strategie, známá jako Schlieffenův plán, by ztratila na významu.⁴⁴

Rusko v té době, dle Kramáře vycházejícího z rozhovoru se Stolypinem v roce 1909,⁴⁵ nemělo v úmyslu začít válku proti Německu v horizontu osmi až deseti let. Rozvoj průmyslu, ani Stolypinova pozemková reforma snažící se o přerod vlastníků půdy, rozdělení mezi rolníky, nebyla ještě dokončena. Roztříštěná politická scéna potřebovala klid na prosazení konstituční ideje. Vláda spolu s carem měli v živé paměti nutné politické ústupky pro zachování klidu po prohrané válce s Japonskem. Nezanedbatelné bylo i nebezpečí revoluce přicházející po každé prohrané ruské válce.

Inteligence v emigraci, především, domácí v čele s kadety si uvědomovala nebezpečí válečného konfliktu pro stabilitu Ruska, proto se do poslední chvíle snažila válce zabránit. Historik a publicista P. Miljukov od počátku roku 1914⁴⁶ negativně reagoval na německá periodika *Kölnische Zeitung* informující o nepřipravenosti Ruska na válečný konflikt a *Berliner Tageblatta* agitující pro okamžitý konflikt, dokud v Rusku není dokončena modernizace armády. Ještě 23. května⁴⁷ pronášel v říšské dumě ostrou kritiku ruské zahraniční politiky. Obával se, aby ministerstvo zahraničí nepodlehlo zhoubnému duchu dobrodružnosti a duchu nezdrženlivosti vedoucímu ke katastrofě. Také velitel carské policie, ministr vnitra a pravicový ultranacionalista, Pjotr Nikolajevič Durnovo⁴⁸ od února upozorňoval Mikuláše na smrtelné nebezpečí

⁴³ Švankmajer, Milan aj. Dějiny Ruska. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 309.

⁴⁴ Zubov, Andrej aj. Dějiny Ruska 20. století, díl 1. 1894 - 1939, s. 277.

⁴⁵ Kramář, Karel. Pět přednášek o zahraniční politice. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1922, s. 37.

⁴⁶ Slavík, Jan. Studie k dějinám ruské revoluce, I. Ruské strany politické za světové války. Praha: Pokrok, 1926, s. 55.

⁴⁷ Tamtéž s. 55.

⁴⁸ Slavík, Jan. Studie k dějinám ruské revoluce, I. Ruské strany politické za světové války, s. 6-7. „*Válku s Německem pokládá za šílenství a přímé tlačení carismu do záhuby. Chce-li ostatně někdo bojovat proti německému Drang nach Osten, ať bojuje, ale ne válkou! Válka by nutně vedla k velikému zadlužení u západního kapitálu, k pravému finančnímu nevolnictví u Londýna a Paříže, proti němuž nynější závislost na německém kapitálu je ideální. Válka s Německem přinese Rusku nezbytné sociální otřes.*“

hrozící samoděržaví, poté co vstoupí Rusko do války proti Německu na straně demokratické Francie nebo Anglie.

Červnový atentát spáchaný v roce 1914 srbským teroristou Gavrilo Principem na rakouského následníka trůnu Ferdinanda d' Este v Sarajevu neznamenal v konečném řešení tragickou událost pouze pro rakouskou monarchii. Především se stal rozbuškou pro válečný konflikt, který zachvátil celý evropský kontinent. Rakousko mohutně podporované Německem vystupňovalo neakceptovatelné podmínky ultimata přednesené Srbsku. Zřejmě si bylo vědomo, že se Rusko pod vlivem ekonomických problémů bude chtít válce vyhnout.⁴⁹

Teritoriální zisk strategického průlivu Bospor a Dardanel by po vítězství mělo Rusku zajistit volný přístup k Černému moři, a proto 30. července⁵⁰ car Mikuláš II. ve večerních hodinách vyhlásil všeobecnou mobilizaci a 1. srpna⁵¹ vstoupil na bojiště první světové války s pevnou vírou, že tento konflikt bude zanedlouho korunován vítězstvím.

V Rusku se okamžitě zvedla vlna patriotismu, politické strany, s výjimkou sociálních demokratů, se vzdaly svých politických priorit. Celý národ se sjednotil a již od 2. srpna statisíce Rusů vyjadřovaly Mikulášovi naprostou oddanost. Dojatý car před početným davem shromážděných pronesl z balkonu Zimního paláce projev.

„Zdravím vás v této významné a těžké době, kterou Rusko prožívá. Německo a po něm Rakousko- Uhersko nám vypověděly válku. Takový výraz vlasteneckého nadšení, lásky k našemu domovu a oddanosti trůnu, který se šíří po celé zemi jako hurikán, je pro mě i pro vás zárukou, že naše velká matička Rus dovede Bohem seslanou válku do šťastného konce. Nechráníme jen čest a důstojnost svou, ale také našich bratří Slovanů, kteří jsou s námi spjati krví a vírou.“ Na závěr složil slib *„Skládám svatý slib, že neuzavřeme mír, dokud jediný nepřítel zůstane na ruské půdě.“*⁵²

Přes veškeré problémy s mobilizací, již po patnácti dnech, dvě ruské armády překvapivě dokázaly přejít do ofenzívy na východě Pruska a rychle postupovaly do týlu

⁴⁹ Zubov, Andrej aj. Dějiny Ruska 20. století, díl 1, s. 277.

⁵⁰ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 318.

⁵¹ Tamtéž s. 318.

Německa.⁵³ Na pravidelném zasedání vlády konaném 21. srpna⁵⁴ se zúčastnění ministři vnitra, kníže Ščerbatov, války Polivanov, námořnictva Grigorovič spolu s ministrem zahraničí Sazonovem shodli na všeobecně panující nedůvěře v carovu vládu. Neutěšený stav válečných událostí si žádal urychlené řešení v podobě tvrdé diktatury nebo smířlivé politiky.

Car neudělal ani jedno. Pouze odvolal knížete Nikolaje Nikolajeviče a sám se 5. září 1915⁵⁵ jmenoval vrchním velitelem vojsk. Na rozdíl od Františka Josefa, vrchního velitele rakouských vojsk, Mikuláš II., většinu času do nucené abdikace pobýval v hlavním stanu v Mogilevu nedaleko Minska. Generálům zde spíše překážel a neúspěchy na bojišti se dále prohlubovaly.⁵⁶ Tímto nešťastným rozhodnutím, se car vzdálil od centra politického dění v Petrohradě, mnohé z jeho panovnických pravomocí a administrativa spojená se správou země přešly na carevnu Alexandru. Ta významně ovlivňovala všechna carova rozhodnutí týkající se obsazení uvolněných úřadů ve prospěch oblíbenců negramotného, chamtivého, a vychytralého léčitele Grigorije Rasputina.

Mikuláš II. se s ním seznámil, čtrnáctého listopadu bouřlivého roku 1905.⁵⁷ V příštím roce byl oficiálně představen u dvora. Od roku 1907⁵⁸ patřil k pravidelným návštěvníkům carského paláce, pro jeho léčitelské schopnosti pomáhající zmírňovat carevičovu hemofilii. Carevna Alexandra mající blízko k mysticismu se stále silněji dostávala do Rasputinova vlivu a věřila, že jeho pobyt u dvora ochrání celou rodinu.

Rusko věřící v bleskové vítězství, nebylo již po roce válečného konfliktu schopno takových výkonů jako na počátku války. Selhávalo zásobování potravinami

---

⁵² Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 320-321.

⁵³ Zubov, Andrej aj. Dějiny Ruska 20. století, díl 1. 1894 - 1939, s. 284.

⁵⁴ Trockij, Lev. Dějiny ruské revoluce 1905 - 1917, svazek II. Únorová revoluce, s. 104.

⁵⁵ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917), s. 343.

⁵⁶ Slavík, Jan. Listy carských manželů z let válečných sv. 11, s. 213. 31. srpna se situace stala kritickou „, *jeví se nebezpečná ve směru Dvinska a Vilna, vážná ve středu, k Baranovičům, a dobrá na jihu (gen. Ivanov), kde máme další úspěchy. Vážnost situace je způsobována slabostí našich pluků, jež jsou pod čtvrtinou svého stavu, dříve než za měsíc je nebude možno doplnit, protože nováčkové nebudou vycvičeni a také pušek je málo. Boje však pokračují a s nimi rostou i ztráty. Nicméně věnuje se mnoho péče, aby se přesunuly všechny možné zálohy z jiných míst k Dvinsku, aby odtud byl nepřítel odražen. Ale zase na naše opotřeбенé železnice není možno již tak spoléhat jako dříve.*“

⁵⁷ Veber, Václav. Rusko na cestě k válce (1911-1914). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 1998, roč. 24, s. 62.

⁵⁸ Tamtéž s. 62.

i dodávky zbraní, a proto se samosprávný orgán Svazu měst (Sojuz gorodov) sloučil s venkovskými samosprávami do jediné organizace Zemgor (Zemskij i gorodskoj sojuz). Na místo neschopné carské administrativy převzal chod zásobování válčícího Ruska. 18. června 1915⁵⁹ na konferenci delegátů vystoupil N. J. Astrov s referátem o sblížení ruské veřejnosti s armádou. Na zářijovém⁶⁰ sjezdu kadet N. B. Někrasov přednesl referát na podobné téma. Na červnovém sjezdu v roce 1916⁶¹ zaznívaly hlasy pro sjednocení společnosti proti samoděržaví. Kritika politických špiček měla za následek, 22. prosince 1916,⁶² zákaz Svazu měst.

Na podzim 1915⁶³ Alexandra přesvědčila Mikuláše o absurdním odvolání ministra války Polivanova, jehož vojenské schopnosti zabránily totálnímu kolapsu v ruské armádě. Po lednové abdikaci premiéra Goremykina v roce 1916,⁶⁴ Alexandra během několikadenní korespondence s Mikulášem prosadila jmenování nového premiéra Stürmera.⁶⁵ Stürmerovo jmenování ministrem zahraničí namísto schopného D. Sazonova vyvolalo silnou vlnu kritiku carevny a carské rodiny.

Zástupce kadetů P. Miljukov čtrnáctého listopadu 1916⁶⁶ vystoupil na zasedání říšské dumy s projevem Hloupost, nebo zrada?, ve kterém otevřeně zazněla silná kritika vlády. *„Jako dříve usilujeme o úplné vítězství a chceme udržovati národní svornost.*

---

⁵⁹ Slavík, Jan. Podíl Svazu ruských měst na pádu carismu. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské. 1929, roč. XXI, č. 1, s. 182.

⁶⁰ Tamtéž s. 182.

⁶¹ Tamtéž s. 184.

⁶² Tamtéž s. 185.

⁶³ Zubov, Andrej aj. Dějiny Ruska 20. století, díl 1., 1894 – 1939, s. 366.

⁶⁴ Tamtéž s. 363.

⁶⁵ Slavík, Jan. Listy carských manželů z let válečných sv. 11, s. 322, 328, 330, 337.

„Milý, nevím, ale přec bych přemýšlela o Stürmerovi. Má hlavu docela svěží. Víš, Chvostov má jakousi naději, že by mohl dostat toto místo, ale je příliš mlád. Stürmer by se na čas hodil a potom, jestli budeš potřebovat Chostova, nebo naskytne-li se jiný, můžeš ho pustit. Jen mu nedovoluj měnit příjmení. Víš, jak to řekl Grigorij. On si velmi cení Grigorije, což je velmi důležité.“ „Nemohl bys vyzvat Stürmera, aby tiše přijel do hl. stanu, přijímáš přec tolik lidí, proč byste si nemohli pohovořit, než se rozhodneš?“ „Proto jsem Ti musila telegrafovat a také o tom, co vzkázal náš Přítel ohledně Stürmera, aby si nedal měnit jméno a abys ho vzal třeba na čas, protože je zcela rozhodně věrný muž a bude ostatní držet v rukou. Jen je nech, ať se rozčilují, když chtějí, budou tak dělat stejně při každém dalším jmenování.“ „Jak jsem ráda, máš teď Stürmera, na něhož se můžeš spolehnout, o němž víš, že se postará, aby nebylo diferencí mezi ministry.“

⁶⁶ Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (1894 - 1917), s. 368.

*Ale proti dřívějšímu je rozdíl v situaci: Ztratili jsme víru, že nynější vláda nás může dovésti k vítězství.*⁶⁷

I z řad šlechty mnohá knížata otevřeně projevila svou nespokojenost a vážné obavy o osud Ruska. Mezi nimi kníže Nikolaj Michajlovič Mikuláše naléhavě nabádal k odpoutání carské rodiny od Rasputinova vlivu, jenž by mohl mít pro celou dynastii katastrofální následky. *„Nacházíš se v předvečer nových nepokojů, řeknu více – v předvečer aery atentátů. Naléhám-li na tvé vlastní osvobození z okovů, do nichž jsi se dostal, nedělám to z osobních pohnutek, nýbrž v naději spasiti tebe, tvůj trůn a naši drahou vlast od těžkých a nenapravitelných následků.*“⁶⁸

V podzimních a zimních měsících se v důsledku nedostatečného fungování železniční dopravy rapidně zhoršilo surovinové zásobování továren. Dřevo se nedostávalo do měst, ryby, maso a obilí z úrodných oblastí hnilo na nádražích. Ve všech vrstvách ruské společnosti vzrůstala nespokojenost a zesiloval neklid mezi lidmi. Na frontě se stupňoval odpor proti válce a stále častěji docházelo k dezercím. V týlu se množily protesty a stávkové kvůli vysokým cenám spotřebního zboží, nedostatku základních potravin, dřeva, uhlí a všudy přítomné lichvě.⁶⁹

Církev a politické špičky z pozice své autority nedokázaly carský dvůr legální cestou zbavit Rasputina vlivu, a proto ho v prosinci 1916⁷⁰ brutálně zavraždil člen carské rodiny a poslanec za konzervativní stranu Felix F. Jusupov. Tento zbabělý čin poukazoval nejen na prohnulost samoděržaví, ale především na úpadek morálky Romanovců a celé ruské společnosti.⁷¹

K Mikulášovi do hlavního stanu přicházely velmi často zkreslené zprávy. Jinak tomu nebylo i v prvních měsících roku 1917. *„Zdá, se že situace se lepší. Jenom bud', milý, pevný, ukaž vladařskou ruku, to Rusové potřebují. Nikdy jsi nepropásl příležitosti, abys neukázal lásku a dobrotu- nyní jim dej pocítit občas svou pěst. Sami o to prosí- jak mnozí mi nedávno říkali : „na nás je potřeba karabáč!“ Je to podivné, ale taková je již*

⁶⁷ Slavík, Jan. Studie k dějinám ruské revoluce, I. Ruské strany politické za světové války, s. 61.

⁶⁸ Slavík, Jan. Studie k dějinám ruské revoluce, II. Abdikace Mikuláše II. Praha: Pokrok, 1926, s. 6.

⁶⁹ Savický, Ivan. Osudová setkání Čechů v Rusku a Rusové v Čechách 1914- 1938. Praha: Academia, 1999, s. 41.

⁷⁰ Tamtéž s. 42.

⁷¹ Masaryk, Tomáš Garigue. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha: Orbis, 1925, s. 165.

*slovanská povaha : veliká tvrdost, ba surovost a – žhavá láska. Musí se naučit, aby se Tě báli- samá láska nestačí.*⁷² Ještě 22. 2. 1917 car podceňoval společenskou krizi a neustoupil z ideových pozic samoděržaví. O nepochopení vážnosti situace dokládá jedna z posledních zpráv Alexandry Mikulášovi z 26. února, poté co 24. února stávkovalo téměř osmdesát pět tisíc⁷³ obyvatel Petrohradu a o den později se číslo stávkujících blížilo k milionu.⁷⁴ *„Všechno zlo pochází od nečinného obecnstva, od dobře oblečených lidí, raněných vojáků, studentek atd., kteří podněcují ostatní. Jaká zkažená individua! Ale říkají, že se to nepodobá roku 1905, neboť všichni Tě zbožňují a chtějí jen chléb.*⁷⁵

Poctivě pracující lidé, horliví vlastenci, náčelníci vojsk, studenti a inteligence. Ti všichni shromážděni 24. února na Něvském prospektu symbolicky vybojovali Únorovou revoluci. Další dny již bylo na potlačení revoluce pozdě, poněvadž většina vojenských posádek odmítala střílet do lidí a přidala se na stranu dělníků. *„Naši otcové, matky, sestry,“ bratři a nevěsty žebrají o skývu chleba. Řekl jsem. A to je máme zabít? Neviděli jste dnes na ulicích krev? Říkám, že bychom zítra neměli proti nim jít. Já sám odmítnu. A vojáci jako jeden muž křičeli : „My odmítneme s tebou!”⁷⁶*

---

⁷² Slavík, Jan. Listy carských manželů z let válečných, sv. 11, s. 481.

⁷³ Veber, Václav. Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924). Praha: Triton, 2003, s. 14.

⁷⁴ Veber, Václav. Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924), s. 14.

⁷⁵ Slavík, Jan. Listy carských manželů z let válečných, sv. 11, s. 486.

⁷⁶ Figes, Orlando. Lidská tragédie Ruská revoluce 1891 - 1924, s. 310. Vzpomínky seržanta Sergeje Kirpičnikova, který promluvil k vojákům.

3 VYPOVĚZENÍ INTELIGENCE Z RUSKA

3.1 Vítězství bolševiků

Únorovým odstoupením posledního cara Mikuláše II., spolu s pádem samoděržaví, se splnila očekávání mnoha generací. Mezi nimi i významného představitele Ključevské školy historika A. A. Kizevettera. Obával se, aby pád staletími zažitě symboliky carské instituce, především, mezi obyčejnými lidmi, nepřivedl zemi do neštěstí.⁷⁷ Vyvrcholením započatého procesu demokratizace Ruska měly být svobodné volby uskutečněné v příštím roce.⁷⁸

Prvotní entuziasmus z nabyté svobody u pozorných pozorovatelů z řad filosofů, spisovatelů, malířů, historiků a dalších umělců patřících k stříbrnému věku ruské vědy a kultury z přelomu století, k tomu nejlepšímu co Rusko dalo světu, přerostl ve vážné obavy o další budoucnost ruského národa. Spisovatele Mandelštama, Bělaje, Vološina děsila vzrůstající krutost obyčejných lidí. Maxima Gorkého znepokojovalo vítězství barbarství ničící především duchovní hodnoty. „*V lidech se vzmáhá lenost a zbabělost a všechny primitivní a zločinecké pudy, proti nimž jsem celý život bojoval a které, jak se mi zdá, právě ničí Rusko.*“⁷⁹ V červnu Sergej Bulgakov společně se Struvem, Berd'ajevem a Frankem založili nový spolek s názvem Liga ruské kultury⁸⁰ s cílem bojovat proti levicovým i pravicovým extremistickým silám ve společnosti.

Vítězství bolševiků znamenající prohru svobody, humánnosti, úpadek morálky a duchovní kultury v ruské společnosti již v roce 1907⁸¹ předvídal filosof N. A. Berd'ajev. Což se plně síle projevilo 25. října 1917⁸² po převzetí moci nejlevicovější a nejagresivnější stranou ruského politického spektra. Berd'ajevovy názory v mnohém sdílel i A. A. Kizevetter, jenž v revoluci viděl „*spiknutí menšiny*

⁷⁷ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 59.

⁷⁸ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 45.

⁷⁹ Figes, Orlando. Lidská tragédie Ruská revoluce 1891-1924, s. 385.

⁸⁰ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 45.

⁸¹ Berd'ajev, Nikolaj. Vlastní životopis. Olomouc: refugium Velehrad – Roma, 2005, s. 164 - 165.

⁸² Putna, Martin. C. Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917- 1991. Brno: Petrov, 1993, díl 1, s. 15.

proti ruskému národu s účelem vytvořit z proletariátu novou buržoazii se všemi jeho záporů a bez kladů minulé nobility.“⁸³

Bolševičtí vůdci na rozdíl od svrženého carismu disponovali bezohledností a dobrou organizací. Důsledně prosazovali myšlenky sociální revoluce, a tím se stali pro celou společnost velmi nebezpečnými.⁸⁴ Diktát strany nejdříve zatáhl zemi do občanské války s bělogvardějskými armádami hájícími zájmy za zachování monarchie. Po celý rok 1918⁸⁵ byla vojenská situace vyrovnaná, ale již v roce 1919 Judeničova armáda, o rok později Děnikinova spolu s Kolčakovou ustoupily a vzdaly se.⁸⁶

3.2 Represe bolševiků

Změna režimu zasáhla nejprve pravoslavnou církev, která v Rusku vždy byla v blízkém vztahu s carským režimem. Lenin svou nenávist k církvi a jejím představitelům otevřeně hlásal od roku 1909,⁸⁷ poté co vydal dílo *Materialismus a empiriokriticismus*. Na rozdíl od Berďajeva v ní neviděl určování morálních pravidel, ale pouhého pomocníka buržoazie ve vykořisťování nemajetných lidí. Karel Marx náboženství považoval za opium lidstva. Po pádu cara se tímto opiem stal sám Lenin. Lednovým dekretem (23. 1. 1918)⁸⁸ nejdříve odloučil církev od státu a systematicky směřoval k vymýcení církevní instituce a její lidové autority. Filozofa Nikolaje Losského šokovala nevráživost revoluční vlády proti církvi a silně rostoucí proticírkevní fanatismus obyčejných lidí rozvracející starou strukturu společnosti.⁸⁹ Přes tyto ústrky se církev držela v ústraní a do politiky se raději nevměšovala. V září⁹⁰ téhož roku patriarcha Tichon vydal přípis, v němž vyhlásil neangažovanost církve a zákaz politické činnosti pro všechny duchovní.

---

⁸³ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: *Slovanské historické studie*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 59.

⁸⁴ Chamberlainová, Lesley. *Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence*, s. 71.

⁸⁵ Putna, Martin. C. Rusko mimo Rusko. *Dějiny a kultura ruské emigrace 1917- 1991*, díl 1., s. 16.

⁸⁶ Tamtéž s. 16.

⁸⁷ Chamberlainová, Lesley. *Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence*, s. 38.

⁸⁸ Fedotov, G. V. *Ruská církev za revoluce*. In: *Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha: Nákladem československé obce legionářské, 1928, roč. XX., č. 4, s. 430.

⁸⁹ Chamberlainová, Lesley. *Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence*, s. 63.

⁹⁰ Veber, Václav. *Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924)*, s. 93.

V období hladomoru (1920 - 1921) patriarcha Tichon v mimořádném manifestu prosil o pomoc pro hladovějící, protože „*mršina se stala pochoutkou pro hladovějící, na všech stranách je slyšet křik a pláč.*“⁹¹ Církev sama se snažila získat peníze pro potřebné, věnovala zlato a nepotřebné drahocennosti z chrámů a klášterů. Lenin zneužil tuto myšlenku a vydal tajný dekret o násilném vyvlastnění veškerého církevního majetku, protože „*existuje 99% naděje, že porazíme nepřítele na hlavu, že budeme zcela úspěšní a že si zajistíme pozice pro nás důležité na mnoho desetiletí dopředu. Teď, kdy hladovějící jedí lidi a kdy cesty jsou pokryty stovkami, ne-li tisíčkami mrtvých těl, právě teď a jenom teď můžeme (a tudíž musíme) odstranit z kostelů cenné věci. Do tohoto úkolu se pustíme se zběsilou a bezohlednou energií. Můžeme tak pro sebe získat fond několika set milionů zlatých rublů (pomyslete jenom na bohatství některých klášterů a lavr). Bez takového fondu není myslitelná žádná státní výstavba, žádný ekonomický rozvoj. Musíme za každou cenu získat tento fond několika set milionů rublů (možná i několika miliard).*“⁹²

Po čtyřech letech⁹³ Leninův boj proti církvi vygradoval vznikem široké protináboženské fronty. Ta odstartovala vlnu perzekucí ústící v brutální útok proti církevním hodnostářům snažícím se zabránit rabování církevních insignií potřebných pro bohoslužby. „*Čím větší množství reakcionářských kněží a reakcionářské buržoazie bude v této souvislosti zastrženo, tím lépe.*“⁹⁴

Tento teror si, podle patriarchy Tichona, do roku 1922 vyžádal 100 obětí z řad biskupů a 10000⁹⁵ mezi kněžími a šedesát tisíc⁹⁶ zničených kostelů. Zachované církevní stavby se postupně měnily v muzea, divadla, skladiště a využívaly se i pro jiné civilní potřeby.⁹⁷ Perzekuovaný patriarcha Tichon vnímal bezvýchodnost politické situace,

---

⁹¹ Tamtéž s. 93.

⁹² Veber, Václav. Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924), s. 95.

⁹³ Fedotov, G. V. Ruská církev za revoluce. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem československé obce legionářské, 1928, roč. XX., č. 4, s. 433.

⁹⁴ Veber, Václav. Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924), s. 95.

⁹⁵ Figes, Orlando. Lidská tragédie Ruská revoluce 1891 - 1924, s. 697.

⁹⁶ Veber, Václav. Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924), s. 97.

⁹⁷ Fedotov, G. V. Ruská církev za revoluce. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů, 1928, roč. XX., č. 4, s. 433.

a proto těsně před násilnou smrtí, 7. dubna 1925, budoucnost v Rusku přirovnal k noci, která „*bude velmi dlouhá a temná.*“⁹⁸

K dalším perzekuovaným se řadili vysokoškolští pedagogové, kterým se po vydání Říjnového dekretu v akademickém roce 1918- 1919⁹⁹ již neudělovali vysokoškolské tituly. Na nově vzniklé katedře společenských věd nahrazující katedru dějin a na právnickou fakultu zavedli přednášky marxismu – leninismu. Akademiky přednášející na univerzitách deset a více let propouštěli. Novým adeptům, přicházejícím na jejich místa na místo absolvování vysokoškolských studií, stačila pouze vhodná doporučení. Jako v kauze snažící se o vyhození A. A. Kizeveterra z katedry historie Moskevské univerzity. „*Soudruzi tolik by Vás mělo jít na přednášku Bucharina jako na přednášky Prokopoviče a Kizeveterra*“¹⁰⁰

Nový režim na počátku občanské války neměl prostředky ani sílu k radikálnějšímu potření opozice, a proto Lenin v projevu z 26. prosince 1918¹⁰¹ smířlivým tónem vyzýval ke spolupráci s odborníky z řad inteligence a buržoazie. O měsíc dříve v projevu z 21. listopadu¹⁰² Lenin ještě plamenně řečnil o neskončeném boji proti buržoazní inteligenci a jejím nahrazení inteligencí nemající již nepřátelský, ale pouze neutrální postoj k nové moci. Těmito projevy uzavřel do konce občanské války dočasné příměří a nastolil velmi vratkou politiku spolupráce.

Známým ruským idealistickým filozofům S. L. Frankovi, G. G. Špetovi, Losskému, Sorokynovi, N. A. Berd'ajevovi umožnil vydávat svá díla. N. A. Berd'ajev v témže roce založil Svobodnou akademii duchovní kultury s filozoficko- humanitní fakultou. Při Moskevské univerzitě vzniklo psychologické oddělení, ožila i psychologická skupina a o rok později v Petrohradě vznikla Svobodná filozofická asociace.¹⁰³

⁹⁸ Sládek, Karel. Nikolaj Losskij: Obhájce mystické intuice. Praha: Pavel Mervart, 2011, s. 40.

⁹⁹ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce s. 310.

¹⁰⁰ Chamberlainová, Lesley. Pamník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 39

¹⁰¹ Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Praha: Svoboda, 1988, svazek 37. Červenec 1918- březen 1919, s. 422 - 429.

¹⁰² Tamtéž s. 215-224.

¹⁰³ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofiji. In: Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 62.

Po vybojovaném vítězství v občanské válce a upevnění moci, bolševici v roce 1920 pod vedením Čeky,¹⁰⁴ naplno rozjeli trestní mašinerii s cílem likvidace zbytků starého carského buržoazního režimu. Ocitla se mezi nimi i inteligence, která se nesmířila s neodborností nové moci, kritizovala tupá bolševická hesla a svobodně vyjadřovala své myšlenky. Vysloužila si tím označení – nepřítel lidu.¹⁰⁵ Na druhé straně se i mezi inteligencí našli i tací, kteří revoluci uvítali.

V srpnu 1920¹⁰⁶ byli souzeni intelektuálové z Taktického centra. Mezi nimi i N. A. Berďajev, S. Trubeckoj, biolog M. M. Novikov, kteří se provinili pouze tím, že při svých schůzkách svobodně diskutovali o různých tématech. Žalobce Nikolaj Krylenko při vynesení trestu smrti pro čtyři hlavní organizátory zdůraznil, že přísluší k inteligenci a ta je třídním nepřítelem. Trest popravením jim byl zmírněn na desetileté vězení. Na Melgunova a Trubeckého se v příštím roce vztahovala amnestie. Dcera světoznámého autora L. N. Tolstého Alexa vařící přítomným čaj, byla odsouzena na tři roky vězení.¹⁰⁷ Povýšený a hrubý V. I. Lenin začal zemi vnucovat nevybíravou tyranii vulgarity, poté co o této skupině bez studu prohlásil, „*že její příslušníci nepatří k mozku národa, ale že jde o hovno.*“¹⁰⁸

Rok před procesem s Taktickým centrem bylo odhaleno Národní centrum, které předávalo Bělogvardějcům tajné informace. Nad šedesáti sedmi odsouzenými byl 23. září 1919¹⁰⁹ vykonán trest smrti. Během ledna 1921¹¹⁰ pod vlivem sílící vnitropolitické krize a pod vedením F. Dzeržinského zesílila Čeka represivní opatření.¹¹¹ Dzeržinský nechal vytvořit seznamy potencionálních nepřátel režimu, které bylo nutné sledovat a dále prověřovat.

¹⁰⁴ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce s. 215. Čeka v čele s Felixem Dzeržinským vznikla dekretem ze 7. prosince 1917, s cílem pronásledovat a potlačovat projevy kontrarevoluce.

¹⁰⁵ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 73.

¹⁰⁶ Sládek, Zdeněk. Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917- 1922) In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, r. 77, č. 1, s. 47.

¹⁰⁷ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 72 - 73.

¹⁰⁸ Sládek, Zdeněk: Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917- 1922) In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, r. 77, č. 1, s. 47.

¹⁰⁹ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 72.

¹¹⁰ Sládek, Zdeněk: Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917- 1922) In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, roč. 77, č. 1, s. 47.

¹¹¹ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 93.

Zatčení a následné odsouzení k trestu smrti Osorgina, Kiškina, Kuskuvové a někdejšího ministra průmyslu a obchodu Prokopoviče neuniklo mezinárodní pozornosti. Současně byli odsouzeni k smrti další dva hlavní organizátoři výboru pro pomoc hladovějícím (Pomgel). Byrokratické úřady měly vážně obavy, že by tato pomoc mohla být zneužita západní propagandou proti Rusku. Po apelu Herberta Hoovera, prezidenta USA, a současně badatele Nansena žádající u Lenina jejich propuštění, obviněné osvobodili a poslali do vnitřního exilu v místech největšího hladomoru.¹¹²

3.3 Parník filosofů

Bolševici si v těchto procesech připravili půdu pro velmi důležitý proces proti špičkám ruské inteligence. Lenin, vědom si nedostatečného vzdělání lidí pracujících v tajné policii, raději sám pečlivě pročítal díla N. A. Berďajeva, A. J. Volynského, S. A. Aleksejeva, zprávy z odborných konferencí a odborné časopisy. Snažil se v nich hledat náznak neposlušnosti, aby mohl zlegalizovat svůj útok proti nim.¹¹³ Na počátku roku 1922¹¹⁴ Lenina rozběsnila stávka akademiků z Moskevské technické univerzity protestujících především proti omezování akademických svobod. 21. února¹¹⁵ P. Sorokin ve svém projevu k 103. výročí založení Petrohradské univerzity podal ostrou kritiku ruské porevoluční společnosti.

V reakci na stávku akademiků, Sorokinův projev a další náznaky svobodných projevů 21. února¹¹⁶ Lenin v korespondenci J. V. Stalinovi a L. B. Kameněvovi žádal propuštění 20 až 40¹¹⁷ profesorů, které označil za lháře. 5. března¹¹⁸ Lenin v tajné zprávě soudruhu N. P. Gorbunovovi označil filosofy J. M. Bukšpana, N. A. Berďajeva,

¹¹² Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 79.

¹¹³ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 93.

¹¹⁴ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duševní elity). In: Voprosy filosofii. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 63.

¹¹⁵ Glavackij, M. E. Filosofskij parochod v 1922 god. Jekatěrinburg: Uralskoj univerzitet, 2002, s. 34-40.

¹¹⁶ Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Praha: Svoboda, 1990, svazek 54. Dopisy listopad 1921- březen 1923, s. 209.

¹¹⁷ Tamtéž s. 210.

¹¹⁸ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofii. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 63.

S. L. Franka a F. A. Stěpunova za zakuklené bělogvardějce kvůli jejich otištěným esejím ve sborníku Soumrak Evropy a Oswald Spengler.¹¹⁹

Své stanovisko k potencionálnímu vypovězení buržoazní inteligence¹²⁰ vyjádřil poprvé Lenin 12. března v závěru útočné polemiky. O významu bojovného materialismu v nově založeném marxistickém časopisu Pod znamením marxizmu. *„Marxistický časopis musí bojovat i proti takovým novodobým „vzdělaným“ stoupencům nevolnictví. Možná že nemalá část těchto lidí dostává u nás dokonce peníze od státu a ve státních službách vzdělává mládež, třebaže se k tomuto účelu nehodí o nic lépe než notoričtí zvrhlíci do role vychovatelů ve škole pro mladší mládež. Dělnická třída v Rusku si dovedla vybojovat moc, ale ještě se ji nenaučila užívat, neboť jinak by byla takové učitele a členy vědeckých společností už dávno co nejzdvořileji vyprovodila do zemí buržoazní „demokracie.“ Tam je pro podobné apoštoly nevolnictví to pravé místo.“*

Pro zachování právního stavu musel zahrnovat trestní zákoník možnost exilu. I přes stabilnější společenský vývoj začal v jarních měsících 1922¹²¹ lidový komisař spravedlnosti, D. I. Kurský, pod diktátem Leninových stanovisek sestavovat novelizovaný trestní zákoník. Ve vzájemné korespondenci mezi nimi, od 15. do 17. května,¹²² žádal Lenin k trestnímu zákoníku připojit důležitý paragraf sedmdesát, který by ospravedlňoval teror, dokud sovětská moc nevytvoří dostatečné podmínky k ochraně před kontrarevolucí. Po Kurském žádal častější ukládání trestu smrti zastřelením. 17. května¹²³ Lenin také dokončil finální znění paragrafu padesát sedm. *„Propaganda nebo agitace nebo účast v organizaci nebo pomoc organizacím, napomáhajícím (propagandou a agitací) té části mezinárodní buržoazie, která neuznává rovnoprávnost komunistického systému vlastnictví ... a snaží se o jeho násilnou změnu, ať již intervencí nebo blokádou nebo špionáží nebo financováním tisku a podobnými prostředky - se trestá nejvyšším trestem a v případě polehčujících okolností vyhoštěním*

¹¹⁹Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhánění inteligence, s. 88.

¹²⁰ Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Praha: Svoboda, 1989, Svazek 45 březen 1922- březen 1923, s. 60.

¹²¹ Sládek, Zdeněk. Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917- 1922). In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, roč. 77, č. 1, s. 47.

¹²² Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofii. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 64.

¹²³ Sládek, Zdeněk. Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917- 1922). In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, roč. 77, č. 1, s. 47.

za hranice.“¹²⁴ Trest smrti mohla klauzule paragrafu padesát sedm změnit na vyhnanství trvající v rozmezí od tří let až na doživotí. Pokud by se deportovaný vrátil před vypršením trestu, čekal ho trest smrti.

Lenin zaslal již 19. května Dzeržinskému dopis týkající se vypovězení profesorů. *„Soudruhu Dzeržinskij! Jde o vypovězení spisovatelů a profesorů, kteří pomáhají kontrarevoluci. Musí se to připravit co nejdůkladněji. Bez přípravy můžeme natropit hlouposti. Projednejte prosím následující přípravná opatření. Svolat do Moskvy poradu za účasti Messinga, Mancenova a ještě někoho dalšího. Uložit členům politického byra, aby 2-3 hodiny týdně věnovali prohlížení četných publikací a knih, kontrolovali, jak jsou psány, požadovali písemné vyjádření a domáhali se, aby se do Moskvy průběžně posílaly všechny nekomunistické publikace. Shromážďovat pravidelné informace o politické praxi, práci a literární činnosti profesorů a spisovatelů. Uložit všechno schopnému a vzdělanému člověku ze Státní politické správy se smyslem pro přesnost.*

Co je to zač, ten redaktor Ležněv? Není z listu Deň ? Nemohli bychom o něm získat nějaké informace? Samozřejmě, že ne všichni pracovníci tohoto periodika jsou kandidáty na vypovězení ze země. Petrohradský časopis Ekonomist, který vydává XI. oddělení Ruské technické společnosti. To je podle mého názoru jasně centrum bělogvardějců. Ve 3. čísle (teprve třetím!!! Nota bene!) je na obálce vytištěn seznam členů redakce. Myslím, že téměř všichni jsou naprosto oprávněně kandidáty na vypovězení ze země. Jsou to všechno zjevní kontrarevolucionáři, pomahači, Dohody, organizace jejích přísluhovačů a špionů, kteří demoralizují studující mládež. Musí se to zařídit tak, aby tito „vojevní špioni“ byli vychytáni a neustále a soustavně chytáni a vypovídáni ze země.“¹²⁵

Bolševici se nedokázali vymanit ze zakořeněného vlivu carismu. Lenin při přípravě deportací vědomě vycházel ze sto let starého trestního zákona. Zákon umožňoval carskému režimu nepohodlné, či politicky nespolehlivé osoby zbavené práv s výrazným omezením osobních svobod, nejčastěji z řad inteligence (novináře, vydavatele, spisovatele), vyhnat je z jedné části Ruska do jiné, do tzv. administrativního

¹²⁴ Tamtéž s. 47.

¹²⁵ Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Svazek 54, dopisy listopad 1921 - březen 1923, s. 306-307.

exilu, který měl preventivně působit proti názorům a myšlenkám, z kterých by se mohly rozvinout trestné činy.¹²⁶

Pipes za duchovního otce deportací označuje Lenina.¹²⁷ Sládek násilné vyhoštění za hranice, uskutečněné po srpnovém ukončení janovské konference, připisuje Trockému.¹²⁸ Z citovaného dokumentu jednoznačně vyplývá, že duchovním otcem deportací byl Lenin. Nápomocni mu byli jeho nejbližší spolupracovníci Dzeržinskij, Stalin, Kameněv, Zinovjev a Trockij. Z řad tajné policie GPU mu pomáhali soudruzi Jagoda, Rešetov, Deribas, Mancev, Unšlicht a Menžiskij.¹²⁹

Dopis také svědčí o Leninově záměru proměnit deportace v permanentní instituci. Byl by to s velkou pravděpodobností i uskutečnil, nebyť výmarské vlády. Tato vláda koncem roku 1922¹³⁰ z důvodu devalvace marky výrazně omezila počet imigrantů. Kromě Československa a Německa nechtěly jiné země imigranty přijímat. Do Československa Lenin intelektuály nevyslal, protože nechtěl posílit intelektuální základnu prosperující Ukrajinské svobodné univerzity, která sídlila od roku 1921¹³¹ v Praze. Nikolaj Losskij¹³² vzpomínal, že německý kancléř Wirth se zpočátku bránil přijímání ruských intelektuálů v obavách, aby se Německo nestalo synonymem sibiřského vyhnanství za cara. Pokud však bude Německo intelektuály individuálně požádáno, bez problémů vyhoví a víza vystaví.

V rámci GPU začala tajně pracovat zvláštní skupina pod označením Operace, která podléhala speciální komisi Politbyra řízena Kurským, Kameněvem, Unšlichtem, Rešetovem, Mencevem nejen v Petrohradě a Moskvě, ale i v Gomelu, Batumi, Vologdě, Kazani, Kyjevě, Oděse, Novgorodu, Jekatěroslavi, Saratovu, Tveru, Jaltě, Sevastopolu, Charkovu, Podolsku. Zvláštní skupina začala okamžitě shromažďovat usvědčující

¹²⁶ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 89.

¹²⁷ Pipes, Richard. Dějiny ruské revoluce s. 315. „Tajná policie splnila jeho příkaz- zatkla sto dvacet prominentních akademiků a většinu z nich poslala do Německa.“

¹²⁸ Zdeněk Sládek. Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko v letech 1917- 1922) In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, roč. 77, č. 1, s. 47. „Trockij má zásluhu i na dalším opatření, které bylo plodem atmosféry teroru, jež byla pro rok 1922 příznačnou. V tomto roce byl totiž zahájen násilný exodus ruské inteligence.“

¹²⁹ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofii. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 65.

¹³⁰ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 93.

¹³¹ Sládek, Zdeněk: Ruská emigrace v Československu In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1993, roč. 79, č. 1, s. 5.

¹³² Losskij, Nikolaj Osipovič. Vospominanija. Žizň i filosofskij put'. Mnichov: Allach, 1968, s. 218 -219.

materiály, předávala je Leninovi a ten je doplňoval, upřesňoval a vracel zpět Stalinovi, Dzeržinskému a Unšlichtovi k dopracování.¹³³ Díky nové směrnici každá profesní organizace musela zažádat o novou registraci na policii, čímž pomohly vytvořit jmenný a adresný seznam všech potencionálních kontrarevolucionářů.¹³⁴

Poté, co Lenin v dubnu onemocněl a často odpočíval, jeho roli v přípravě deportací zvolna přebíral Stalin. Vedl mnohá červnová zasedání politbyra, na kterých se diskutovalo a již 31. června Unšlicht, Kurskyj, Kameněv podepsali první verzi seznamu čítající sto dvacet¹³⁵ jmen z následujících skupin intelektuálů patřících k elitě národa. „*Profesoři I. Moskevské univerzity, profesoři Petrovsko - razumovské zemědělské akademie, profesoři Institutu železničního inženýrství, členové Svobodné ekonomické společnosti, seznam protisovětských profesorů Archeologického institutu, spis aktivních protisovětských autorů z vydavatelství Břeh, seznam osob pocházejících z Abrikosovy skupiny č. 813, protisovětské agronomové a zemědělci, protisovětské lékaři, protisovětské lékaři, spisovatelé, petrohradští spisovatelé, speciálně vytvořený seznam petrohradské protisovětské inteligence.*“¹³⁶ Lenin se s mnohými ze seznamu osobně znal, ale necítil se provinile. Vnímal to spíše jako projev humánnosti. Vždyť i on pobýval za carského režimu ve švýcarském vyhnanství.¹³⁷

Trocký se na rozdíl od Stalina zviditelnil 2. června.¹³⁸ V oficiálním bolševickém deníku Pravda útočným článkem z titulní strany Diktaturo, kde máš bič? V článku důrazně upozornil na sílu proletariátu, kterou má zakročit proti opozičním živlům. Štvavým článkem pomohl vytvořit příznivé klima pro přijetí trestního zákoníku připravovaného od května. Odsouhlasením dekretu o domácím či zahraničním exilu, rozhodnutím všeruského ústředního výboru z 10. srpna, byly deportace legalizovány.¹³⁹

¹³³ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofii. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 65- 66.

¹³⁴ Chamberlainová, Lesley. Pamník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 93.

¹³⁵ Volkogonov, Dmitrij. Lenin političeskij portrét ve dvuch knigach. Moskva: Izdatel'stvo Novosti, 1994, díl druhý, s. 180.

¹³⁶ Tamtéž s. 181.

¹³⁷ Chamberlainová, Lesley. Pamník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 50.

¹³⁸ Pravda, 2. červen 1922, roč. 3, č. 102, s. 1.

¹³⁹ Glavackij, Michail. Filosofskij parochod god 1922, s. 180-182. „1. Všeruský ústřední výkonný výbor byl požádán o povolení izolace jednotlivců se sklonem ke kontrarevolučnímu jednání na více než dva měsíce, v některých případech místo věznění upřednostnit deportace do ciziny nebo administrativní exil v RSFSR. 2. U každého deportovaného, musí být popsány podrobné údaje o důvodech vyhnání. 3. Doba exilu nemá přesáhnout tři roky. 4. Exilový dekret musí označovat místo vyhnání a délku jeho trvání. 5.

Z pravidelných hlášení byl již 18. srpna Lenin soudruhem Unšlichtem seznámen s hladkým průběhem noční razie ze šestnáctého na sedmnáctého srpna¹⁴⁰ spojeným s první vlnou zatýkání v Petrohradu, Moskvě a dalších městech. Zároveň i Moskvané měli být seznámeni s dekretem týkajícím se zahraničních deportací a varování, že svévolný vstup do RSFSR se bude trestat zastřelením.¹⁴¹ O den později se razie zopakovala na Ukrajině. Básník Kuzmin- Karavajev, ekonom Pešechonov, Osorgin a další zatčení při výsleších protestovali, poněvadž vězněním za veřejnou kritiku samoděržaví je pronásledoval již carský režim. Zatímco Lenin režim kritizoval z bezpečí zahraničního vyhnanství.¹⁴²

Komise politbyra na svém zasedání 2. srpna¹⁴³ odsouhlasila uvěznění petrohradské a moskevské protisovětské inteligence dle připravených seznamů s přesným popisem obvinění. Také odsouhlasila Unšlichtův návrh týkající se financování přepravy deportovaných. Při nedostatku vlastních zdrojů, převezme jejich náklady GPU. Unšlicht 2. srpna¹⁴⁴ Stalina informoval o počtu sto dvanácti osob.¹⁴⁵ K 23. srpnu¹⁴⁶ seznamy obsahovaly sto sedmdesát čtyři jména.¹⁴⁷ Nebyly ještě úplné, protože výsledky zatčených, doplňování a přepisování spisů vedly k novým obviněním, nebo k zproštění obžaloby. Přesto však byly již dost podrobné. „*Stratonov V. V. Bude deportován. Na svobodě. Artobolevskij I. A Souzen revolučním tribunálem. Obviněn z agitování proti zabírání církevních cenností. Ďapkin N. D. Policejní dohled. Velichov P. N. Policejní dohled. Korobkov N. M. Osvobozen. V posledním stadiu tuberkulózy. Losskij N. O. Bude deportován. Na svobodě. Kondratjev I. D. Obviněn ze spolupráce s esery. Deportace pozastavena. Policejní dohled. Frank S. I. Deportován. Na svobodě. Stěpun F. A. Nezvěstný. Sorokin P. A. Vězněn. Deportován. Zamjatin E. I. Deportace*

Seznam exilových míst musí být schválen Všeruským ústředním výkonným výborem. 5. Odsouzení k administrativnímu exilu, ztrácejí na dobu svého vyhnání aktivní i pasivní volební právo. 6. Útěk z místa exilu nebo během cesty bude potrestán soudem podle článku 95 trestního zákoníku.“

¹⁴⁰ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 107.

¹⁴¹ Tamtéž s. 107.

¹⁴² Tamtéž s. 50.

¹⁴³ Volkogonov, Dmitrij. Lenin političeskij portrét v dvuch knigach, díl druhý, s. 179.

¹⁴⁴ Makarov, V. G a Christoforov, V. S. Vysilka město rastrela deportacija inteligenciji v dokumentach VČK – GPU 1921-1923. Moskva: Russkij puť, 2005, s. 20.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 20.

¹⁴⁶ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofii. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 67.

¹⁴⁷ Tamtéž s. 67.

*do nového rozhodnutí pozastavena. Jermolajev N. I. Nedeportovat. Uskuteční se nový soud. Vislouch S. M. Vězněn. Deportován. Berd'ajev N. A. Deportován. Na svobodě.*¹⁴⁸

Ruští občané měli být, dle korespondence Unšlichta se Stalinem, o deportacích informováni již osmnáctého srpna. Ve skutečnosti to trvalo ještě téměř čtrnáct dnů. Nejprve oficiální bolševický tisk *Pravda* 30. srpna¹⁴⁹ otiskl rozhovor L. D. Trockého o plánovaném vyhnání politicky bezvýznamných osobností, jejichž nebezpečnost tkvěla v napomáhání nepřátelům revoluce.

Pět let po revoluci země překonala počáteční problémy, a proto tyto živly nezastřelí, ale humánně vystěhuje. Další den, 31. srpna,¹⁵⁰ toto periodikum otisklo článek s názvem První varování. Článek čtenáře seznámil s oficiálním stanoviskem ruské vlády, které došla trpělivost s inteligencí, především z řad lékařů a agronomů, spolupracující za finanční podpory buržoazních vlád s kontrarevolucionáři. Zazněla v něm naděje, že ruští dělníci a rolníci jistě přivítají deportace bezvýznamných kadetů do severních oblastí Ruska či do zahraničí, kde si mohou dosyta užívat buržoazních svobod. V závěru zaznělo ujištění, že vláda Sovětů si samozřejmě velice cení loajální inteligence, která s nimi spolupracuje a pomáhá se vznikem nové kultury, výchovou komunistických lékařů, agronomů, vědců, profesorů a veškeré inteligence.

Dzeržinský, 4. září,¹⁵¹ ve svých poznámkách souhlasil s Leninovými principy velmi pečlivé přípravy deportací. 5. září¹⁵² svému zástupci T. Unšlichtu doporučil odvolat Zarájského a přenechat to schopnějšímu Menžinskému, který soustředí všechny sesbírané materiály a bude je dále předávat speciální skupině Operace. Ta je zpracuje a předá spis V. I. Leninovi k posledním úpravám. Nutné je vytvořit plán rozdělení exulantů do skupin. Například první tvořenou novináři a politiky, druhou spisovateli, třetí profesory, čtvrtou učiteli. Technické skupiny se měly ještě rozdělit na podskupiny tvořené agronomy, inženýry, lékaři.¹⁵³

¹⁴⁸ Volkogonov, Dmitrij. Lenin političeskij portrét ve dvouh knigách, díl druhý, s. 181.

¹⁴⁹ Chamberlainová, Lesley. Pamník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 107.

¹⁵⁰ *Pravda* 31. srpen 1922, roč. 3. č. 194, s. 1.

¹⁵¹ Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: *Voprosy filosofii*. Moskva: Nauka, 1993, roč. 47, č. 9, s. 67.

¹⁵² Tamtéž s. 66.

¹⁵³ Tamtéž s. 66.

I poté, co již byly seznamy vytvořeny, 17. září¹⁵⁴ Lenin v korespondenci žádal soudruha Unšlichta o navrácení všech poznámek- kdo odjíždí, kdo dostal milost, koho čeká nový soud. Patnáct minut před půlnocí 18. září¹⁵⁵ Lenina zpravuje Jagoda, zástupce šéfa GPU, o odjezdu první skupiny v pátek 22. září, z Moskvy.¹⁵⁶ Odjezd se však zpozdil o několik týdnů kvůli formalitám s vízy, protože německý kancléř Wirth dodržel svou podmínku individuálního zažádání. Z petrohradského vězení zadržený Losskij a novinář Volkovskij byli propuštěni, aby zařídili víza pro všechny mladší kolegy.¹⁵⁷

Ukrajinská skupina, v níž odjížděli fyziolog B. P. Babkin, historik A. B. Florovskij, asistent G. A. Skačkov, fyzik N. P. Kasterin, medik A. P. Samarin, K. E. Chraněvič, historik E. P. Trefiljev, lékař D. D. Krylov, jazykovědec F. G. Aleksandrov, agronom F. L. Pjaseckij, právníci P. A. Michajlov a A. S. Mumokin, cestovala z Oděsy po moři, 19. září¹⁵⁸ připlula do Konstantinopole. 23. září¹⁵⁹ odjela vlakem z Moskvy skupina s filozofy F. A. Stepunem a P. A. Sorokinem a mnoha dalšími do Rigy.

29. září¹⁶⁰ odplula skupina parníkem Oberbürgmeister Haken z Petrohradu do Štětína, mezi nimiž byli filozofové: S. L. Frank, S. E. Trubecký, N. A. Berďajev, historikové: V. M. Mjakotin, A. A. Kizevetter, publicisté a spisovatelé: A. S. Izgojev, M. A. Omorgin, A. V. Pešechonov a J. I. Ajchenvald.

16. listopadu¹⁶¹ odplul parník Prusko na palubě s filozofy I. I. Lapšinem, N. O. Losským, L. P. Karsavinem a mnoha dalšími. 31. prosince 1922¹⁶² byl na palubě italského parníku Žana deportován správce muzea Tolstého a jeho poslední tajemník V. F. Bulgakov, matematik D. F. Salivanov a filozof S. N. Bulgakov.

---

¹⁵⁴ Volkogonov, Dmitrij. Lenin političeskij portrét v dvuch knigach, díl druhý, s. 180.

¹⁵⁵ Tamtéž s. 180.

¹⁵⁶ Tamtéž s. 180.

¹⁵⁷ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 93.

¹⁵⁸ Makarov, V. G. a V. S. Christoforov. Pasažíři filosofského parochoda. In: Voprosy filosofii. Moskva: Novosti, 2003, roč. 57, č. 7, s. 116.

¹⁵⁹ Tamtéž. 116.

¹⁶⁰ Makarov, V. G. a V. S. Christoforov. Vysilka město rastrela deportacija inteligenciji v dokumentach VČK – GPU 1921 - 1923, s. 38.

¹⁶¹ Tamtéž s. 38.

¹⁶² Tamtéž s. 7.

Ze seznamu 228 jmen se podařilo 225¹⁶³ identifikovat. Mezi nimi bylo „45 lékařů, 41 profesorů a pedagogů, 12 inženýrů, 16 právníků, 22 spisovatelů, žurnalistů, 30 ekonomů a agronomů, 34 studentů, 9 politiků, 2 církevní hodnostáři, 6 dalších profesí a u 8 chybí povolání.“¹⁶⁴

Většina deportovaných nechtěla odjet, protože nechápala, čím se provinila. Zároveň cítila hrozný smutek ze ztráty domova. Navzájem se však utěšovali brzkým návratem, poněvadž vláda Sovětů zanedlouho padne.¹⁶⁵

Aristokrat, statkář a profesor půdních věd, od mládí se snažící o reformu ruského zemědělství Boris Odincov na to vzpomínal. „Mezi námi, profesory, spisovateli, najdete zástupce všech oborů a oblastí, ale marně budete hledat politiky, nebezpečné pro uchvatitele moci v Rusku. Proč nás vyháníte? Co to je hloupost, nebo strach Myslím, že oboje. Vládci Ruska jsou, navzdory své drzosti, tak zbabělí, že se bojí každého nezávislého a upřímného názoru. Pošetile nás vyhánějí tam, kde můžeme otevřeně říkat pravdu, kterou chtějí skrýt před sebou a před celým světem. Odcházím z Ruska, s tíživými pocity a doufám, že využiji svého exilu jako služební cesty a budu pokračovat ve službě pro vlast, která je živá a nezhahne.“¹⁶⁶ Většina vypovězených odjela do Berlína a dále do Paříže.

Dle současných historiků A. M. Nekriče a M. J. Hellera deportace sice radikálně zasáhla do života všech zúčastněných, ale oproti často ukládaným trestům smrti tento akt spolu s L. N. Trockým hodnotí jako akt „humánnosti.“¹⁶⁷ S tím je možné souhlasit, poněvadž po Leninově smrti a nástupu stalinských čistek ve třicátých letech špičkám inteligence nejdříve zakazovali publikovat své vědecké práce, poté byli vyhazováni z práce. Následoval vnitřní exil v provinčních městech v Archangelské oblasti a na Sibiři. Nakonec beze stop mizeli v koncentračních táborech- Gulazích a vyhlazovacím táboře Solovky.¹⁶⁸

---

¹⁶³ Taměž s. 41.

¹⁶⁴ Taměž s. 41.

¹⁶⁵ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 65.

¹⁶⁶ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 65.

¹⁶⁷ Makarov, V. G a V. S. Christoforov, Vysilka město rastrela deportacija inteligenciji v dokumentach VČK – GPU 1921- 1923, s. 6.

¹⁶⁸ Sládek, Karel. Cesty k bohodilství. Praha: Pavel Mervart. 2012, s. 115.

Takový osud potkal filozofy Loseva prohlášeného za nezvěstného a Lopatina, jenž zemřel v období hladomoru. Historika G. G. Špeta nejdříve deportovali na Sibiř a v roce 1937¹⁶⁹ zastřelili. Při prvním zatčení v roce 1928 matematika, teologa P. A. Florentského¹⁷⁰ deportovali do Nižního Novgorodu. Po pěti letech podruhé zatkli a odeslali na deset let do pracovního tábora Skovorodino na Sibiři. Odtud byl zanedlouho převezen do vyhlazovacího tábora na ostrově Solovky. V listopadu odsouzen k trestu smrti a 8. prosince 1937 nedaleko Leningradu popraven. O rok později čekal stejný osud M. S. Feldštajna. Ještě v poválečných letech intelektuálové umírali v pracovních táborech. V roce 1952¹⁷¹ v Gulagu zahynul L. P. Karsavin.

---

¹⁶⁹ Makarov, V. G a V. S. Christoforov. Vysilka město rastrela deportacija inteligenciji v dokumentach VČK – GPU 1921-1923, s. 6.

¹⁷⁰ Sládek, Karel. Cesty k bohodiství. s. 114 - 117.

¹⁷¹ Makarov, V. G a V. S. Christoforov. Vysilka město rastrela deportacija inteligenciji v dokumentach VČK – GPU 1921-1923, s. 6

4 VZTAH KRAMÁŘE A MASARYKA V LETECH 1880 - 1918

4.1 Vztah Kramáře a Masaryka k Rusku do první světové války

Po téměř čtyřech letech habsburské poroby, 28. října 1918, vznikla Československá republika. Předseda vlády a poslanec říšské rady od roku 1891¹⁷² Dr. Karel Kramář, 14. listopadu 1918¹⁷³ na prvním a velmi slavnostním zasedání Revolučního národního shromáždění v projevu několikrát přerušovaném mohutným aplausem triumfálně, deklaroval pád habsburské monarchie.

Devadesátá léta¹⁷⁴ devatenáctého století pro Karla Kramáře znamenala nejen počátek politické kariéry, ale i rozvíjení myšlenky slovanské vzájemnosti. Věřil v možnou reformu předlitavské části monarchie na principech federativního svazku s tím, že Češi budou na stejné úrovni s Maďary. V téže době¹⁷⁵ souhlasil se zachováním Rakouska ve svém českém programu také Masaryk za předpokladu demokratizace habsburské monarchie, rovnosti všech národů a sociální spravedlnosti. Stěžejní součástí reformy se měla stát dohoda mezi Čechy a Němci žijícími na našem území. Upevněná a zmodernizovaná monarchie by znamenala politickou svobodu a sociální pokrok pro menší národy ve střední a jižní Evropě.¹⁷⁶

Poté co v osmdesátých¹⁷⁷ letech při svých studiích v Německu se seznámil Kramář s ruskými intelektuály, započal jeho obdiv k Rusku. O dvacet let¹⁷⁸ později, za svého půlročního pobytu v Rusku, si vybudoval celoživotní vztah k ruskému národu

¹⁷² Winters, Stanley. B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. Století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 11.

¹⁷³ Sládek, Karel. Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk, Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 60.

¹⁷⁴ Winters, Stanley. B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 11 - 12.

¹⁷⁵ Šolle, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání. Praha: Archiv akademie věd ČR, 1993, díl 1, s. 18.

¹⁷⁶ Šauer, Jaroslav. K úloze Karla Kramáře při vzniku ČSR. In: Českoslovenství, středoevropanství a Evropanství. Úvahy, svědectví a fakta k 80. Výročí vzniku Československa. Brno: Konvoj, 1998, s. 148 - 150.

¹⁷⁷ Serapionová, Jelena. Obraz Karla Kramáře v ruské publicistice počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 35.

¹⁷⁸ Tamtéž s. 35.

do Ruska i díky moskevskému seznámení se svou životní láskou Naděždou Nikolajevnou Abrikosovou. Masaryk Kramářovi¹⁷⁹ před cestou do Ruska zajistil přijetí u spisovatele L. N. Tolstého, jenž mu naplánoval cestu po ruských městech a venkovu. V Petrohradě hojně navštěvoval rozličné intelektuální kroužky, kde se setkával s veřejnými činiteli, mezi nimiž byl například kníže S. N. Trubeckoj, etnograf, filolog a historik V. I. Lamarskij, filozof V. S. Solovjev, slavisté a další významní lidé.¹⁸⁰ O těchto návštěvách vedl s Masarykem pravidelnou písemnou komunikaci. Kramář po celou dobu pobytu vnímal tvrdost absolutistického carského režimu zpožďující ekonomický a sociální vývoj, jenž velmi často zapříčiňoval vzrůst revolučních nálad. Zklamali ho však ruští liberálové, od nichž zazněla slabá odezva ke společnému bratrskému panslavismu. *„Co se týče ruského slovanství, které jsem přirozeně nejvíce hledal, byl jsem hodně zklamán.“*¹⁸¹

Po návratu domů se skeptičtěji vyslovoval k prosazování ideje osvětlené slovanské vzájemnosti. Naopak vysoce hodnotil ruskou literaturu. Apeloval na českou inteligenci, aby se učili rusky pro možnost četby děl L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského a jiných literátů v ruštině. Domníval se, že pouze slovanské povědomí pevně zakotvené v Češích může zabránit narůstající germanizaci.¹⁸² Vřelé vztahy s ruskou společností Kramář udržoval i po sňatku s Naděždou, kterou pojal za ženu v roce 1900.¹⁸³ Až do roku 1913¹⁸⁴ spolu každoročně trávili třetinu roku v Naděždině soukromé, krymské rezidenci Barbo. Kramář zde rád odpočíval po

---

¹⁷⁹ Korespondence T. G. Masaryk- Karel Kramář. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005, s. 7. Otevřený a srdečný vztah udržoval s T. G. Masarykem, s nímž ho v roce 1887 seznámil jeho nejbližší spolupracovník Josef Kaizl.

¹⁸⁰ Serapionová, Jelena. Obraz Karla Kramáře v ruské publicistice počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 35.

¹⁸¹ Winters, Stanley. B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 13.

¹⁸² Tamtéž s. 14.

¹⁸³ Zdeněk Sládek, Karel Kramář a Rusko v roce 1919. In: Slovanské historické studie. Praha: Academia, 1972, roč. 9, s. 155.

¹⁸⁴ Sís, Vladimír. Karel Kramář. Život a dílo. Praha: Nákladem Základu Dr. Karla Kramáře a Dr. Aloise Rašína, 1930, s. 26.

náročných jednáních v rakouském parlamentu. Setkával se tu s lidmi z vyšší ruské společnosti blízkých carské rodině.¹⁸⁵

Po získání poslaneckého mandátu v rakouském parlamentu se věnoval především hospodářským otázkám. Při politických jednáních nevystupoval radikálně, ale spíše se snažil své poslanecké kolegy přesvědčit pádnými argumenty.¹⁸⁶ V roce 1896¹⁸⁷ se v rámci koordinace postupu řešení zahraničních otázek Kramář vyjadřoval k rakousko-ruské ekonomické spolupráci, v níž viděl možnost rakouské konjunktury a obrany proti potencionální válce. Při osvobození monarchie „z těsných okovů Trojdohody, pak je domluva s Ruskem nevyhnutelná.“¹⁸⁸

V otázkách týkajících se národního sebeurčení si nekladal nereálné cíle. Soudil, že národ musí krůček po krůčku získat dostatek vnitřní síly, aby byl schopen vnější suverenity. V tomto bodě se názorově s Masarykem rozcházel. Kramář Masarykovi vyčítal nereálné politické cíle a přílišné teoretizování. Masaryk mu na oplátku vytýkal snahy o zachování monarchie.¹⁸⁹

Dle Kramáře silně komplikovalo vytvoření všeslovanského společenství v rámci monarchie po mnohá staletí rozdělené katolické Polsko, které bylo ustrkované pravoslavným Ruskem. Možné řešení Kramář viděl v přiznání stejného dílu viny Rusku i Polsku. Profesor Masaryk, publicista Černý a esejista Edvard Jelínek se zastávali Polska a Kramář od nich za tento svůj proruský postoj sklidil ostrou kritiku.¹⁹⁰ Masaryk

---

¹⁸⁵ Šetřilová, Jana. Karel Kramář- otec ruské emigrace. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy a ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1993, sborník č. 1, s. 72.

¹⁸⁶ Šauer, Jaroslav. K úloze Karla Kramáře při vzniku ČSR. In: Českoslovenství, středoevropanství a Evropanství. Úvahy, svědectví a fakta k 80. výročí vzniku Československa. Brno: Konvoj, 1998, s. 148.

¹⁸⁷ Winters, Stanley. B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk, Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 13.

¹⁸⁸ Tamtéž s. 14.

¹⁸⁹ Šauer, Jaroslav. K úloze Karla Kramáře při vzniku ČSR. In: Českoslovenství, středoevropanství a Evropanství. Úvahy, svědectví a fakta k 80. výročí vzniku Československa. Brno: Konvoj, 1998, s. 150.

¹⁹⁰ Winters, Stanley. B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk, Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 14.

Rusko na rozdíl od emocionálně vnímajícího Kramáře vnímal racionálněji. „Vyrostiti jsme všichni v rusofilství, slovanství a rusství nám jaksi splývalo.“¹⁹¹

Spolupráce¹⁹² Slovanů v rámci Rakousko - Uherské monarchie se nadále rozvíjela. Vyvrcholila v červenci roce 1908¹⁹³ při pražském Přípravném všeslovanském sjezdu, který pod Kramářovým vedením přinesl pozoruhodný rezultat „vzájemné porozumění, jednotné pracovní postupy a osobní přátelství, které předznamenaly novou etapu slovanské vzájemnosti. Desetiletí, jímž začalo nové století, bylo svědkem zrození neoslavismu, novoslovanství hnutí založeného na spolupráci mezi středostavovskou politickou a hospodářskou elitou slovanské východní Evropy.“¹⁹⁴

Přerušila ji však rakouská anexe Bosny a Hercegoviny, která započala 3. října 1908¹⁹⁵ a znamenala nejen počátek rozpadu Rakousko- Uherské monarchie, ale i útlum slovanského hnutí. Druhý sjezd, který se uskutečnil o dva roky později v Sofii, negativně ovlivnila zostřující se politická situace. Sjezd nejenže neupevnil vztahy mezi Ruskem a rakouskou monarchií, ale ani nepřispěl zmenšení rozporů mezi Poláky a Rusy. Naopak znamenal úplný konec hnutí.¹⁹⁶

4.2 Vztah Kramáře a Masaryka k Rusku v období 1. světové války

Těsně před vypuknutím války, v létě 1914,¹⁹⁷ při obavách o další osud Slovanů vypracoval návrh konstituce slovanské říše. Češi, Slováci, jižní Slované spolu s Poláky pod carovým vedením měli při zachování rovnosti všech národů vytvořit slovanskou federaci. V jejím rámci by vytvořily společnou armádu, diplomacii a celní správu.

¹⁹¹ Masaryk, Tomáš Garigue. Cesta demokracie. Praha: Čin, 1933, kniha III., svazek 1. Soubor projevů za republiky 1918 - 1920, s. 356.

¹⁹² Šauer, Jaroslav. K úloze Karla Kramáře při vzniku ČSR. In: Českoslovenství, středoevropanství a Evropanství. Úvahy, svědectví a fakta k 80. Výročí vzniku Československa. Brno: Konvoj, 1998, s. 151. Kramářovo pojetí novoslovanství si nekladlo za cíl Kollárův panslavismus - sjednocení Slovanů, ani Havlíčkův austroslavismus – přetvoření Rakouska ve slovanský stát, ale chtěl vzájemnou rovnoprávnou spolupráci v oblasti školství, hospodářství, sportu, kultury, turismu atd.

¹⁹³ Karel Kramář, Pět přednášek o zahraniční politice, s. 30.

¹⁹⁴ Winters Stanley, B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. Století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 17.

¹⁹⁵ Kramář, Karel. Pět přednášek o zahraniční politice, s. 31.

¹⁹⁶ Tamtéž s. 31.

¹⁹⁷ Sís, Vladimír. Karel Kramář. Život a dílo, s. 216.

Masaryk spolu s Kramářem a liberálními politiky byli zajedno v názoru na Rusko jako významného činitele evropské politiky. Carská dynastie dosazena na český trůn měla sehrávat stěžejní roli ve snaze o samostatnost. Masaryk však uvažoval i o liberálnější anglické či italské dynastii pro snazší prosazení parlamentarismu západního typu.¹⁹⁸ Rusko také jako jediná Dohodová mocnost uznala požadavky Čechů na vlastní samostatnost. Car Mikuláš II., v krátkém časovém rozmezí, mezi 20. srpnem a 17. zářím 1914,¹⁹⁹ přijal českou delegaci krajanských spolků a projevil zájem i o Slovensko.

Další z významných mužů české prvorepublikové politiky a přední Masarykův spolupracovník, doktor práv E. Beneš se setkal při svých pařížských studiích s ruskými exulanty.²⁰⁰ Spíše se však zajímal o životní styl, filozofii a myšlení západní společnosti. Proto na rozdíl od Kramáře a Masaryka cestu po Rusku v roce 1908²⁰¹ neabsolvoval a soustředil se pouze na ruskou literaturu a kulturu. V listopadu roku 1914²⁰² započala jeho spolupráce s Masarykem, jenž si ho vybral pro jeho píli a pracovitost. 17. prosince 1914,²⁰³ den před vynuceným odjezdem do zahraničního exilu, ho označil za svého pokračovatele.

Na počátku února 1915²⁰⁴ se Beneš s Masarykem setkali ve švýcarském Curychu. Po návratu se Beneš sešel s Kramářem a předal mu důležité vzkazy od Masaryka. Předválečné vzájemné spory²⁰⁵ se po vyhlášení válečného konfliktu podařilo urovnat a Kramář souhlasil s Masarykovým politickým postupem. *„Jen v některých věcech zásadních a názorových jsem pozoroval u Kramáře hned značnou neshodu s Masarykem. Naznačil mi svůj názor na Rusko a svou naprostou důvěru v úlohu a úspěch Ruska v boji o naši samostatnost, pověděl mi také své myšlenky o politické mezinárodní orientaci budoucího samostatného státu, o intimním konstitučním a politickém vztahu našeho státu k Rusku, celou věc války rozhodne pro*

¹⁹⁸ Syllaba, Theodor. T. G. Masaryk a revoluce v Rusku. Praha: Naše Vojsko, 1959, s. 116.

¹⁹⁹ Masaryk, Tomáš Garigue. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha: Orbis, 1925, s. 168.

²⁰⁰ Sládek, Karel. Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 59.

²⁰¹ Tamtéž s. 59.

²⁰² Beneš, Edvard. Světová válka a naše revoluce. Praha: Orbis, 1927, díl I., s. 20.

²⁰³ Zeman, Zbyněk. Edvard Beneš Politický životopis. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 22.

²⁰⁴ Beneš, Edvard. Světová válka a naše revoluce, díl I., s. 20.

*nás vlastně Rusko samo.*²⁰⁶ Masaryk Kramáře upozorňoval na hrozící nebezpečí uvěznění a nabídl mu možnost politického působení v emigraci.²⁰⁷ Kramář ji nevyužil, pevně věřil v ruské vítězství a rozhodně se nechtěl připravit o jejich slavnostní přijetí v Praze.²⁰⁸

Čtrnáctého listopadu 1915²⁰⁹ Masaryk v opozičním vystoupení proti rakouské monarchii vyhlásil boj za svrchovaný český stát. V Paříži v sídle Nejvyšší spojenecké rady Masaryk v únoru 1916 ustanovil Českou národní radu,²¹⁰ která v memorandu Pangermanská střední Evropa nebo nezávislé Čechy tlumočila francouzské vládě Masarykovu ideu nového státu. *„Nejpravděpodobnější je dosazení ruské dynastie, s níž počítá většina politiků v Praze. Jestliže by to vyžadovala situace, bylo by možno, aby se spojenci dohodli a dosadili jako monarchu nově zřízeného státu člena jiného panovnického domu (nejspíše anglického nebo italského). Další eventualitou by byla personální unie se Srbskem. V nejextremnějším případě ustanovení nového státu jako republiky- doporučuji nejtěsnější spojení s Francií.*²¹¹

Po Únorové revoluci se ruský ministr zahraničí P. Miljukov zavázal nejen k pokračování války, ale také ke splnění všech spojeneckých smluv a dohod. Po tomto Miljukovově prohlášení náš odboj v Londýně, ani v Paříži neznepokojovala abdikace cara Mikuláše a velkoknížete Michaela. Předseda národní rady T. G. Masaryk 18. března²¹² zaslal blahopřejný telegram k vítězství demokratické revoluce určený ministru zahraničních věcí Prozatímní vlády P. N. Miljukovi. Miljukov v děkovné odpovědi vyslovil souhlas se vznikem Československého státu vymežujícím hranice mezi rozpínavým Německem a dalšími slovanskými státy.

Masaryk předpokládal, že po pádu carské vlády nastoupí proces liberalizace Ruska v čele s vládou státní dumy a Prozatímní vlády. Nemile ho však překvapil překotný vývoj revoluce. Obával se slabosti a nejednotnosti Prozatímní vlády, protože

---

²⁰⁵ Korespondence T. G. Masaryk- Karel Kramář, s. 22-24.

²⁰⁶ Beneš, Edvard. Světová válka a naše revoluce, díl I., s. 39.

²⁰⁷ Zeman, Zbyněk. Edvard Beneš Politický životopis, s. 27.

²⁰⁸ Tamtéž s. 39.

²⁰⁹ Syllaba, Theodor. T. G. Masaryk a revoluce v Rusku, s. 119.

²¹⁰ T. G. Masaryk - předseda, generální sekretář E. Beneš, M. R. Štefánek - místopředseda.

²¹¹ Syllaba, Theodor. T. G. Masaryk a revoluce v Rusku, s. 120.

po pádu carismu nezůstal fungující státní administrativní aparát a vládu převzali nezkušení politici.²¹³ Kramář samoděržaví vnímal jako jednotící sílu Ruska. Po jeho pádu se však nenašla schopná třída (rolníci, dělníci ani inteligence), poněvadž k převzetí této úlohy nebyla vychovávána ani připravována.²¹⁴ V tomto s ním souhlasil i E. Beneš, intelektuálové do Únorové revoluce neměli a ani nemohli mít zkušenosti s demokratickou vládou. Navíc stát přejali ve velmi složitých politických a ekonomických podmínkách. Na rozdíl od Masaryka si E. Beneš na ruském národu cenil jeho přímosti, čestnosti a opravdovosti.²¹⁵

Přes mnohé pochybnosti byl ještě v jarních měsících Masaryk přesvědčen, že revoluce nejenže nastolí pořádek v Rusku, ale dopomůže Slovanům osvobodit se z rakouského jha a po pádu Rakouska-Uherska se Češi dočkají samostatného státu.²¹⁶ 8. dubna²¹⁷ vydal Miljukov prohlášení, v němž naznačil budoucí mapu Evropy se svobodným Jihoslovanským státem, Československem a Polskem. 9. dubna vydala Prozatímní vláda deklaraci. „*Cílem svobodného Ruska není ovládnutí jiných národů ani násilné uchvácení jejich národního jmění a území, nýbrž založení pevného míru podle práva sebeurčení národů. Ruský národ netouží po rozmnožení své vnější moci na účet jiných národů ani po podrobení nebo ponížení kohokoliv.*“²¹⁸

Za necelé tři týdny Masaryka i Beneše znepokojoval silící vliv petrohradského sovětu dělníků, který na deklaraci okamžitě zareagoval spolu s německými a rakouskými vládami snažícími se o separátní mír. V půli dubna Prozatímní vláda zaslala všem státům bojujícím na straně Dohody prohlášení z 9. dubna s Miljukovým dovětkem týkajícím se nejen splnění všech závazků vůči Dohodě, ale i příslibu setrvání

²¹² Slavík, Jan. Naše osvobození a ruská revoluce: In Slovanský přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského, sociálního, a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské, 1927, roč. XIX. č. 1, s. 653.

²¹³ Černý, Adolf. Slovanstvo v knize paměti T. G. Masaryka. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského, sociálního, a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské 1925, roč. XVII, č. 5-6, s. 359.

²¹⁴ Kramář, Karel. Ruská krize, s. 230 - 234.

²¹⁵ Slavík, Jan. Naše osvobození a ruská revoluce. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského, sociálního, a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské, 1927, roč. XIX. č. 1, s. 654.

²¹⁶ Černý, Adolf. Slovanstvo v knize paměti T. G. Masaryka. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského, sociálního, a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské 1925, roč. XVII, č. 5-6, s. 359.

²¹⁷ Beneš, Edvard. Světová válka a naše revoluce. I. díl s. 312.

²¹⁸ Beneš, Edvard. Světová válka a naše revoluce. I. díl s. 313.

Ruska ve válečném konfliktu. Od konce dubna byl však zřejmý ústup vlády ve prospěch politiky Lenina a Kerenského s jejich hesly míru a rozdělení půdy.²¹⁹

K zviditelnění českého zahraničního odboje v očích Dohodových mocností výrazně přispívalo zakládání vojenských jednotek. V Srbsku a Kanadě dobrovolníci vstupovali přímo do jejich armád. Do jednotek vzniklých v Itálii, do četnické setniny Nazdar ve Francii a do oddílu Česká družina v Rusku se v první fázi hlásili zde žijící krajané.²²⁰

A tak již 28. září 1914²²¹ složilo v Kyjevě na náměstí sv. Sofie přísahu prvních 800²²² dobrovolníků, kteří si před přísahou požádali o ruské občanství. V zimě 1914²²³ se Česká družina přejmenovala na 1. Československý střelecký pluk. Postupně se přidávali zajatci a dezertéři. Na jaře 1916 významně vzrostl počet zajatců vstupujících do legií a pluk se mohl rozrůst na brigádu. V roce 1917 se jednotka i přes různé byrokratické průtahy²²⁴ rozrostla na 50. 000 - 60.000 vojáků.²²⁵

Bitva u Zborova 2. 7.1917 přinesla slávu nejen vojákům, ale významně pomohla i Masarykovi, kterého po příjezdu do Ruska 5. května 1917 překvapila Miljukova abdikace a silící bolševická protiválečná agitace. Přesto začal vyjednávat s generálním štábem utvoření samostatného osvobozeného Československého pluku. *„Kerenský byl proti. Jednal jsem s Alexejevem, Brusilovem, Kornilovem- všichni slibovali, ale nic se nestalo. Hlavní stan měl usnesení nedovolit armádu. Až Duchonin to 9. října udělal. A mohli jsme honem dělat pluky. Když jsem odjížděl v březnu, zanechal jsem tam 50000 ozbrojených lidí. Ale jak se to těžko ozbrojovati na cvičení, v tom rozvalu ruské armády.*

---

²¹⁹ Tamtéž s. 313-314.

²²⁰ Šolle, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání. Praha: Archiv akademie věd ČR, 1993, díl 1., s. 23.

²²¹ Velemanová, Věra. Život a kulturní (zvláště pak divadelní) činnost čs. legionářů v Rusku 1914-1920. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze. Praha: Národní knihovna, 2003, s. 16.

²²² Tamtéž s. 16.

²²³ Medek, Rudolf. Československé legie In: Hajn, Antonín. Ročenka Československé republiky. Praha: Nákladem tiskového odboru čsl. národní demokracie, 1922, roč. I., s. 63-64.

²²⁴ Zajatci postupně překonávali nedůvěru carské armády v loajálnost rakouských vojáků i carovu neochotu, pod vlivem carevny, k propouštění zajatců ze zajetí.

²²⁵ Velemanová, Věra. Život a kulturní (zvláště pak divadelní) činnost čs. legionářů v Rusku 1914 - 1920. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze. Praha: Národní knihovna, 2003, s. 16.

Nemohli jsme dostat ani pušky, ani obuvi. Byly to krvavé scény, když naši hoši museli ve vesnici sedět, nemohli na cvičení, nemajíce bot.“²²⁶

Masaryk se s Duchoninem dohodli, že naši vojáci nebudou vojensky vystupovat proti ruské armádě. Tím byla stvrzena Masarykova idea nevměšování.²²⁷ Koncem roku 1917²²⁸ dekretem francouzského prezidenta Poincaré francouzská vláda uznala dobrovolnické legie ve Francii samostatnou československou armádou podléhající Československé národní radě. V dubnu totéž učinila i italská vláda.²²⁹

Po vítězství bolševiků Masaryka²³⁰ zneklidňovala jejich agresivita a brutalita, kterou viděl na vlastní oči po dobytí Kyjeva 8. února 1918.²³¹ „*Proti úmluvě pobili naše vojáky, kteří nedaleko Kyjeva střežili vojenské zásoby. A ve své brutálnosti se bolševické přesily nespokojily s ubitím našich stráží, nýbrž znečistily a pokálely mrtvoly, zbavené oděvu a obuvi.*“

Přes napjaté vztahy mezi našimi vojáky a bolševickou armádou spolu s Miljukovými žádostmi o připojení legií do boje proti bolševikům, vedení zahraničního odboje ve svém oficiálním stanovisku vyhlásilo politiku nevměšování do vnitropolitické situace Ruska. Sílící obavy z válečného neúspěchu nové bolševické vlády a její nezáměr o ideu slovanství Masaryka přesvědčily o nutnosti orientace na USA a státy západní Evropy.²³²

²²⁶ Masaryk, Tomáš Garigue, Cesta demokracie. Praha: Čin 1933, kniha III., svazek 1. Soubor projevů za republiky 1918 - 1920, s. 43.

²²⁷ Černý, Adolf. Slovanstvo v knize paměti T. G. Masaryka. In: Slovanství přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského, sociálního, a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské 1925, roč. XVII, č. 5 - 6, s. 359 - 360.

²²⁸ Šolle, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání, díl 1., s. 23.

²²⁹ Šolle, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání, díl 1., s. 23.

²³⁰ Masaryk, Tomáš Garigue. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 - 1918, s. 213 - 214. Masaryk při svém dlouhém pobytu mohl bolševiky pečlivě pozorovat a studovat jejich chování. „*Bolševici jsou děti svého carismu, ten je staletími vychovával a vytvářel. Dovedli se zbavit cara, ale nezbavili se carismu. Mají carskou uniformu, třebaže ji nosí naruby. Bolševictví ruské naprosto není totožné s komunismem, je to v nejlepším případě socialismus a kapitalismus státní. Opravdový trvalejší komunismus podle dosavadních zkušeností je možný jen na mravním a náboženském podkladě, je možný jen mezi přáteli, avšak do společnosti organizované přátelsky- na sympatii - máme všichni daleko.*“

²³¹ Masaryk, Tomáš Garigue. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 - 1918, s. 208.

²³² Černý, Adolf. Slovanstvo v knize paměti T. G. Masaryka. In: Slovanství přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského, sociálního, a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Nákladem Československé obce legionářské 1925, roč. XVII, č. 5 - 6, s. 359.

Po separátním Brest- Litevském míru (únor 1918)²³³ východní fronta již neexistovala. Masaryk přestal na Rusko spoléhat a snažil se přesunout naše vojáky přes Sibiř a Ural do Francie. Čeljabinského konfliktu ze 14. května 1918,²³⁴ v němž legionáři svrhli při Transsibiřské magistrále od evropského Ruska až po sibiřský Vladivostok vládu Sovětů, mínili spojenci využít ve prospěch připravované intervence. Pod jejich vlivem Masaryk od svého rozhodnutí nevměšování ustoupil, protože spojoval budoucnost svobodného státu se západními mocnostmi. S Kramářem se shodoval na použití nejen zahraniční, ale především domácí vojenské síly.²³⁵ Ta spolu se sibiřskými legiemi měla přispět ke svržení bolševické diktatury a nastolení liberální společnosti. „*Hnutí monarchistické je slabé, Spojenci ho nesmějí podporovat. Kadeti a sociální revolucionáři se organisují proti bolševikům, nečekám od těchto stran nějaký větší úspěch.*“²³⁶

29. června²³⁷ vláda Francie následně i vlády Velké Británie a USA uznaly Národní radu jako základ budoucí vlády České republiky.

---

²³³ Šolle, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání, díl 1., s. 23.

²³⁴ Sklenář, Vavřinec. Ruské železnice a jejich význam pro československé vojsko na Rusi. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, s. 72.

²³⁵ Syllaba, Theodor. T. G. Masaryk a revoluce v Rusku, s. 231 - 233.

²³⁶ Masaryk, Tomáš Garigue. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 - 1918, s. 240.

²³⁷ Šolle, Zdeněk. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání, díl 1., s. 26.

5 RUSKÁ EMIGRACE V ČESKOSLOVENSKU

5.1 První vlna ruských emigrantů

Po pádu carismu opustilo Rusko přes 1500000²³⁸ emigrantů v několika vlnách. Při první vzniklé ihned po svržení cara do zahraničí odcházeli především velmi dobře finančně zabezpečené diplomaté, vysocí carští hodnostáři a bohatá aristokracie. V Evropě se jejich cílovou stanicí nejčastěji stávalo Německo, „*keré se rychle měnilo z úhlavního nepřítele v takřka jediného možného spojence, stejně „poníženého a uraženého“ „jednáním Dohody jako její bývalý člen- Rusko.“*“²³⁹

Po bolševickém převratu, před jejich terorem prchala nepočtená skupina politických špiček carského i pouornového režimu spolu s představiteli buržoazie. Ty se s oblibou usazovaly ve Francii,²⁴⁰ kde se utvářela světová politika. Do roku 1921 Paříži patřilo prvenství kulturního centra emigrace. V letech 1921- 1922²⁴¹ tuto štafetu převzal Berlín.

Československo, zejména Praha, se od roku 1919 a po celý rok 1920²⁴² stále častěji stávalo cílovou stanicí početnější vlny emigrantů z řad demokratických politiků, důstojníků, vojáků přijíždějících ve zbídačeném stavu s transporty repatriovaných československých legionářů z Dálného východu a Sibiře. Spolu s legionáři přijížděli v září 1919²⁴³ do nového domova v Praze a dalších českých městech i významní političtí představitelé socialistických revolucionářů – eseři. Mezi nimi i V. M. Černov, B. V. Savinkov, P. Klimuškin, I. Brunšvit. Svým příjezdem rozvířili poklidný politický život ruské emigrace v Československu.

²³⁸ Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952). Praha: Slovanská knihovna, 2001, s. 7.

²³⁹ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938. Praha: Academia, 1999, s. 139.

²⁴⁰ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 139. Na Pařížské konferenci v roce 1919.

²⁴¹ Magerovskij, L. In: Ročenka Československé republiky, r. 1925, s. 303

²⁴² Sládek, Zdeněk, Ruská emigrace v Československu. In: Slovanský přehled, 1993. s. 2.

²⁴³ Savický, Ivan. Praga i zaruběžnaja Rossija. Praha: IDEG, 2002, s. 104

Kramář svým jménem, dvacátého třetího března 1919,²⁴⁴ článkem v Národních listech apelujícím na slovanské cítění, prosil československý lid o humanitární pomoc pro ruské běžence. Kramář byl velmi dobře obeznámen se situací lidí bez domova, před nimiž vyvstávala nutnost zabezpečení základních životních potřeb - stravování, ubytování, oblečení, lékařské péče. S jejich zajištěním jim pomáhala Česko- ruská jednota,²⁴⁵ dobročinné organizace spolu s Československým červeným křížem v čele s Alicí Masarykovou. V říjnu 1920²⁴⁶ pod Kramářovým vedením vznikl Ruský a krymský pomocný výbor upřednostňující pomoc monarchistickým skupinám a spolkům. Výbor ruské pomoci si vzal pod patronát pražský primátor Dr. Baxa.²⁴⁷

Z Omska do Vladivostoku a dále do USA ve věku sedmdesáti šesti let prchala i spoluzakladatelka eserské strany Jekatěrina Konstantinova Breško- Breškovskaja, jenž za celoživotní boj proti vykořisťování rolníků a dělníků, negramotnosti mužiků a jejich dětí strávila přes dvacet let v carském vyhnanství.²⁴⁸ O svobodu získanou udělením amnestie politickým vězňům revoluční vládou ji záhy připravila bolševická revoluce. Její neúspěšná protibolševická agitace ve washingtonském senátu ji v roce 1920²⁴⁹ přivedla zpět do Evropy.

Po krátkém pobytu v Praze žila na Podkarpatské Rusi, kde v náročných životních a sociálních podmínkách spolupomáhala opatřovat potraviny a školní potřeby pro chudé děti. Zhoršující se zdravotní stav ji přiměl žít u přátel v Horních Počernicích. Zde také byla v září 1934²⁵⁰ pochována na místním hřbitově za účasti významných politických

²⁴⁴ Národní listy 23. 3. 1919, roč. 59, č. 79, s. 4. 23. března 1919 článkem Lide český v Národních listech žádal o pomoc pro ruské uprchlíky.

²⁴⁵ Česko-ruská jednota s kulturně- charitativními cíli. Pořádala přednášky, hudební večery, divadelní představení Švandově divadle, Rudolfinu, Měšťanské besedě, Adrii, Obecním domě. Získaný výtěžek z těchto kulturních pořadů věnovali na dobročinné účely Červeného kříže ve prospěch ruských běženců. L. Běloševská, Kronika kulturního, vědeckého, a společenského života ruské emigrace v Československé republice, I. 1919-1929.

²⁴⁶ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 8.

²⁴⁷ Tamtéž s. 87.

²⁴⁸ Severýnová, Josefa. Kateřina Breško- Breškovská, babuška ruské revoluce Praha: Antonín Svěcený, 1922, s. 4.

²⁴⁹ Tamtéž s. 45 – 46.

²⁵⁰ Dobuševa, Marina a Viktorija, Krymova. Dom v izgnaniji. Praha: Ruská tradice, 2008, s. 190.

osobností. Prezident Masaryk zaslal smuteční kytici. Z pařížské emigrace přijel i první předseda Prozatímní vlády, A. F. Kerenský.²⁵¹

Od roku 1919²⁵² do své smrti v roce 1928²⁵³ střídavě pobýval v Švýcarsku a Československu známý představitel monarchistického hnutí. Zakladatel a první předseda Konstitučně demokratické strany v letech 1905-1915²⁵⁴ Ivan Iljič Pentrunkevič. O významnosti této osobnosti v carském Rusku svědčí i předání abdikacího dokumentu posledního cara Mikuláše II. do jeho rukou.²⁵⁵ Petrunkevičova manželka, hraběnka S. Paninová, od roku 1925²⁵⁶ stála v čele Komitétu ruské kultury, který každoročně v Praze a dalších českých městech připravoval slavnostní večer²⁵⁷ k připomenutí narození ruského básníka A. S. Puškina.

Šest tisíc²⁵⁸ porevolučních emigrantů v Československu v roce 1921²⁵⁹ s různorodou politickou orientací se shodovalo v bolševické otázce. Během kronštadtských událostí²⁶⁰ nabyli přesvědčení, že bolševici brzy padnou a oni se navrátí domů. Soudržnost však vzala za své, jakmile se řešila otázka demokratické budoucnosti Ruska. Emigranti zůstávali věrni hnutím a politickým stranám, k nimž se hlásili v předrevolučním Rusku.²⁶¹

²⁵¹ Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století). Praha: Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 2003, s. 4.

²⁵² Tejhmanová, Světlana. Politická činnost emigrace v Československu v letech 1920- 1939. In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1991, roč. LXXXI, č. 1, s. 276.

²⁵³ Tamtéž s. 276.

²⁵⁴ Tamtéž s. 276.

²⁵⁵ Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století). Praha: Národní knihovna ČR- Slovanská knihovna, 2003, s. 4.

²⁵⁶ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 40.

²⁵⁷ AHMP, Ruská lidová univerzita, karton č. 3. V roce 1936, 6. května, tento večer pořádala Ruská svobodná univerzita. Program nabízel přednes díla Kavkazský zajatec, árie z opery Piková dáma, Kapitánská dcera a další.

²⁵⁸ Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu: In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1995, roč. LXXIX, č. 1, s. 4.

²⁵⁹ Tamtéž s. 4.

²⁶⁰ AMZV Telegramy došlé 1921 č. 3601- 3800, č. 3677. „Angl. voj. mise dostala devátého ze spolehlivého pramene tuto zprávu: Kronštat a část Petrohradu severně řeky v rukou bílých, pevnost Krasna Gorka v červených, loďstvo v bílých. K pevnostem jest přístup přes led. Z Rigy mají zprávu, že Litvinov a Joffe velmi ustrašení, místní povstání, že nejsou organizačně spojena. Není dohodnuté akce a vážných vzpour v červ. Arm. Sověty, že ovládají ještě situaci.“

²⁶¹ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 65.

Předrevoluční Rusko nevycházelo z demokratických tradic a nezažilo demokratický systém. K demokratickému politickému směru se hlásilo pouze 10%²⁶² emigrantů. K socialistickým stranám, se řadilo 11% emigrantů, především z řad eserů. Zbytek emigrantů se politicky neangažoval. Monarchisty, k nimž se v Československu, podle člena Ruského zahraničního historického archivu a žurnalisty J. F. Magerovského, hlásilo 40%. Již doma je rozdělával spor o nástupnická práva. Radikálnější křídlo zastupované Nikolajem Nikolajevičem, carovým strýcem, plánovalo za pomoci vojenské intervence obnovit předrevoluční monarchii. Cyril Vladimírovič, carův bratranec, od vojenské intervence upustil. Chtěl se pouze zbavit bolševiků a usednout na trůn. Eventuální spolupráci se sověty nevyklučoval. Tento spor monarchisté v Praze neprezentovali na veřejnosti. Velmi dobře si uvědomovali, že nejsou u československé vlády v nově vzniklé republice v oblibě.²⁶³

5.2 Čeští politici a ruská intervence

V otázce intervence se neshodla ani domácí politická scéna. Prezident Masaryk byl přesvědčen, že bez stabilního demokratického Ruska nebude stability v Evropě, a proto souhlasil s intervencí Dohody.²⁶⁴ Anglicko- francouzské vojsko se v listopadu²⁶⁵ společně vylodilo v Černém moři. Na konci měsíce se britská vojska probjovala na dosah Tallinu a Francouzi se přiblížili k Sevastopolu a Oděse. Přestože dohodové mocnosti nasadily čtvrtmilionovou armádu, intervence se i pod vlivem německé revoluce začínala pomalu hroutit. 16. ledna 1919 anglický premiér Lloyd George intervenci odvolal. 22. ledna 1919²⁶⁶ americký prezident Wilson vyzval všechny bojující strany, aby zasedly v Paříži k jednacímu stolu a uzavřeli dohodu o ukončení bojů.

Kramáře lpícího na demokratickém Rusku, které bylo garantem bezpečnosti před německou rozpínavostí pro naši mladou republiku, tato situace roztrpčila.²⁶⁷

²⁶² Tamtéž s. 65.

²⁶³ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 65- 66.

²⁶⁴ Syllaba, Theodor. T. G. Masaryk a revoluce v Rusku, s. 231-233.

²⁶⁵ Zdeněk Sládek, Karel Kramář a Rusko v roce 1919. In: Slovanské historické studie. Praha: Československá akademie věd, 1972, roč. IX., s. 159.

²⁶⁶ Tamtéž s. 160.

²⁶⁷ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918 - 1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 7.

„*My se bráníme proti bolševismu jako proti moru a najednou mají si všechny ruské strany s bolševiky sednout k jednomu stolu.*“²⁶⁸ Kramář se setkával s ruskými předrevolučními politiky, především s B. Savinkovem,²⁶⁹ s nímž projednával další možnosti zahraniční vojenské intervence. Konec válečného konfliktu zastihl na našem území přes osm tisíc válečných zajatců.²⁷⁰ Tuto skupinu zajatců měli zde doplnit další ruští zajatci, kteří byli roztroušeni po Evropě. S československými legionáři měli vytvořit jádro dobrovolnického vojska, které bude bojovat za finanční podpory Dohody proti bolševikům.

Masaryk se proti tomuto Kramářově návrhu velice ostře ohradil. 11. února 1919²⁷¹ při pražském setkání se zvláštním korespondentem Alexandrem de Guillaervilleem z pařížského deníku *Le Temps* prohlásil „*Vojenské zakročení v Rusku je nyní nemožné, po čtyřech a půl roku hrozná válka nemohou státy Dohody žádat na svých vojácích, aby šli bojovat do Ruska za účelem špatně definovaným. Naše československá armáda má toho dost a domáhá se návratu do vlasti. A pak, o jaké organizace se opřít v Rusku? Všechny ty místní vlády, všichni ti stateční generálové nedodali nezbytného organizátora. Nyní nutno se omezit na to, aby se zabránilo šíření bolševické vlny, izolovat ohnisko náказы a sáhnout k hospodářským represáliím.*“

Beneš v otázce intervence souhlasil s Masarykem, neboť z jednání věděl o nechuti Spojenců pokračovat v dalších bojích.²⁷² Do konce svého života Kramář Masaryka i Beneše nepřestal vinit z promarněné šance osvobodit Rusko, které by nám do budoucna zajistilo bezpečnost především proti Německu.²⁷³

²⁶⁸ Kramář, Karel. *Kramářův soud nad Benešem*. Praha: TEMPO AKC. SPOL, 1938, s. 94.

²⁶⁹ Sládek, Zdeněk. *České prostředí a ruská emigrace (1918 - 1938)*. In: Běloševská, Ljubov. *Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 -1939)*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 8.

²⁷⁰ Amort, Čestmír. *Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů, díl I. listopad 1917- srpen 1922*, s. 383- 384. *Československá vláda po dohodě se státy Dohody vojensky proti bolševikům neintervenovala. Vojáky v roce 1919 nejdříve ubytovala v kasárnách v Liberci a Německém Jablonném, poté je přestěhovala do Josefova. 18. června 1920 v interpelaci poslanci Národního shromáždění J. Skalák a B. Šmeral žádali řešení této otázky. Posléze většina z nich byla repatriována nazpět do Ruska.*

²⁷¹ Masaryk, Tomáš Garigue. *Cesta demokracie, kniha III., svazek 1. Soubor projevů za republiky 1918 - 1920*, s. 82.

²⁷² Sládek, Zdeněk. *České prostředí a ruská emigrace (1918 - 1938)*. In: Běloševská, Ljubov. *Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 -1939)*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 7.

²⁷³ Tamtéž s. 7.

Kramář nevzdávající se myšlenky vojenské intervence neuspěl nejen na mezinárodní, ale ani na domácí politické scéně. Kramářova vláda předložila 8. července²⁷⁴ 1919 prezidentu Masarykovi demisi, jelikož národní demokracie v červnových volbách utrpěla zdrcující porážku s levicovými politickými stranami nesouhlasícími s intervenčními plány. Uvolněné premiéřské místo obsadil sociální demokrat Vlastimil Tusar. Zlomený Kramář tímto ztratil možnost ovlivňovat zahraniční politiku a jeho pomoc Rusku tak mohla být pouze nepřímá.²⁷⁵

5.3 Politický boj mezi ruskými emigranty

Řada ruských komitétů vznikla na pomoc příchozím ruským emigrantům. Od jara 1921²⁷⁶ (vlivem povstání v Kronštadu) vzrůstala činnost jedné z početně nejmenších socialistických stran, především eserů. Pro ulehčení nesnadného postavení běženců založilo z iniciativy pravicově orientovaných eserů devět činitelů,²⁷⁷ pod vedením někdejšího předsedy Moskevské městské dumy O. S. Minora, 17. března 1921²⁷⁸ československou odbočku Zemgoru s pobočkami v Praze, Užhorodě a na Podkarpatské Rusi. Sedm z devíti²⁷⁹ zakládajících členů působilo v revolučních vládách na Sibiři a v jižním Rusku, kde přicházeli do kontaktu s veliteli legionářů. Početnější protiesersky laděná emigrace se zřejmě oprávněně obávala,²⁸⁰ že Zemgor udržující nadstandardní vztahy s československou vládou převeze zprostředkování státní pomoci běžencům do vlastních rukou.

²⁷⁴ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914- 1938, s. 140.

²⁷⁵ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918-1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919-1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 8.

²⁷⁶ AMZV Telegramy došlé 1921 č. 3656. 7. 3. „vyslanec Skála v Moskvě v depeši ministru zahraničí Dr. Benešovi, ministru Dr. Jirsovi Dr. Chvalkovskému sděluje, že povstání za podpory Paříže připravili menševici a eseri.“

²⁷⁷ B. F. Sokolov, V. M. Zenzinov, E. E. Lazarev, V. M. Veršinín, P. D. Klimuškin, A. G. Kovtun, L. V. Rossel, M. P. Polosin i F. I. Kolesov.

²⁷⁸ Postnikov, S. P. Russkije v Prage 1918- 1928 g. Praha: Legiografie, 1928, s. 9.

²⁷⁹ Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917 -1939). Praha: H & H, 1993, s. 24.

²⁸⁰ Savický, Ivan. Češi v Rusku a Rusové v Československu v letech 1918-1938, s. 173. „Emigranti měli dobré styky s českými vládními i opozičními kruhy a nemohlo jim uniknout, že Zemgor není jednou z mnoharuských organizací, nýbrž vládním „koněm,“ že má do značné míry zprostředkovat vládní pomoc emigraci. Emigrace tak měla být vydána „napospas“ eserům.“

První krok v boji proti eserům učinila Delegace Svazu ruské pracující inteligence, která zastupovala lékaře, právníky, učitele a spisovatele. Zástupci Delegace ve složení advokát A. G. Gurevič, redaktor a sekretář svazu L. F. Magerovskij a předseda ruské inteligence práce Z. G. Aškenázy přednesla 18. dubna²⁸¹ ministru zahraničí E. Benešovi memorandum se třemi hlavními požadavky. První požadavek se týkal přijetí vyššího počtu emigrantů Československem, což by budoucí demokratické Rusko náležitě ocenilo. V druhém bodě Delegace chtěla státem koordinovanou pomoc v součinnosti s parlamentem pro veškerou ruskou emigraci a v třetím požadavku *„Vláda československé republiky ulehčí si značně uskutečnění pomoci ruským lidem, přijme-li služby zástupců organisované ruské emigrace.“*²⁸²

Ruská pomoc československou vládou, která se prezentovala jako apolitická, však byla vrcholně politickou záležitostí. Zásluhy o její organizaci si chtěly přivlastnit všechny politické strany od komunistů až po národní socialisty. Sama vláda se nechtěla vzdát svého rozhodujícího politického vlivu na ni.²⁸³ Usilovala o spolupráci s legálním orgánem vzešlým z volby dvanácti ruských organizací svolaných na 20. dubna téhož roku.²⁸⁴ Tím se měl stát Pracovní výbor. Emigranty bez rozdílu vyznání a různého politického přesvědčení měl zastupovat při jednáních s československými úřady, pomáhat jim hledat zaměstnání a hájit jejich další zájmy. Náplň Pracovního výboru se téměř shodovala s programem Zemgoru. Orgán s totožným programem se Zemgoru zdál neúčelným. Zemgor si počínal velmi sebevědomě, přestože sám ještě neměl vytvořeny stanovy a právně neexistoval. Na svou stranu získal politicky nevyhraněné organizace. V této situaci bylo zřejmé, že se výbor nezvolí a vyhraje proesersky orientovaný Zemgor. Na protest zástupci šesti protiesersky smýšlejících organizací opustilo sál.²⁸⁵

První kolo zápasu o politický vliv pomoci mezi ruskými emigranty vyhrál Zemgor. 27. května²⁸⁶ získal od Legiobanky milionový úvěr, který banka následně

---

²⁸¹ Sládek, Zdeněk a Běloševská, Ljubov. Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918 – 1939). Praha: Euroslavica, 1998, s. 21.

²⁸² Tamtéž s. 21.

²⁸³ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938, s. 174.

²⁸⁴ Tamtéž s. 174.

²⁸⁵ Tamtéž s. 174.

²⁸⁶ Tamtéž s. 175.

navýšila o částku devadesáti tisíc. Československá vláda věnovala finanční hotovost ve výši 560.000 Kč.

Další ohnisko boje mezi esery a opozicí vzniklo velice nenápadně. Představitelé významných ruských organizací svolali schůzi na 7. srpna,²⁸⁷ aby zde zvolili své zástupce do apolitického Výboru pro pomoc hladovějícímu Rusku.²⁸⁸ Zemgor znepokojilo neočekávané protieserské složení výboru. Na 14. srpna svolal novou schůzi k prosazení již předem připravené eserské kandidátky.²⁸⁹ Přes protesty opozice dožadující se vzniku nového apolitického výboru, byla zvolena eserská kandidátka. Prudkou výměnu názorů ukončila rvačka, kterou řešila přivolaná police. Pomoc uprchlíkům vyhrálo eserské křídlo emigrantů.²⁹⁰

5.3.1 Pomoc organizovaná esery - Zemgor

Výkonný orgán Zemgoru²⁹¹ pečoval o emigranty od 27. května 1921, v několika sekcích. V prvních letech administrativně- finanční sekce z těchto prostředků finančně vypomohla dvaceti tisícům běžencům částkou 800.000 korun²⁹². Sekce pomoci třem tisícům nejchudším poskytla materiální zabezpečení - ošacení, obutí, prádla ve výši 300.000 korun,²⁹³ bezplatné vydávání obědů a večeří ve svých jídelnách, ubytování pro osm a půl tisíce běženců. Právní sekce řešila pomoc spolu s vydáváním žádostí povolující vjezd, výjezd z republiky a vydávání povolení pro zdejší pobyt. Lékařská sekce zajišťovala ošetření pro tisíce pacientů. Sekce práce zřizovala obuvnickou, holičskou, krejčovskou a jiné dílny a aktivně vypomáhala při hledání zaměstnání. Osvětová sekce organizovala střední a vyšší odborné školy, Ruský historický zahraniční archiv,²⁹⁴ Ruskou lidovou univerzitu a Ekonomický kabinet S. N. Prokopoviče.²⁹⁵

²⁸⁷ Národní listy, 17. 8. 1921, roč. 61, č. 224, s. 4.

²⁸⁸ Předseda A.S. Lomšakov, místopředsedové J. V. Jemeljanov (člen Ruského národního komitétu) a A. V. Milaševskij (Zemgor), jednatel I. F. Magerovskij (člen Ruského národního komitétu).

²⁸⁹ Gulevič, Veršinín, Vasiljev.

²⁹⁰ Národní listy, 17. 8. 1921, roč. 61, č. 224, s. 4.

²⁹¹ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 73- 78.

²⁹² Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917-1939). Praha: H & H, 1993, s. 25.

²⁹³ Tamtéž. 25.

²⁹⁴ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1948. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 23. Založen v roce 1923, o rok později přejmenován Ruský historický, následně se jmenoval Ruský zahraniční historický archiv. Vedl jej

Starala se o kulturní život emigrantů, organizovala koncerty, divadelní představení. Řídila odborné kurzy, provoz čítárny a knihovny.²⁹⁶

Zemgoru se sice nezdařila spolupráce s představiteli předrevoluční samosprávy N. I. Astrovem, V. F. Malininovou a knížetem P. N. Dolgorukovem, ale přesto koncem dvacátých let Zemgor čítal 97 členů.²⁹⁷ Po celý rok 1924 se snižovaly finanční subvence, v jejichž důsledku v říjnu Zemgor uzavřel jídelnu a většinu svých dílen.²⁹⁸ V červnu 1925²⁹⁹ byla zodpovědnost za pomocnou akci přenesena na Československý Červený kříž, který v roce 1935³⁰⁰ zanikl.

5.4 Ruská pomocná akce

5.4.1 Příprava pomoci

Revoluční kvas, následně ruská občanská válka končící prohrou Bělogvardějců 11. listopadu 1920³⁰¹ v Perekopské úžině na okraji Krymu, vyhnala ze svých domovů do té doby nevídanou masu čítající přes 145693³⁰² prchajících velitelů se svými vojáky, kadetů, lékařů, zdravotních sester, duchovních, politiků a představitelů místních samospráv s rodinnými příslušníky. Po náročné cestě přeplněnými plavidly, při nedostatku jídla a pití se jejich dočasným domovem staly provizorní evakuační tábory

---

V. J. Gurevič, členové vědecké rady: J. Slavík, V. A. Mjakotin, A. A. Kitzvetter, A. V. Florovskij, A. F. Izjumov, V. V. Čerňanin. Archiv shromažďoval soukromý i oficiální dokumentární materiál týkající se Ruska, ruské emigrace. Správu Archivu pod předsednictvím J. Slavíka v roce 1928 převzalo ministerstvo zahraničních věcí. Archiv shromažďoval soukromý i oficiální dokumentární materiál týkající se Ruska, ruské emigrace.

²⁹⁵ Masarykův ústav a Archiv AVČR Slovanský ústav (Kondakovův institut) karton č. 34. Ekonomický kabinet vznikl z podnětu A. S. Prokopoviče v Berlíně v roce 1922. V roce 1923 zde v díle *Očerki chozjajstva sovětskoj Rossiji* vyšla analýza ruského hospodářství v letech 1917-1922. V roce 1924 Ekonomický kabinet přesídlil do Prahy. Spolupracovali s ním A. M. Bajkov, A. A. Čuprov, N. S. Timašev. Za finanční podpory ministerstva zahraničních věcí v letech 1924 - 1938 vydal 139 publikací Bulletin uveřejňující analýzy vývoje Sovětského Svazu.

²⁹⁶ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s.

²⁹⁷ Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917 - 1939), s. 24.

²⁹⁸ Postnikov, S. V. Russkije v Prage 1918- 1928 g., s. 18

²⁹⁹ Tamtéž s. 18.

³⁰⁰ Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917- 1939), s. 24.

³⁰¹ Koprivová, Anastasie. Gymnázium v Moravské Třebové (Konstantinopolské období 1920- 1921). In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1994, č. 2, s. 94.

³⁰² Tamtéž s. 94.

na ostrově Lemnos, v Cařihradu, na poloostrově v Gallipoli, Rumunsku, Bulharska a v Jugoslávii.³⁰³

První zpráva o přípravách vládní pomoci ruským uprchlíkům se objevila v lednovém čísle Národních listů.³⁰⁴ Po jednáních vrchního komisaře Společnosti národů Dr. F. Nansena s československou vládou o podobě humanitární pomoci hladovějícímu Rusku,³⁰⁵ vykristalizovala forma oficiální politické pomoci ruským uprchlíkům na domácí půdě.

Stále se zhoršující životní podmínky v přeplněných cařihradských uprchlických táborech přiměly ruské emigranty od léta 1921³⁰⁶ obracet se na humanitární organizace s žádostmi o potravinovou a materiální pomoc. Na evropské politiky se tyto organizace obracely s prosbou přijímat uprchlíky do svých zemí. V Praze mise generála Rafalského a Leontěva³⁰⁷ jednala o možném azylu pro ruské vojáky s československým ministerstvem zahraničních věcí.³⁰⁸

K rychlejší realizaci pomoci přispěli důraznými parlamentními interpelacemi z 24. června národně sociální poslanci A. Hajn a K. Kramář.³⁰⁹ V interpelacích upozorňovali na obtížnou situaci ruských uprchlíků ve sběrných táborech a navrhli poskytnutí azylu. Zcela jinak v interpelaci z 30. června vystupovali sociální demokraté. *„Na území Československé republiky žije značný počet emigrantů z Ruska. Jsou to*

³⁰³ Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 7.

³⁰⁴ Národní listy 13. 1. 1921, roč. 61, č. 12, s. 3. Článek Kopala - Stěhovského Porouchané Rusko.

³⁰⁵ AMZ Telegramy odeslané 1921, č. j. 5936-5940. 30. července ministerstvo zahraničních věcí začalo s organizací pomoci hladovějící v Rusku. „*Pošle několik vlaků léčiv. Pošle delegaci lékařů. Připraví, pokud bude v jejich možnostech peníze šatstvo a některé potraviny a dá to k dispozici mezinárodnímu ústředí, které společnou akci více hned by se utvořilo a velikou pomoc Rusku organizovalo.*“ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 9. Od ledna do července bylo odesláno šest vlaků léčiv. Celkem věnováno 37 milionů Kč.

³⁰⁶ Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 7.

³⁰⁷ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karta 339, č. 21.099.

³⁰⁸ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karta 339, č. 8029. Adresováno ministru zahraničních věcí ministerstvem vnitra „*umístění a zaopatření ruských uprchlíků z armády generála Wrangela na zdejších území jest z důvodů politických, hospodářských, i finančních úplně vyloučena.*“

³⁰⁹ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918-1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919-1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 11.

hlavně příslušníci demokratických a socialistických stran ruských, kteří- nechtějící vydávati v nebezpečí svůj život - nemohou za nynějších poměrů dlíti v Rusku.“³¹⁰

Politický podtext připravované oficiální pomoci vyvrátil ministr zahraničí E. Beneš. V projevu z 1. července³¹¹ poslancům zdůraznil humanitární charakter pomoci ruským běžencům. Její cíl Beneš viděl ve vzdělávání a výchově nových odborníků. Politická emigrace se totiž po žádné revoluci nenavrací na místa, jež musela opustit. Ruská inteligence by však po svém návratu do stabilizovaného a demokratického Ruska pomohla s obnovením zničeného průmyslu, modernizací zemědělství a rozvojem kultury.³¹² Masaryk předpokládal, že se obnovené Rusko bude postupně stabilizovat. Časový horizont pěti až osmi let plánovaný na trvání pomocné akce měli běženci vyplnit studiem na středních a vysokých školách a soustavnou prací, která je měla zachránit před demoralizací emigrace.³¹³ S jejich návratem domů se demokratické, vědecké a kulturní tradice Evropy měly přenášet dále na Východ.³¹⁴

V následujících parlamentních vystoupeních se k pomoci Beneš vyjádřil konkrétněji. „*Ministerstvo zahraničních věcí ujímá se jménem státu iniciativy a práce plnou měrou v této humanitní akci a chce ji provádět s největší energií, řídící se zásadou, že se zde jedná výlučně o poměr československého státu k celému ruskému národu, nehledíc k jakémukoli příslušenství stranickému. Úvahy stranické musí tudíž zde ustoupiti, neboť touto akcí vláda Č. S. R nemá nijak v úmyslu zakročovat jakýmkoli způsobem do vnitřních stranických věcí ruských.“³¹⁵*

Za několik dnů 28. července ministerská rada usnesením č. j. 23912/21³¹⁶ pověřila V. Girsu prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí pod

³¹⁰ Tamtéž s. 11.

³¹¹ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 8.

³¹² Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918-1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919-1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 16.

³¹³ Chinyaeva, Elena. Vývoj ruské pomocné akce. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 16.

³¹⁴ Barvíková, Hana. Ruští emigranti v Československu v letech 1918- 1938. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918-1938. Praha: Publisher Pražská edice, 2005, s. 9.

³¹⁵ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 9.

³¹⁶ Koprivová, Anastasie, Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921 - 1952), s. 8.

záštitou prezidenta Masaryka vedením Ruské pomocné akce určené především středoškolským a vysokoškolským studentům, vysokoškolským profesorům, umělcům, spisovatelům a dalším běžencům.

5.4.2 Příjezd emigrantů

Akci odstartoval telegram V. Girsy z 3. srpna adresovaný československému zastupitelstvu v Cařihradu. *„Vláda československá povolává do republiky na 800 ruských studentů, chtějíc jim umožniti pokračování ve studiích. Obracejte se na paní Alexandru Vladimírovnu Žekulinu a profesorské ruské kollegium a veďte s nimi přípravné práce k odjezdu. Vyšetřte jsou-li Francouzi ochotni vzít na sebe transportní výlohy a navrhněte nám způsob dopravy, zda parníkem po Dunaji, či železnici“* V závěru zazněl naléhavý apel. *„Provádějte, pokud je ve Vašich silách, kontrolu, aby se k nám při této příležitosti pod rouškou studentů nedostaly živly nežádoucí.“*³¹⁷ Ještě týž den odeslal Girska další telegram se žádostí o vízum pro 50-60³¹⁸ ruských studentů a zemědělců. Spolu s nimi mohli přijet pouze matky a sestry studentů. Živly nežádoucí specifikoval na levicové a pravicové politické extrémisty. 13. srpna³¹⁹ v naléhavé depeši žádal V. Girska naše konzuláty³²⁰ o vydávání víz uprchlíkům pouze se souhlasem ministerstva zahraničních věcí.

7. září³²¹ Girska v telegramu referoval, že plánovaný počet studentů z osmi set vzrostl na tisíc a čtyři tisíce zemědělců. Spolu s nimi a paní Žekulinovou má přijet 500 dětí se svými učiteli. Praha striktně žádala, aby v transportu přijížděli pouze běženci z Lemnosu, Cařihradu a poloostrova Gallipoli. Znovu důrazně připomínal zákaz dopravovat politické extrémisty a jedince, jež se nedokázali rozloučit s vojenskou kariérou. Doprava lodí se uskutečnila na účet československé vlády přes Terst a dále po železnici přes Lublaň a Vídeň. Království Srbů a Chorvatů dopravu po jejich železnici nedovolilo. Druhá cesta po železnici vedla přes Bulharsko, Bělehrad a Rakousko. Obě cesty končily v cílové stanici v Pardubicích. V Pardubicích se všichni

³¹⁷ Telegramy odeslané MZV 1921, 5801 - 6000, č. j. 5982/67.

³¹⁸ Telegramy odeslané MZV 1921, 5801 - 6000, č. j. 5986/287.

³¹⁹ Telegramy odeslané MZV 1921, 6001 - 6200, č. j. 6039/6040

³²⁰ V Bělehradě, Bukurešti, Varšavě, Paříži, Sofii, Konstantinopoli, Římě, Vídni, Bernu, Berlínu, Stockholmu, Budapešti, Londýně, Kodani, Haagu, Bruselu, Madridu, Alexandrii, Salonique, Rize, Revalu.

podrobili důkladné hygieně, dezinfekci a dostali čisté prádlo. Absolvovali přísné lékařské prohlídky a nutnou karanténu.³²² 9. září³²³ Girsu žádal, aby se do prvního transportu zemědělců nedostávali Wrangelovi lidé³²⁴ a počet transportovaných nečítal víc než tisíc. 13. září³²⁵ Girsu informoval velvyslanectví,³²⁶ že Prahu ve velkém množství zaplavili Rusové. Kategoricky nařizoval vydávat víza pouze ministerstvem zahraničních věcí.

Prosby o humanitární pomoc pokračovaly i v závěru roku 1921. V prosinci kontrolně- revizní výbor ze soluňského uprchlického tábora referoval prezidentské kanceláři o postavení devíti set uprchlíků, zvláště z řad inteligence. V závěru se obrátil se žádostí k prezidentu Československé republiky T. G. Masarykovi. *„Pomoc musí být poskytnuta neprodleně, úmrtnost mezi lidmi vysílenými malárií stoupá, může zavinit masové vymírání soluňských vystěhovalců. Pouze malá skupina lidí (asi 30% z celého tábora majících výdělek může být vyloučena z bezplatného zásobování. Všichni ostatní vystěhovalci, kteří vyprodali všechno aby se mohli uživit musí dostat podporu v boji o život. Kromě toho Soluňští uprchlíci musí být osvobozeni od povinností platit za byty v nichž jsou umístěny. Jsou to letní baráky, takže se nedá topit, špatně zařízené i s hlediska primitivní lidské existence. Při úplném nedostatku peněz placení nepatrného obnosu v podobě nájemného jest nad síly vystěhovalců. Je nutno posoudit, že nejlepším způsobem pomoci soluňským uprchlíkům bylo by jediné řešení otázky o jejich odjezdu na různá místa dle jejich přání, avšak musili by obdržeti podporu na cestu a ku prvnímu hospodaření.“*³²⁷

---

³²¹ Telegramy odeslané MZV 1921, 6201-6400, č. j. 6228/76.

³²² Kopřivová, Anastasie, Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921 - 1952), s. 11.

³²³ Telegramy odeslané MZV 1921, 6201-6400, č. j. 6243/77.

³²⁴ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 339. „*Již 19. května ministerstvo vnitra sdělovalo ministerstvu zahraničních věcí, že umístění a zaopatření ruských uprchlíků na našem území z Wrangelovy armády z důvodů politických, finančních a hospodářských není možné, protože je mezi nimi mnoho nežádoucích živlů i řad bolševiků.*“

³²⁵ Telegramy odeslané MZV 1921, 6201-6400, č. j. 6261 -6270.

³²⁶ Varšava, Paříž, Londýn, Budapešť, Brusel, Sofie, Konstantinopol, Haag, Stockholm, Copenhague.

³²⁷ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 339, č. 46719/II.

5.4.3 Právní postavení emigrantů

Do konce roku příjíždějící emigranti příslušeli k občanům ruské říše. Vydáním dekretu sovětské vlády z 15. prosince,³²⁸ s účinností od 5. ledna 1922,³²⁹ občanství pozbylo platnosti. Běženci bez občanství, domova, právní ochrany často nezískali povolení k pobytu. Legálně i nelegálně příjíždějících do Československa stále přibývalo. V roce 1923 jejich počet dosáhl 21 tisíc.³³⁰

V říjnu 1924, výrazně vzrostla vlna nelegálně přicházejících ruských uprchlíků z Polska, Bulharska, Rumunska (denně 20-30)³³¹ žádajících ministerstvo zahraničních věcí o pomoc. Ministerstvo zahraničních věcí ministerstvo vnitra informovalo o nelegálním vstupu ruských běženců na naše území a požadovalo zvýšit ostrahu hranic. Prostřednictvím politických správ v Praze, Brně a prezidenta zemské slezské vlády v Opavě důrazně žádalo kontrolu průkazů pobytu v noclehárnách a v místech, kde by se běženci mohli zdržovat. Běžence, kteří neměli povolení k pobytu, či s cizineckými průkazy, přikazovalo vykazovat do sběrných táborů, nebo vyhostit do Sovětského svazu.

Rozličné komise v rámci Společnosti národů se snažily jejich nelehké právní postavení řešit. V příštím roce souhlasily se svobodným cestováním ruských běženců za prací. Zřejmě i proto počet emigrantů kulminoval na čísle dvaceti pět tisíc.³³²

Vlivem hospodářské krize spolu s přijetím zákona č. 39/1928 Sb. z. a n. chránící český pracovní trh, přikazující zaměstnavatelům zaměstnávajícím cizince získat povolení vydávané zemskými úřady. Povolení se netýkalo zaregistrovaných běženců od 23. března 1921 žadatelů i držitelů státního občanství a těch, kterým ministerstvo

---

³²⁸ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 60. „*Zmíněný dekret jim nabízel do (1. 6. 1922) možnost návratu, podmiňoval ho však řadou omezení (např. žadatel o návratu musel předložit potvrzení o tom, že je zaměstnán ap.) a hlavně, jak praxe ukázala, vyžadoval mravní ponížení, tj. veřejné odvolání svých „pochybení“ a úlitbu nové vládě.*“

³²⁹ Tamtéž s. 60.

³³⁰ Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu (Problémy a výsledky výzkumu). In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 4.

³³¹ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, karta 339, č. 08.022/1924.

³³² Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu (Problémy a výsledky výzkumu). In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 4.

zahraničních věcí do 26. března 1928³³³ vydalo průkaz opravňující k pobytu. Od 1. ledna 1930³³⁴ ruským emigrantům ministerstvo zahraničních věcí vystavovalo nansenovské pasy nahrazující cestovní doklady nezaručující právní postavení. Počet emigrantů se postupně snižoval. V předvečer německého obsazení Československa jich zde zůstávalo pouze šest tisíc.³³⁵

Poslední válečnou zimu, s postupující Rudou armádou, se ruská komunita začínala rozpadat. Již podruhé jednotlivci, výjimečně skupiny obávající se poválečného vývoje hledali nový domov za našimi hranicemi, kde měli příbuzenské, profesní a přátelské vazby. V prvních dnech a týdnech po osvobození se podle předem vypracovaných seznamů NKVD rozjelo zatýkání.³³⁶ Odsouzené transportovali do SSSR, kde si odpykávali tresty za účast v bělogvardějském hnutí v roce 1920.³³⁷

5.4.4 Financování ruské pomoci

Ministerstvo zahraničních věcí, ještě před oficiálním ohlášením pomoci, vedoucím činitelům ruských emigrantských organizací přijíždějícím do ČSR vyplácelo peníze. Ty je využívaly k účelům, které si samy vytkly bez zpětného vyúčtování.³³⁸

Financování ruské pomoci bylo svěřeno Úřadu pro zahraniční obchod při ministerstvu zahraničních věcí, jenž v prvním roce emigrantům věnoval částku deseti milionů.³³⁹ V následujícím roce vyplatilo již přes 49 milionů. Akce se ještě nestihla

³³³ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, č. 4, s. 74.

³³⁴ Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu (Problémy a výsledky výzkumu). In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 8 - 9.

³³⁵ Tamtéž s. 4.

³³⁶ Kopřivová - Vukolová, Anastasie. Osudy české emigrace v ČSR po r. 1945. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1993, č. 1, s. 81- 85. Skupina tvořena 215 osobami, 3 ženy a 212 mužů. Nejstarším zatčeným byl 77 letý profesor M. Slavinskij. Z deseti zatčených osob ve věku 65-77 nikdo nepřežil, umírali při výslechu v Praze, transportu, nebo do dvou až třech let ve vězení.

³³⁷ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 85.

³³⁸ Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu (Problémy a výsledky výzkumu). In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 8.

³³⁹ Tejchmanová, Světlana. Politická činnost emigrace v Československu v letech 1920 - 1939. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1991, roč. LXXVII, č. 1, s. 273.

zkonsolidovat a ministerstvo financí předalo prostřednictvím ministerské rady z 6. února 1923 č. j. 13126/ 1769/23/I/2c. zamítavé stanovisko ministerstvu zahraničních věcí k financování pomocné akce částkou 5 milionů měsíčně pro 4000 studentů a 90 profesorů.³⁴⁰ 8. listopadu ministerstvo financí „*naléhalo na co nejrychlejší likvidaci, jelikož tato podpůrná akce spojená je se značnými náklady, pro které vlastního rozpočtového úvěru není ani v r. 1923, tím méně v rozpočtovém návrhu ministerstva zahraničních věcí na r. 1924, kde úhrn výdajů byl značně snížen, tak že tomuto ministerstvu sotva bude možno náklad na tuto akci dále ze svých úvěrů krýti.*“³⁴¹

Ministerstvo zahraničních věcí přistoupilo k pravidelnému vyúčtování vyplacených peněz. Částka téměř 66 milionů z roku 1923³⁴² byla v roce 1924 navýšena o dalších o třicet čtyři miliony na částku téměř sta milionů. Rok 1924³⁴³ přes vyšší dotace znamenal zlom v organizaci ruské pomoci. Pravomoci Zemgoru na sebe v příštím roce převzal Československý Červený kříž. Resort ruského školství si vzalo na starosti ministerstvo školství a národní osvěty.³⁴⁴ Při počtu dvaceti pěti tisíc běženců dosáhla v roce 1925 finanční pomoc ruské akci částky téměř sedmdesáti tří milionů. Předsednictvo ministerské rady pod č. j. 8389/ S 25. M. r.³⁴⁵ vydalo návrh, aby se částky

³⁴⁰ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918 - 1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919-1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 14. „*Pro daný počet podporovaných osob by se vystačilo s dosavadními už značnými prostředky, kdyby podpory poskytovány byly pouze subsidiárně v míře nejnutnější a omezeny byly zejména subvence navrhované částkami poměrně vyššími, než jakých se dostává stejně potřebným podnikům domácím. Ruskou emigraci lze jen potud vydržovati, pokud sama z vlastních prostředků učiniti nemůže, a dlužno tuto podpůrnou akci, která vyžaduje od státu značných mimořádných obětí finančních a nesmí nabýti rázu trvalého, postupně likvidovat, zejména vzhledem ke stísněnému stavu státních financí, které ukládá státní správě nejvyšší zdrženlivost v povolování nákladů i na velmi nutné potřeby vlastního národa.*“

³⁴¹ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 256 č. j. 70398/9487/23-I/2c.

³⁴² AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 257. č. 267.261/ 2001- OZÚ. V roce 1923 65.871212 Kč, v roce 1924 99.775427 Kč, v roce 1925 72.934702 Kč, v roce 1926 71.010894 Kč, v roce 1927 52.137154 Kč, v roce 1928 26.015643 Kč, v roce 1929 18. 068104 Kč, v roce 1930 14. 615716 Kč, v roce 1931 7.215515 Kč, v roce 1932 3. 799622 Kč.

³⁴³ Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu (Problémy a výsledky výzkumu). In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 8.

³⁴⁴ Chinyeva, Elena. Ruská emigrace v Československu: vývoj ruské pomocné akce. In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 20.

³⁴⁵ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 256.

vydávaly zálohově. V rozpočtu bylo nutno uvážit, že dochází k postupnému útlumu celé akce, která v blízké době úplně skončí.³⁴⁶

16. listopadu 1926 člen rozpočtového výboru ministerstva zahraničních věcí Václav Pallie vystoupil s usnesením „*Přecházím k ruské akci. Budu velmi stručný. Ruská akce se ponenáhlu likviduje. V min. radě bylo usneseno, aby v uvážení okolností, že ministerstvo zahraničí provádí už plánovitě likvidaci pomocné akce, nebyly předpokládané výdaje preliminovány v rozpočtu, nýbrž aby i v roce 1926 jako v letech předchozích byla úhrada na akci poukazována během roku zálohově. Je pochopitelné, že akci tak značného rozsahu nelze ukončiti rázem, a že ministerstvo věcí zahraničních nemůže nedostáti morálnímu závazku vůči ruským studentům, kteří zde bona fide začali s náhlým odnětím podpory by byli zbaveni jakékoliv možnosti započatá studia dokončiti.*“³⁴⁷

Přes prohlášení ministerstva financí o rušení pomocné akce, finanční dotace v tom roce dosáhla výše sedmdesát jeden milion. V listopadovém prohlášení ministra školství a osvěty M. Hodži podporovaném parlamentním vystoupením předsedy agrární strany Antonínem Švehlou došlo ke shodě v pokračování pomocné akce.³⁴⁸ V roce 1927³⁴⁹ skončila pětiletá lhůta pomoci, výše dotací ještě dosahovala částky padesát dva miliony. V dalších letech se přistoupilo k razantnímu snižování finančních subvencí.³⁵⁰

1. července 1931³⁵¹ vláda oznámila, že se sama ujímá ruské akce. Vyplacená částka v roce 1932 ve výši čtyř miliónů byla téměř symbolická. Po uzavření smlouvy uznávající Sovětský svaz (1934) ukončení ruské akce z politických důvodů, bylo pouze formálním aktem ministerstva zahraničních věcí, poněvadž pomoc určenou nemocným

³⁴⁶ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918 - 1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 20.

³⁴⁷ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, č. 4, s. 74.

³⁴⁸ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918-1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 20 - 21.

³⁴⁹ Barvíková, Hana. Ruští emigranti v Československu v letech 1918- 1938. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918-1938. Praha: Publisher Pražská edice, 2005, s. 13.

³⁵⁰ Tamtéž s. 13.

³⁵¹ Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918-1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 22.

a práce neschopným převzal Československý červený kříž, v roce 1925. Počínaje rokem 1937³⁵² spravovanou ministerstvem sociální péče. Vznikem protektorátu pomocná akce skončila úplně.

5.4.5 Ubytování emigrantů

V Praze si jejich ubytování vzali na starosti náměstci pražského primátora, pánové J. Rotnagl a F. Kellner. Podařilo se jim zajistit přes osm set míst³⁵³ v Chudobinci sv. Bartoloměje ve Vyšehradské ulici, na svobodárně v Libni, v ubikacích v Újezdských kasárnách, ve vojenských barácích Pod kadetkou v Dejvicích, ve vojenských barácích na Pohořelci, ve Slepckém ústavu ve Starých Strašnicích a mnoha dalších.³⁵⁴

Chudobinec sv. Bartoloměje postavený již v roce 1884, který za první světové války využívala armáda, posloužil ruským emigrantům v letech 1921- 1924.³⁵⁵ Kromě ubytovaných zde sídlily i kanceláře Svazu ruských studentů a Výboru pro podporu studia ruských a ukrajinských studentů. Nacházely se tu knihovny, čítárny, informační centrum, lékařská ordinace a bezplatné jídelny. Příznivá poloha v blízkosti Albertova, pracoviště lékařských a přírodovědeckých vysokých škol, Karlova náměstí, pracoviště technických vysokých škol, laboratoří, knihovny z něj učinila centrum ruského společenského a kulturního života.

Svobodárna v Libni do první světové války poskytovala ubytování svobodným dělníkům vysočanských a libeňských továren. Na svou dobu byla velmi dobře vybavena, disponovala elektrickým osvětlením, ústředním topením, restaurací, prádelnou, žehlírnou, mandlem, s dílnami krejčího, obuvníka a holičství. Ubytování³⁵⁶ studenti se však tísnilo po dvou v původně jednolůžkových pokojích. Spolu se studenty tu žili právník D. D. Grimm, ekonom P. A. Ostrouchov, ekonom a historik P. B. Struve,

³⁵² Barvíková, Hana. Ruští emigranti v Československu v letech 1918 - 1938. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918-1938. Praha: Publisher Pražská edice, 2005, s. 13.

³⁵³ Koprivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921 - 1952), s. 15.

³⁵⁴ Koprivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století), s. 5 - 6.

³⁵⁵ Tamtéž s. 15.

³⁵⁶ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 10 – 11. Bydlelo jich zde 526.

sociolog N. S. Timašev, kněz a filozof S. N. Bulgakov se svými rodinami. Každé profesorské rodině bylo vyhrazeno několik pokojů v části jednoho patra - na tzv. profesorské chodbě.³⁵⁷

Na zdejší pobyt vzpomínal i filozof N. O. Losskij. „*Praha, jako hlavní město nově vzniklého Československa, se v té době dynamicky rozrůstala. Existovala v ní velmi závažná bytová krize. Najít si byt bylo velmi složité. Proto byl ruským běžencům nabídnut pronájem pokojů ve společných budovách pro dělníky. „Svobodárna“ nacházejících se na okraji města, v městské části Libeň, v níž bylo mnoho fabrik. Během dvou let jsme na Svobodárně obývali nejdříve dva, později tři pokoje. Pouze prázdniny jsme trávili na Zbraslavi.*“³⁵⁸

Ve volných dnech a svátcích se v Chudobinci i Svobodárně vedl čilý společenský život. Emigranti se tu scházeli na koncertech, přednáškách, společně oslavovali významná jubilea. Vznikla tu i tiskárna, na níž se tiskly studentské noviny, letáky a přednáškové texty.³⁵⁹

O duchovní život zdejších obyvatel a dalších zájemců pečoval otec Bulgakov sloužící pravidelné mše ve vysvěcené prozatímní kapli. Pravoslavné mše se konaly také v kostele svatého Mikuláše na Malé Straně. Otec Bulgakov zde pokřtil i syna Gregorije Anny Cvětajevové, oddal dceru A. A. Kitzevettera a vyprovodil na poslední cestu Pavla Novgorodceva.³⁶⁰ Ruští emigranti chtěli církevní pohřební rituály vykonávat v pravoslavných chrámech. Z výnosu sbírky, pořádané, N. Kramářovou, byla v listopadu 1925³⁶¹ vysvěcena Ruská kaple na Olšanském hřbitově. Kaple byla postavena dle návrhu ruského architekta Brandta v pskovsko – moskevské slohu šestnáctého století.

Od roku 1922³⁶² ubytovací kapacita náporu emigrantů přestávala stačit, a proto většina studentů dostala provizorní ubytování v zablešených, špinavých,

³⁵⁷ Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 18-19.

³⁵⁸ Losskij, Nikolaj Osipovič. Vospominanija Žižň i filozofičeskij puť Mníchov: Allach, 1968, s. 222.

³⁵⁹ Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 18 - 19.

³⁶⁰ Chamberlainová, Lesley. Pamník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 195.

³⁶¹ Šetřilová, Jana. Karel Kramář - Otec ruské emigrace. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1994, č. 2, s. 79.

³⁶² Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 21.

chladných bytech se zamrzající vodou a nevyhovujícími toaletami. Mnoho z nich se přestěhovalo do Příbrami, Brna, Plzně a Bratislavy.

Pro takové množství studentů se společné ubytování s kasárenským způsobem života ukázalo jako nevyhovující, a proto na počátku školního roku 1922 vysokoškolští studenti získávali stipendia 300 - 500 Kč.³⁶³ O jeho výši rozhodoval zdravotní a rodinný stav studentů a jejich studijní výsledky.³⁶⁴ Ty pečlivě sledovala a pravidelně třikrát

v roce kontrolovala komise tvořena ruskými profesory při Komitétu pro umožnění studia ruským a ukrajinským studentům se zástupcem ministerstva zahraničních věcí, lékařem Komitétu a zástupci z řad studentů. Neúspěšným studentům zanikl nárok na státní podporu a měli dvě možnosti řešení. Buď mohli pokračovat ve studiu, vše si sami hradit, nebo studia ukončit a najít si práci.³⁶⁵

Studenti si ze stipendií sami financovali ubytování, stravování a další výdaje. Oblečení a školní pomůcky dostávali zdarma. Do roku 1923 studenti opouštěli od ubytování v ubytovnách. Začínali si najímat levnější byty v oblíbených lokalitách Černošic, Zbraslavi, Mokropsech a Všenorech v blízkosti Prahy.³⁶⁶

Spolu se studenty i profesori postupně opouštěli ubytovny v Praze. V Roztokách u Prahy pobýval I. I. Petrunkevič, S. N. Prokopovič se svou manželkou J. D. Kuskovovou. Zbraslav se stala dočasným domovem filozofa N. O. Losského, Lutochina, V. F. Bulgakova, A. L. Béma, V. V. Stratonova a mnohých dalších. V letech 1923- 1925 bývaly hojně navštěvované oblíbené přednáškové a literární večery spojené s tradičním pitím čaje, tzv. Zbraslavské pátky. Ve Všenorech bydlela rodina Pešechonova, krátký čas tu prožila známá básnířka Marina Cvetajeva. V Černošicích žila rodina Sorokinova.³⁶⁷

---

³⁶³ Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století), s. 6.

³⁶⁴ Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století), s. 6 - 7.

³⁶⁵ Postnikov, V. S. Russkije v Prage 1918 - 1928 g. g., s. 74.

³⁶⁶ Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století), s. 9 -10.

³⁶⁷ Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století), s. 9 - 30.

Dvaadvacetic profesorů se v roce 1925³⁶⁸ se přestěhovalo do Profesorského domu, kde byly k dispozici jedno až třípokojové byty. V přízemí se nacházela společenská místnost, v níž se odehrávaly významné společenské události. Konaly se zde například oslavy svateb, či narozenin. Profesoři historie S. G. Puškarev a I. I. Lappo zde organizovali nedělní školu s výukou ruské literatury, historie, mluvnice a pravoslavného náboženství nejen pro děti zde žijící, ale i pro děti z blízkého okolí. Sídly zde Spolky ruských inženýrů a ruských lékařů. Od roku 1930³⁶⁹ zde také sídlil Bubeněcký ruský klub, jehož členové, profesoři V. E. Brunst, A. S. Lomšakov a G. J. Trošin, pořádali společné kulturní a společenské akce pro Čechy a Rusy z okolí Dejvic a Bubenče.

---

³⁶⁸ Tamtéž s. 28.

³⁶⁹ Kopřivová, Anastasie, Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 28-30.

6 PRAHA AKADEMICKÉ CENTRUM

6.1 Zrod akademického centra

Práci zemědělcům, především z řad kozáků, zabezpečila Československá zemědělská jednota. Ruští zemědělstí dělníci získávali práci v zemědělství na venkovských statcích registrací u Československé zemědělské jednoty poměrně snadno, jelikož venkov trpěl po válce nedostatkem pracovních sil.³⁷⁰

Po příjezdu na pracoviště se museli přihlásit na policejní stanici. Zaměstnavateli odevzdali své dokumenty. Zaměstnavatelé jim platili ubytování, stravu a vypláceli mzdu podle platných zemských směrnic. Bez písemného souhlasu Československé zemědělské jednoty dělníci nesměli změnit nebo opustit pracoviště. V carském Rusku většina z této skupiny emigrantů patřila k elitní privilegované vrstvě. Téměř kasárenské podmínky přijímání se následně stávaly zdrojem napětí mezi nimi a československými úřady.³⁷¹

Péči o nejohroženější skupinu, práce neschopných lidí – invalidé, staří lidé, nemocní, děti předškolního věku, převzal Československý červený kříž.³⁷² O studenty se postaral Komitét pro umožnění studia ruským studentům, jehož vznik vláda odsouhlasila na svém zasedání 28. června 1921.³⁷³ Čestným předsedou byl jmenován inženýr a vynikající technik Aleksandr Stefanovič Lomšakov. Do Československa přicestoval jako vyslanec Děnikinovy vlády 6. dubna 1920.³⁷⁴

³⁷⁰ Chinyaeva, Elena. Ruská emigrace v Československu: vývoj ruské pomocné akce. In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1993, roč. LXXIX, č. 1, s. 19.

³⁷¹ Tamtéž s. 19.

³⁷² AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada karton 257. Od vlády dotované částkou 400.000 Kč.

³⁷³ Tejchmanová, Světlana. Politická činnost emigrace v Československu v letech 1920- 1939. In: Slovanský přehled: sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR, 1991, roč. LXXIX, č. 1, s. 273.

³⁷⁴ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 187.

Po pádu této vlády se do Ruska již nevrátil. Stal se profesorem na ČVUT – katedra strojního a elektrotechnického inženýrství, obor konstrukce, provoz a kontrola parních kotlů.³⁷⁵ Jeho odborných schopností využila Plzeňská Škodovka, kde za podpory rusofilsky smýšlejícího inženýra Hromádky, za války šéfujícího taganrožské zbrojařské továrny, pomohl s uplatněním mnoha dalším ruským inženýrům přicházejícím do Československa na pozvání Společnosti ruských inženýrů.³⁷⁶

Společnost s pobočkami v Plzni a Bratislavě vznikla v květnu 1921³⁷⁷ z iniciativy A. S. Lomšakova, který stál v jejím čele až do nástupu fašismu po odmítnutí spolupráce s nimi. Společnost se zástupci Škodových závodů F. I. Hanušem a J. Šimonkem (věnujícím částku sto tisíc korun) profesory Marešem a Kolářem, politiky K. Kramářem, A. Švehlou, G. Habrmanem a J. Stříbrným zařídili u československé vlády pozvání pro sedm set univerzitních studentů a dvě stě padesát studentů technických oborů. V roce 1923³⁷⁸ se při zachování autonomie stala Společnost ruských inženýrů součástí Společnosti českých inženýrů.

A. S. Lomšakov se chopil Masarykova pojetí pomoci. V Praze chtěl zformovat ruské zahraniční akademické centrum. Dokázal využít svých manažerských schopností spolu s kontakty ve Škodových závodech a 21. července³⁷⁹ spolu s ředitelem Škodových závodů, ing. J. Šimonkem zaslal poslanci A. Hajnovi pozvánku na přípravnou schůzku Komitétu pomoci ruským studentům konající se 25. července v zasedací síni Živnostenské banky. Program jednání se týkal pomoci ruským studentům, žijícím ve sběrných táborech v Konstantinopoli, dokončit svá studia na československých vysokých školách.

O rodící se české pomoci ruským studentům byla prostřednictvím Lomšakova zanedlouho informovaná celá diaspora. V soukromé korespondenci se vyznal generálu

³⁷⁵ Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 8.

³⁷⁶ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938, s. 188.

³⁷⁷ Tamtéž s. 188.

³⁷⁸ Serapionova, E. L. Rossiskaja emigracija v Československé republice. Moskva: Institut slavjanověděnije i balkanistiky RAN. 1995, s. 134.

³⁷⁹ Sládek, Zdeněk a Ljubov, Běloševská, aj. Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1998, s. 22.

Kutěpovovi³⁸⁰ ze svého přesvědčení, že disciplinovaní a vytrvalí Gallipolijci budou výbornými adepty pro tento projekt.

Za finančního přispění ministerstva zahraničních věcí přípravný výbor Komitétu, který byl založen v srpnu 1921,³⁸¹ začal intenzivně řešit ubytování, stravování, lékařskou péči, oblečení, obutí a finanční prostředky pro příchozí studenty.

Komitét práci započal 1. října,³⁸² kdy převzal do své péče první skupinu 61 studentů, kteří v Praze již pobývali. V půli října, po skončení Sjezdu ruských emigrantů v Praze, počet žadatelů vzrostl na 196. Lomšakovův plán uspěl.³⁸³ V rámci této péče vzniklo šest skupin, kdy v rámci první skupiny přijelo 142 studentů, v rámci druhé 328 studentů, žen a dětí a třetí skupina z 24. listopadu čítala 194 běženců z Cařihradu. Čtvrtá skupina příjíždějících z Gallipoli čítala 105 studentů. Poslední hromadný příjezd studentů se uskutečnil do jara 1922, kdy v lednu přijelo 26 studentů ze Soluně a 280 studentů z Cařihradu, v březnu 76 studentů z Tunisu.³⁸⁴

Znatelný nárůst v počtu příchozích studentů byl především v letech 1923 a 1924.³⁸⁵ V roce 1927 Komitét přijímal již pouze absolventy domácích středních škol s výborným prospěchem a od roku 1931³⁸⁶ již nepřijal žádného studenta. Praktický význam povolání spojený se schopností obživy se projevil nadprůměrným zájmem studentů o studia strojírenských, lékařských, právnických a zemědělských oborů. Nezáměrně projevovali studující o zeměměřičství, filosofii, zvěrolékařství, báňské inženýrství, vysokou školu obchodní a přírodní vědy. Pro všechny přijaté studenty

---

³⁸⁰Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 190. Generál 1. armádního sboru Wrangelovy Ruské armády, elity Bílé armády, pobývajícím v té době v Gallipoli.

³⁸¹ Kopřivová, Anastasie, Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921- 1952), s. 8.

³⁸² AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 9.

³⁸³ Savický, Ivan. Specifika Pragi kak duchovného centra emigraciji. In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939), s. 73.

³⁸⁴ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 10.

³⁸⁵ V lednu 1922 komitét pečoval o 1319 studentů, v červnu o 1928 a v prosinci o 2433 studentů. V lednu 1923 o 2425 studentů a 1. ledna 1924 o 3245 studentů.

³⁸⁶ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada karton 257. Jansa B. Komitét pro umožnění studia ruských a ukrajinských studentů v ČSR (statistický přehled za léta 1921- 1934), s. 5.

platila přísná apolitičnost, měli zakázanou účast na politických demonstracích a šíření či sepisování politických petic.³⁸⁷

Válečné útrapy, pobyt v utečeneckých táborech a nedostatečná výživa, si mezi mladými studenty vybírala svou daň. Většina z nich trpěla podlomeným zdravím. Za finančního zabezpečení Komitétu pečovali dva lékaři z řad emigrantů o nemocné pacienty. Praha svým vlhkým klimatem velmi špatně působila na nemocné tuberkulózou. Péči o ně převzal Červený kříž od léta 1922.³⁸⁸ O letních prázdninách pro ně organizoval ozdravné pobyty v okolí Valašského Meziříčí a Beskyd. Vážnější případy léčili v sanatoriích na Pleši, v Prosečnici, v Podolské nemocnici a sanatoriu Zemgoru Na Budach.

A. S. Lomšakov získal vedením Komitétu pro vzdělávání ruských studentů v Československu kontrolu nad výběrem studentů. Jedním z požadovaných kritérií se spolu s vědomostmi stala i apolitičnost ruských studentů. Vítězství eserů vybojované 21. května 1921 bylo poraženo příjezdem listopadové skupiny z Konstantinopolu a první prosincové skupiny Gallipolců. Nad eserskou politikou zvítězil akademický charakter ruské Pomocné akce.³⁸⁹

6.2 Rozkvět a úpadek pražského akademického centra

6.2.1 Pedagogické instituce

A. S. Lomšakov si uvědomoval, že technické vzdělání bude třeba omezeně v Rusku pokračovat. Bolševický diktát nedovolující svobodné myšlení však neumožní rozvoj společenských věd. Po zářijovém³⁹⁰ soukromém setkání s ministrem zahraničí E. Benešem mu byl sdělen plán pozvání od československé vlády pro ruské profesory a vědce. Ke spolupráci na rozvoji ruského humanitního programu v Československu

³⁸⁷ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 -1938, s. 192.

³⁸⁸ Postnikov, S. V. Russkije v Prage 1918 - 1928 g. g., s. 75.

³⁸⁹ Savický, Ivan. Specifika Pragi kak duchovnogo centra emigracii. In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 -1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 73. 60 - 63.

³⁹⁰ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, karta 258. Z dopisu A. S. Lomšakova, Alici Masarykové předsedkyni Československého červeného kříže, v roce 1937.

přizval P. I. Novgorodceva,³⁹¹ jenž si se souhlasem ministerstva zahraničních věcí vzal na starost pozvání pro vědce a profesory humanitních oborů - filosofie, historie, jazykověda.³⁹²

Početně nejmenší, ale nejvýznamnější skupinu emigrantů, přijíždějících na Novgorodcevovo, pozvání tvořili pasažéři z parníku filozofů. N. N. Losskij přijel z Berlína do Československa 13. prosinci 1922.³⁹³ Své rozhodnutí před odjezdem ještě konzultoval s S. L. Frankem a N. A. Berďajevem, kteří spolu s P. Vinogradovem, M. I. Rostovcevem, B. Nol'dem s mnoha dalšími významnými lékaři, právníky pozvání nepřijali v obavách ze ztráty kontaktu s vědeckými centry, či zpomalení tempa vědeckého bádání. Například u I. A. Iljina sehrály roli, politické důvody.³⁹⁴ 15. října 1922³⁹⁵ obdržel pozvání A. A. Kizevetter, který po problémech s vízy přicestoval do Prahy v lednu 1923.³⁹⁶ Krátce předtím pobýval v Berlíně, kde mu jazyková bariéra neumožnila vyučovat na univerzitě v Lipsku. Počátkem února 1923³⁹⁷ přednáškou Těžká doba v Ruském domě v rámci Kulturně- osvětového oddělení započal s pedagogickou výukou v rámci Přednáškové komise Zemgoru. M. M. Novikov přijel do Československa na pozvání z německého Heldbergu v roce 1923.³⁹⁸ Po setkáních s Novgorodcevem započala jeho spolupráce na konceptu Ruské lidové univerzity. Od začátku dubna vedl zoologický kroužek. Pomoc nebyla nabízena pouze akademikům. Počátkem roku 1922 ministr zahraničí E. Beneš zaslal s pozváním částku pět tisíc franků na cestu do Československa spisovateli Ivanu Buninovi. Ten odmítl, ale „vzal ty peníze se slzami smutku a zahanbení.“³⁹⁹

³⁹¹ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 -1938, s. 209. V Praze se s rodinou usadil začátkem ledna 1921.

³⁹² Savický, Ivan. Specifika Pragi kak duchovnogo centra emigraciji. In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939), s. 73.

³⁹³ Losskij, Nikolaj, Osipovič. Vospominanija. Žizň i filosofičeskij put', s. 221.

³⁹⁴ Savický, Ivan. Specifika Pragi kak duchovnogo centra emigraciji. In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 75.

³⁹⁵ Mach, Jaromír, Aleksandr Aledsandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 60.

³⁹⁶ Špakovskaja, M. A., A. A. Kizevetter v rossijskoj istoriografii. Moskva: Vydavatelství Rossijskogo univerziteta Družby. 2003, s. 112.

³⁹⁷ Běloševská, Ljubov. Kronika kulturního, vědeckého a společenského života ruské emigrace v Československé republice. Praha: Slovanský ústav, 2000, díl 1. 1919-1929, s. 91.

³⁹⁸ Novikov, M. M. Ot Moskvy do Nju –Yorka. Nju -York: Izdatelstvo imeni Čechova, 1952, s. 332.

³⁹⁹ Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence, s. 193.

Před nimi za finančního přispění československé vlády zde pracoval R. O. Jakobson od července 1920,⁴⁰⁰ zastupující misi ruského Červeného kříže repatriující ruské válečné zajatce do Ruska. V letech 1927-1939 místopředseda Pražského lingvistického kroužku. Na Masarykově univerzitě v Brně působil nejdříve na pozici docenta, posléze profesora staročeské literatury a ruské filologie.⁴⁰¹

Filolog V. A. Francev prvně navštívil Prahu v rámci své vědecké stáže již v roce 1897. Spolupracoval s českými filology J. Polívkou a J. Gebauerem, s historiky J. Pekařem, V. V. Tomkem a J. Kalouskem. Navázal doživotní přátelství se spisovateli Z. Winterem a A. Jiráskem. Podruhé přijel převzít čestné občanství Prahy při pražském sokolském sletu v roce 1912. Po vzniku Československé republiky mu bylo na návrh profesorů Máchala a Polívky nabídnuto profesorské místo na Karlově univerzitě. Této možnosti Francev využil a 10. listopadu 1921 přicestoval. Již 20. prosince obdržel jmenovací dekret řádného profesora na Karlově univerzitě. Za patnáctiletého pedagogického působení vchoval generaci středoškolských učitelů ruského jazyka.⁴⁰² Spolu s ním na Karlově univerzitě působili profesor ruské literatury A. J. Ljackij, V. S. Iljin, V. A. Okuněv, docenti A. V. Mitinskij, A. I. Glazunov.⁴⁰³

A. L. Bém se v roce 1919 emigroval z Ruska do Bělehradu a Varšavy.⁴⁰⁴ V roce 1922 se přestěhoval s rodinou do Prahy. Od podzimu 1922 přednášel ruský jazyk na Karlově univerzitě, zabýval se rozbořem díla Tolstého a Dostojevského. V květnu 1945 byl uvězněn sovětskými orgány a zřejmě v té době na Pankráci zastřelen. I. I. Lappo, znalec rusko- litevského státu, žil v Praze v letech 1921-1931.⁴⁰⁵

Přijíždějícím ruským vědeckým pracovníkům a univerzitním profesorům finanční podporou formou stipendií⁴⁰⁶ umožňoval pokračovat ve vědecké a pedagogické

---

⁴⁰⁰ Tamtéž s. 201.

⁴⁰¹ Emigrace ze SSSR v meziválečném Československu. Přínos vědě a kultuře. Katalog výstavy z fondů Slovanské knihovny. Praha: Národní knihovna v Praze. 1991, s. 42.

⁴⁰² Syllaba, Theodor. Vladimír Andrejevič Francev. Bibliografický soupis vědeckých prací s přehledem jeho činnosti. Praha: Státní knihovna ČSR- Slovanská knihovna, 1977, s. 6 - 13.

⁴⁰³ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 19.

⁴⁰⁴ Bubenikova, M. a L. Vachalovska. Iz pisem o literature A. L. Béma. In: Slavjanovědenije. Moskva: Rossijskaja akademija nauk, 1993, č. 4, s. 75 -76.

⁴⁰⁵ Emigrace ze SSSR v meziválečném Československu. Přínos vědě a kultuře. Katalog výstavy z fondů Slovanské knihovny. Praha: Národní knihovna v Praze. 1991, s. 45.

⁴⁰⁶ Peníze Profesorskému sboru vyplácelo ministerstvo zahraničních věcí.

činnosti Profesorský sbor, vzniklý v září 1921,⁴⁰⁷ při Komitétu pro umožnění studia ruským studentům. Připravoval vědecké pracovníky k dosažení profesorského titulu. Studentům pomáhal vědecky pracovat. Zpočátku pomáhal padesáti profesorům. Na konci roku 1922 již šedesáti sedmi profesorům a koncem školního roku 1923 podporovali devadesát čtyři profesorů.⁴⁰⁸

V roce 1925⁴⁰⁹ Profesorský sbor čítal sto třicet členů rozdělených do tří kategorií. Do první spadali profesori P. B. Struve, N. P. Kondakov, Golubovskij, vědecké kapacity ze státních škol s prokazatelnými pedagogickými výsledky. Do druhé se řadili pedagogové nestátních škol pedagogicky působící v zahraničí. Do třetí spadali lidé zahajující vědeckou práci.

Dvě stě pedagogů základních a středních škol se sdružovalo ve Svazu ruských pedagogů středních a základních škol se sídlem v Praze. Od roku 1923 ruší pedagogové pořádali sjezdy učitelů a vydávali časopis *Russkaja škola v emigracii*.⁴¹⁰

Pod záštitou Karlovy univerzity za účasti členů vědeckých společností, rektorů, profesorů vysokých škol a významných politických představitelů Československa vznikl v témže roce na sjezdu konaném ve dnech 10. - 17. října 1921,⁴¹¹ Svaz ruských akademických organizací. Blahopřejný dopis ministra zahraničí Dr. Beneše přečetl V. Girska.⁴¹² Role čestného předsedy se ujal A. S. Lomšakov, předsedou zvolen P. I. Novgorodcev. Na druhém sjezdu konaném, 16. října 1922,⁴¹³ se řešily stejně jako na prvním otázky organizačního a administrativního charakteru.

Třetí sjezd se konal za dva roky, od 26. září do 3. října 1924,⁴¹⁴ seznámil s výsledky ruské vědy ve vyhnanství. Ve čtyřech sekcích Právo a hospodářské otázky, Dějiny filosofie, Přírodní vědy a medicína, Vědy matematické a technika přes sto autorů

⁴⁰⁷ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada kartaon 257 Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 24.

⁴⁰⁸ Tamtéž s. 24.

⁴⁰⁹ Veber, Václav aj. In: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945*. Praha: Seminář pro východní Evropu při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 18.

⁴¹⁰ Tajchmanová, Světlana. *Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917- 1939)*, s. 28.

⁴¹¹ Serapionova, E. L. *Rossijskaja emigracija v Českoslovačkoj respublikě*. Moskva: Institut slavjanověděnije i balkanistiky RAN. 1995, s. 124.

⁴¹² AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, kartaon 257.

⁴¹³ Serapionova, E. L. *Rossijskaja emigracija v Českoslovačkoj respublikě*. Moskva: Institut slavjanověděnije i balkanistiky RAN. 1995, s. 124.

⁴¹⁴ Ročenka Československé republiky 1925, s. 304.

předneslo sto šedesát přednášek. Na úvod a na závěr zazněly referáty věnované památce akademika N. I. Andrusova, profesora P. I. Novgorodceva. Dále byl přednesen referát o N. P. Kondakovovi, referát k sedmdesátému pátému výročí narození I. P. Pavlova. Na čtvrtém sjezdu uskutečněném v Bělehradě roce 1928⁴¹⁵ zazněly sto šedesát dva referáty. Slavnostní závěrečné zasedání si připomnělo sto let od narození L. N. Tolstého.

6.2.2 Vzdělávací instituce

6.2.2.1 Automobilová škola

Z privátních prostředků byly v roce 1920⁴¹⁶ v Československu zakládány první ruské školy. Se vznikem ruské Pomocné akce za finanční podpory ministerstva zahraničních věcí vznikl školský systém od mateřských,⁴¹⁷ základních⁴¹⁸, středních, speciálních kurzů,⁴¹⁹ gymnáziích v Moravské Třebové⁴²⁰ a Strašnicích, až po vysoké školy. Mezi nejvýznamnější speciální kurzy patřila automobilová škola.

Zemgor v srpnu 1921⁴²¹ otevřel specializovaný tříměsíční praktický kurz v tzv. automobilové škole spolupracující s českými strojírenskými závody, stavebními firmami a dalšími technickými skupinami. Do jara 1922 se teoreticky a prakticky s automobilem seznámilo devadesát studentů. V jarních měsících 1922 se souhlasem ministerstva školství a národní osvěty, ministerstva veřejných prací založila automobilovo – traktorní školu. Ve škole vznikla řidičská a mechanická oddělení. Významné české firmy Českomoravská, Škoda, Kolben, Čechomanie pomohly vybavit dílny dvěma traktorními pluhy a nářadím. Ministerstvo obrany za minimální částku přenechalo tři ojeté automobily. První kurz úspěšně ukončilo 95% absolventů:

---

⁴¹⁵ Serapionova, E. L. Rossijskaja emigracija v Českoslovačkoj respublike. Moskva: Institut slavjanověděnije i balkanistiky RAN, 1995, s. 124 - 125.

⁴¹⁶ Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917 - 1939), s. 26.

⁴¹⁷ Tamtéž s. 26 - 29. Ve školním roce 1928-1929 jich v Československu existovalo dvacet devět, které navštěvovalo osm set dvacet dětí.

⁴¹⁸ Tamtéž s. 26- 29. Padesát dvě střední školy navštěvovalo čtrnáct set padesát dva dětí.

⁴¹⁹ Tamtéž 26 - 29. Spojovací techniky, obchodní akademie.

⁴²⁰ Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR 1917 - 1939), s. 26 - 29. Vzniklo v Konstantinopoli v roce 1920 z iniciativy A. V. Žekulinové, P. P. Jureněva a P. D. Dolgorukova. Přemístěním do uvolněného zajateckého tábora v Moravské Třebové vznikl v roce 1923 uzavřený areál školních budov, nemocnice, ubytoven, dílen a kostelem. O šest set dětí pečovalo čtrnáct vychovatelů a tři lékaři. Vzdělával je třicet jeden profesor. Výuka probíhala v češtině a připravovala ke studiu na českých vysokých školách. Důraz se kladl i na výuku světových jazyků a latiny.

53 v mechanickém a 42 v řídičském oddělení.⁴²² Za sedm let své existence školu absolvovalo osm set studentů.⁴²³

Finanční záštitu nad stovkou studentů převzalo ministerstvo financí měsíčním příspěvkem 95.000Kč.⁴²⁴ Za rok v teorii a v praktické výuce v dílnách si absolventi měli osvojit všechny důležité znalosti, včetně jízdy automobilem a orání traktorem.

6.2.2.2 Ruský pedagogický ústav Jana Amose Komenského

Výnosem ministerstva školství a národní osvěty ze dne 23. června 1923 pod č. 4187-23 po schválení Stanov, učebních osnov a profesorského sboru, byl 1. srpna 1923⁴²⁵ z prostředků ministerstva zahraničních věcí založen Ruský pedagogický ústav Jana Amose Komenského.⁴²⁶

Pod ředitelským vedením profesora Ostrogorského, učitelé Francev, Kitzevetter, Iljin, Bulgakov, A. Bém, N. Mogilanský, V. Zenkovský, S. Jegunová, během dvouleté (čtyřsemestrální) výuky připravoval nejen budoucí pedagogy, ale i organizační a inspekční kádry pro práci ve školství v demokratickém Rusku.⁴²⁷

Ke studiu se hlásili absolventi vysokých škol s mnohaletou praxí, absolventi středních škol s mnohaletou praxí na základní nebo střední škole. V prvním roce se v teorii přednášela všeobecná pedagogika, dětská psychologie, historie pedagogiky, ruská literatura, fyziologie člověka, anatomie. V druhém roce výuka speciálních předmětů z výchovy instruktorů a učitelů, předměty ochrana dětí, školní hygiena, školní statistika, zařízení a správa škol. V praktické výuce absolvovali zpěv, modelování, tělocvik, ruční práce.⁴²⁸

---

⁴²¹ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 64 - 66.

⁴²² Tamtéž s. 65.

⁴²³ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 199.

⁴²⁴ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 66.

⁴²⁵ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 199.

⁴²⁶ Tamtéž s. 60.

⁴²⁷ Tamtéž s. 60.

⁴²⁸ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 59.

Za existenci ústavu ukončilo do roku 1926⁴²⁹ sto absolventů, kteří zde nenacházeli uplatnění.

6.2.2.3 Ruská právnická fakulta

Prvních padesát ruských vědců pobývajících v Praze, v srpnu 1921,⁴³⁰ umožnilo pedagogicky zajistit vznik fakultní komise Zemgoru. Spolu s ní na podzim vznikla i komise právně- ekonomická.⁴³¹ Stala se základnou humanitního oddělení právních nauk. Předsedou byl zvolen P. I. Novgorodcev - doktor státního práva, tajemníkem N. N. Aleksejev - mimořádný profesor Tavrické univerzity a Moskevského obchodního ústavu.⁴³²

V učebnách Filosofické fakulty Karlovy univerzity se v kurzech přednášelo finanční právo, ruské trestní právo, ruské ústavní a správní právo, ruská historie, český jazyk, pojišťovací matematika a současnost Československé republiky. Humanitní oddělení se začátkem roku 1922⁴³³ rozštěpilo na dvě sekce historicko - filologickou a právnickou. Odborníky obsazené právnické oddělení umožnilo Svazu ruských akademických organizací v zahraničí zahájit přípravná jednání vzniku ruské právnické fakulty.

Po získání souhlasu ministerstva školství a národní osvěty a ministerstva zahraničních věcí mohla být 18. května 1922⁴³⁴ zahájena činnost fakulty s prvními posluchači.⁴³⁵ Akademický senát Karlovy univerzity nad ní 7. července⁴³⁶ převzala vědecký patronát. V jejím čele stál rektor P. J. Novgorodcev,⁴³⁷ tajemníkem se stal

⁴²⁹ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 16.

⁴³⁰ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR 1993, roč. 80, č. 2, s. 147.

⁴³¹ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. Řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 27.

⁴³² Tamtéž s. 26.

⁴³³ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. Řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 27.

⁴³⁴ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938, s. 201.

⁴³⁵ AMZV II. sekce 1918 - 1939/ III. Řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 28. Z české právnické fakulty jich přestoupilo 100, část z vysoké školy obchodní, část absolventů českých škol.

⁴³⁶ Postnikov, S. V. Russkije v Prage 1918 - 1928 g. g, s. 83.

⁴³⁷ Tamtéž s. 83-84. 23. 4. 1924 po těžké nemoci zemřel P. I. Novgorodcev. Univerzitu 1924 - 1927 vedl D. D. Grimm. Poté E. B. Spektorskij a 1928 A. A. Vilkov.

N. N. Aleksejev⁴³⁸. Členové profesorského sboru⁴³⁹ P. V. Struve, V. F. Totomianc, P. J. Georgievskij, V. A. Kosiňskij, P. N. Savickij obsadili katedru národohospodářské politiky a statistiky. D. D. Grimm vedl katedru historie a dogma římského práva. M. M. Katkov vedl katedru obchodního práva a vyučoval i na katedře historie a dogma římského práva. S. V. Zavadskij vedl katedru občanského práva a civilního procesu. A. A. Vilkov vedl finanční právo. Timašev na katedře trestního práva nahradil L. R. Gogela. A. V. Maklecov vedl katedru trestního práva. Docent V. J. Gurevič mezinárodní právo. Na katedře Historie ruského práva působil G. V. Vernadskij. Vyhoštění ruští intelektuálové v roce 1922⁴⁴⁰ posílili sbor skvostnými jmény. Katedry logiky se ujal N. O. Losskij. Uvolněnou katedru církevního práva vedl S. N. Bulgakov a ruskou historii A. A. Kitzeveter.

Slavnostní program otevření se skládal z pravoslavného poděkování v kostele sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí za účasti významných českých a ruských akademických osobností, Českého Vysokého Učení Technického, Karlovy, Bratislavské a Brněnské univerzity.⁴⁴¹ Na shromáždění děkovný projev české vládě a českému lidu pronesl A. S. Lomšakov. Po něm se slova ujal rektor Pavel Novgorodcev. *„Zřízení Ruské právnické fakulty je sázkou na Rusko, na jeho budoucnost, a navíc sázkou na právo. Zřizujeme tuto fakultu v pevné víře, že se už blíží doba, kdy se vyčerpané a zmučené Rusko živelně a nezvratně vydá cestou práva, kdy dospěje k nezbytnosti budovat svou státní a společenskou existenci na přísných a přesných zásadách práva.“*⁴⁴²

Výuka nových právnických kádrů, zákonodárců, politiků, při výkladu na přednáškách vycházela ze základů ruského národního práva vyučovaného na ruských právních školách do bolševického převratu. Doplněna byla západoevropským právem, včetně československého, přednáškami z ekonomie, ruské historie, logiky

⁴³⁸ Tamtéž s. 83- 84. Sekretář N. N. Aleksejev 1922-1925, A. B. Maklecov 1925-1926, soukromý docent P. A. Ostrouchov 1926.

⁴³⁹ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 15.

⁴⁴⁰ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karta 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 28.

⁴⁴¹ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938, s. 201- 202.

⁴⁴² Tamtéž s. 201 – 202.

a psychologie. Seznamovali se i současnou situací v Rusku. Teoretickou část doplňovala praktická cvičení.⁴⁴³

V roce 1923 a 1924 studovalo 488 studentů. V dalších letech počet dále klesal, na pouhých 35 studentů v roce 1928. V letech 1922 – 1928⁴⁴⁴ obdrželo diplom 321 absolventů, ovšem tento diplom nebyl uznáván, poněvadž univerzita nezískala statut československé vysoké školy. Ihned se pro ně organizovaly kurzy malířů pokojů.⁴⁴⁵

Poté, co Československo v roce 1921 zaslalo humanitární pomoc nejen ruským vědcům hladovějícího Petrohradu, a na pozvání československé vlády se zde, na rozdíl od Německa a Francie, usazovali emigranti především z řad inteligence, studenti, zemědělci – bývalí kozáci, lékaři, učitelé, inženýři. Především zásluhou profesorů A. S. Lomšakova a P. N. Novgorodceva Praha v letech 1922 -1924,⁴⁴⁶ přebrala Berlínu prvenství kulturního a vědeckého centra. Bývala nazývána pražským Oxfordem.⁴⁴⁷

Již na jaře, téhož roku, první skupina ruských studentů žádala ministerstvo zahraničí o financování odjezdu na Kubu, kde chtěli získat práci. Náladu mezi ruskými studenty vyjádřil na podzim manžel ruské básnířky Mariny Cvetajevové Sergej Effron v dopisu své sestře do Paříže. *„Pěťadvacátý rok neslibuje nic dobrého. Nevím, co dřív, studium, nebo výdělek, který nutně potřebujeme. Je docela možné, že kvůli výdělku se budeme muset přestěhovat do Paříže- tam je alespoň nějaká šance dostat práci, tady žádná. Nás Rusů je tu příliš mnoho.“*⁴⁴⁸

Francie zasadila citelnou ránu pražskému Oxfordu právním uznáním Sovětského Svazu na podzim 1924.⁴⁴⁹ Na její možný nátlak, či intervenci, spoléhala většina ruské emigrace žijící v Československu. Deziluze z nemožného návratu domů znamenal

⁴⁴³ AMZV II. sekce 1918- 1939/ III. řada, karton 257. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí. 1924, s. 30.

⁴⁴⁴ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 15.

⁴⁴⁵ Putna, Martin. C. Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917- 1991, díl 1, s. 46.

⁴⁴⁶ Magerovskij, Lev. Ruská emigrace. In: Hajn Antonín. Ročenka Československé republiky. 1925, roč. IV. s. 303.

⁴⁴⁷ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách v letech 1914 – 1918, s. 215.

⁴⁴⁸ Tamtéž 180.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 214.

pozvolný, leč nezadržitelný pád ruské akce. Nejistou budoucnost mnozí profesori⁴⁵⁰ řešili odchodem do zahraničí.

---

⁴⁵⁰Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách v letech 1914- 1938. s. 215. P. B. Struve, docent Gurvič přednášel sociologii ve Francii, Bulgakov. Vernadskij do USA, Maklecov do Slovinska, Grimm na univerzitu do Tartu, Florovskij do Paříže.

7 RUSKÁ SVOBODNÁ UNIVERZITA

7.1 Založení univerzity

V Praze pro ruské uprchlíky ve dvacátých letech byla zřízena Ruská právnická fakulta, Učitelství ústav a desítky spolků a vzdělávacích organizací. Zvláštní postavení mezi nimi měla mít Ruská lidová univerzita. Po vzoru moskevské městské lidové univerzity (spíše známější pod názvem Šaňavského)⁴⁵¹ ji v Praze chtěla založit skupina společensky činných eserů kolem Zemgoru. Instituce neměla sloužit ruským studentům ke spojení s kulturou rodné vlasti, především chtěla zpřístupňovat vědu široké veřejnosti.⁴⁵²

Koncem roku 1921⁴⁵³ Zemgor ke spolupráci na tomto projektu přizval profesora P. I. Novgorodceva. Spolu s profesory A. A. Kitzevetrem a M. M. Novikovem v předrevolučním Rusku získal zkušenosti s činností a organizací Moskevské lidové univerzity.⁴⁵⁴ Jejich spolupráce se Zemgorem, vedena zájmem o vzdělávání mladých ruských emigrantů, vyvolala značnou nevoli mezi mnohými protieserskými akademiky. Averz k Novgorodcevu se neprojevila jen nepodáním ruky, ale i odmítnutím místa u jednoho jednacího stolu od staršiny ruské emigrace byzantologa N. P. Kondakovova. Po roce následovalo odvolání z předsednictví Ruské akademické skupiny pro vypršení mandátu, což se před tím ani po tom nikomu nestalo.⁴⁵⁵

K létu 1922⁴⁵⁶ se pro nedostatek peněz a materiálního zabezpečení datoval neúspěšný první pokus Zemgoru o zrod lidové univerzity, akademického centra osvětově- vzdělávacího charakteru.

---

⁴⁵¹Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách v letech 1914- 1918, s. 210. Moskevská univerzita od svého vzniku ve druhé polovině 19. století dosáhla vysoké pedagogické úrovně. Bez problémů snesla srovnání se stejnými typy škol v Německu, Dánsku, Švédsku a Anglii.

⁴⁵² Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 147.

⁴⁵³ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách v letech, s. 210 - 213.

⁴⁵⁴ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 61.

⁴⁵⁵ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách, s. 210- 211.

⁴⁵⁶ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 147.

V létě 1923 Zemgor opětovně adresoval žádost ministerstvu školství a národní osvěty o finanční pomoc na činnost lidové univerzity, jejichž úkoly vymezil následovně. *„Ruská inteligence, která byla válkou a občanskou válkou odtržena od pramenů svého kulturního života, touží po tom, aby se s ruským kulturním životem zase sblížila a mimo to, aby využítokovala svého pobytu v cizině tím, že se seznámí s vědními obory, které by byly teoretickým podkladem praktické činnosti, až se zase vrátí do Ruska, např. v životě obchodním, správě obcí atp. Mimo to má lidová univerzita v Praze seznamovati Rusy s kulturním životem čs. A vychovávat pracovníky, kteří by na poli vzájemných styků česko- ruských byli zdatnými činiteli.“*⁴⁵⁷

Po příslibu pravidelné finanční podpory od Ministerstva školství a národní osvěty se měl ujmout předsednictví v nově vzniklé instituci A. A. Kitzevetter. Po prvním jednání organizačního výboru profesorského sboru sekretářem zvolili M. A. Zimmermanna. Předsedou zvolil M. M. Novikova. Profesoři A. A. Kitzevetter a P. I. Novgorodcev vedoucí funkci odmítli. Posty místopředsedů přijali S. V. Zavadský a N. S. Timašev.⁴⁵⁸ Během jednání, při vytváření stanov univerzity, si vyjasňovaly kompetence mezi organizačním výborem a zástupci Zemgoru, kteří *„chtěli vše řídit a profesoři by jen vykonávali zadané úkoly. Akademici to znali z dob carských, dovedena bolševiky do obudných rozměrů.“*⁴⁵⁹

Akademici si práva na svobodu projevu uhájili. Profesorský sbor byl pověřen akademickým vedením univerzity, zodpovídající za vědeckou a pedagogickou činnost. Zemgorem nominovaný P. D. Klimuškin, bývalý ministr vnitřních věcí Prozatímní jihoruské vlády, převzal funkci administrativního správce.⁴⁶⁰ Sbor profesorů, ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo školství a národní osvěty zastupované profesorem Urbanem, spolu se zástupci Zemgoru I. I. Kaložným, V. G. Archangelským a administrativní správcem P. D. Klimuškinem tvořili užší vedení pověřené vědeckým a ekonomickým vedením univerzity.

⁴⁵⁷ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR 1993, roč. 80, č. 2, s. 147.

⁴⁵⁸ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 60.

⁴⁵⁹ Novikov, Michail, Michailovič. Ot Moskvy do Nju-Yorka. Moja žižň v nauke i politike. Nju - York: Izdatelstvo imeni Čechova, 1952, s. 335.

⁴⁶⁰ Tamtéž s. 335.

P. D. Klimuškin, ač muto v rámci kompetencí nepříslušelo, se vměšoval N. O. Losskému, P. B. Struvemu a dalším akademikům do struktury výuky. Porušování akademických svobod spolu s politikou Zemgoru se staly pro rektora M. M. Novikova⁴⁶¹ nepřijatelné. Neshody „byly v příkrém rozporu s tradicemi univerzity Šanjavského, kde oktábristé, kadeti, eseři a sociální demokraté pracovali ruku v ruce.“⁴⁶²

Stupňující konflikty vyústily po dvou letech v transformaci stanov univerzity 18. listopadu 1925 schválené ministerstvem vnitra.⁴⁶³ Touto zásadní změnou v organizační správě se univerzita vyvázala z vlivu Zemgoru. Vzniklo česko – ruské Sdružení Ruské lidové univerzity. „Účel sdružení jest: Vybudovati a dále vésti ústav, založený pod jménem „Ruská lidová univerzita v Praze.“ Má pracovati k výchově ruského lidu, jakož i na kulturním sblížení československém-ruském a šířiti vzdělání ve všech oblastech věd, umění a práce.“⁴⁶⁴

8. prosince⁴⁶⁵ slavnostními projevy profesori Z. Bažant a M. M. Novikov zahájili ustavující valnou hromadu. Čtyři sta zakládajících členů zvolilo předsednictvo kuratoria v následujícím složení: předseda, profesor a rektor ČVUT Z. Bažant, náměstek předsedy profesor Zavadskij, rektor M. M. Novikov, jednatel docent Zimmermann. Součástí zvoleného vedení byli také zástupci ministerstva zahraničních věcí Dr. Zavázal a vyslanec Maksa. Ministerstvo školství zastupoval školní rada Inderka. K členům kuratoria přináleželi profesori Polívka, Němec, Kadeřávek, Timašev, Kizevetter, Spektorskij, Lepeškin, paní Kurzová, Charlamov, Bém, Jureněv.⁴⁶⁶

Administrativně- finanční činnost vykonávala valná hromada, zástupci kuratoria a jeho předsednictvo.⁴⁶⁷ Řádná valná hromada se pravidelně scházela začátkem

⁴⁶¹ Novikov, Michail, Michailovič. Ot Moskvy do Nju - Yorka. Moja žižň v nauke i politike. s. 335 - 338.

⁴⁶² Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938, s. 211.

⁴⁶³ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 1, složka 1, Stanovy Ruské lidové univerzity, s. 4. Výnosem ministerstva vnitra pod č. j. 75. 073/6., karton 1, složka 1, s. 1.

⁴⁶⁴ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 1, složka 1, Stanovy Ruské lidové univerzity, s. 4. Výnosem ministerstva vnitra pod č. j. 75. 073/6., karton 1, složka 1, s. 1.

⁴⁶⁵ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Bažant, Zdeněk. Patnáct let činnosti Ruské lidové univerzity v Praze. Praha: Zádruha, 1938, s. 27.

⁴⁶⁶ Tamtéž s. 26.

⁴⁶⁷ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatelnosti za 1925 - 1926, s. 33.

správního roku, který začínal prvního října a končil 30. září⁴⁶⁸ roku příštího. Po změně stanov, od 19. 5. 1933,⁴⁶⁹ se správní rok shodoval s kalendářním. Pro usnášení valné hromady se požadovala minimálně třetinová účast členů Sdružení. Členem se mohla stát právnická nebo fyzická osoba, kterou na základě přihlášky odsouhlasilo kuratorium.⁴⁷⁰

Valná hromada⁴⁷¹ na svých zasedáních vyslechla zprávy činovníků, zamítla nebo odsouhlasila předložené návrhy kuratoria, schvalovala rozpočet, určovala výši členských příspěvků a volila čestné členy. Jednou za dva roky volila předsedu, dva účetní revizory a čtyři až šest členů kuratoria. Kuratorium se scházelo každý měsíc, vyjma prázdnin. Projednávalo návrhy předkládané valné hromadě, staralo se o chod školy a vybíralo příspěvky. Provozní náklady univerzity financovalo ministerstvo školství a národní osvěty.⁴⁷²

Vzdělávací činnost a chod univerzity měli na starosti rektor, rada profesorů a prezidium rady.⁴⁷³ Od vzniku univerzity vykonával nepřetržitě po dobu šestnácti let rektorskou⁴⁷⁴ funkci M. M. Novikov.⁴⁷⁵ Rektorské místo opustil, poté co Karlova univerzita vydala přípis o ukončení působení profesorů na univerzitě. Maximální hranici stanovila na věk 64 let. Finanční nesnáze a obsazení Československa německými vojsky 15. března 1939⁴⁷⁶ ho přiměly opustit Prahu. Následně přijal nabízené místo na Bratislavské univerzitě. Po M. M. Novikovi rektorskou funkci, 16. října téhož roku, převzal profesor Iljin, který vniverzitu vedl po celé období protektorátu až do svého vynuceného odjezdu v únoru 1945 do USA.⁴⁷⁷

⁴⁶⁸ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2, složka 1, Stanovy Ruské lidové univerzity výnosem ministerstva vnitra pod č. j. 75. 073/6. s. 4.

⁴⁶⁹ Tamtéž Stanovy Ruské Svobodné univerzity z 19. 5. 1933, č. j. 32956. s. 4.

⁴⁷⁰ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 1, složka 1, Stanovy Ruské lidové univerzity, s. 2 - 6.

⁴⁷¹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 1, složka 1, Stanovy Ruské lidové univerzity, s. 2 - 6.

⁴⁷² AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1924 - 1925, s. 23. Ve školním roce 1924 - 1925 univerzitu navštěvovalo 1101 posluchačů, Ministerstvo zahraničních věcí 170.000 Kč, Ministerstvo školství a národní osvěty 49.500 Kč, Vstupné z koncertů a literárních večerů 10.866.60 Kč, Peníze od posluchačů jazykových kurzů 1.982 Kč.

⁴⁷³ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1925-1926, s. 33.

⁴⁷⁴ V letech 1923 - 1925 předsednicou.

⁴⁷⁵ O svém odchodu do Bratislavy informoval Prezidium 10. 1. 1938, karton 2, zasedání prezidia univerzity v letech 1936-1940.

⁴⁷⁶ Novikov, Michail Michajlovič. Ot Moskvy do Nju - Yorka. Moja žizň v nauke i politike, s. 362 - 364.

⁴⁷⁷ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR 1993, roč. 80, č. 2, s. 152.

7.2 Výuková činnost univerzity

První školní rok zahájila Ruská lidová univerzita 16. října 1923⁴⁷⁸ slavnostním shromážděním v Ruském domě. Za přítomnosti české a ruské akademické obce a významných politických osobností přednesl V. J. Gurevič úvodní přednášku na téma Krize demokracie a socialismu. Univerzita nahradila přednáškovou komisi Zemgoru, která pod vedením P. I. Novgorodceva organizovala přednášky a kurzy od srpna 1921 do konce roku 1923.⁴⁷⁹ Některé přednášky organizované v druhé polovině roku 1922 si přišlo poslechnout až pět set posluchačů. Obsahem přednášek byla témata: mezinárodní vztahy Ruska, ruská literatura, sociologie, dějiny ruské hudby a družstevnictví.

Většina prvních posluchačů⁴⁸⁰ univerzity si chtěla doplnit vzdělání započaté ještě před válečným konfliktem. Po neúspěchu s řádným zápisem do kurzů a seminářů univerzita zájemcům volně zpřístupnila všechny kurzy a přednášky.⁴⁸¹

Školy gramotnosti působící v Praze, Košicích a Užhorodě pomáhaly 6% negramotným⁴⁸² ruským běžencům v boji s negramotností. Negramotní především byli rolníci a kozáci. Zpočátku, po skočení výuky, studenti dostávali zdarma chléb a čaj.⁴⁸³ Za pomoci dobrovolnických příspěvků Ruského červeného kříže organizovali pro posluchače svátek Paschy a Vánoce s malými dárky a občerstvením.⁴⁸⁴

Paralelně s těmito kurzy a školou pro negramotné se rozvíjela další aktivita rozdělena do tří stupňů. První stupeň tvořily odborné kurzy⁴⁸⁵ určené absolventům

⁴⁷⁸ Běloševská, Ljubov. Kronika kulturního, vědeckého a společenského života ruské emigrace v Československé republice. Praha: Slovanský ústav, 2000, díl 1. 1919 - 1929, s. 115.

⁴⁷⁹ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 147.

⁴⁸⁰ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1923 - 1924, s. 6. 406 posluchačů ve vědecko-populárních, 429 speciální kurzy a 65 škol gramotnosti.

⁴⁸¹ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 148.

⁴⁸² Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918- 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 59.

⁴⁸³ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácať lět raboty russkogo svobodného univerzitěta v Praze. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 7.

⁴⁸⁴ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 4. Po ukončení škol gramotnosti, se tato tradice nepřerušila.

⁴⁸⁵ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 149.

s ukončeným základním vzděláním.⁴⁸⁶ Kurzy měly nejen ulehčit hledání zaměstnání, ale umožňovaly žádat i lépe placená zaměstnání.

Druhá populárně vědecká práce se realizovala v pravidelných přednáškových kurzech na pěti přednáškových odděleních. První oddělení, společenské vědy, se pod vedením profesora N. S. Timaševa zabývalo praktickými otázkami života společnosti. Nejprve pod vedením profesora V. N. Tukalevského, posléze K. R. Kočarovského pracoval Seminář pro poznávání současného Ruska. Druhé oddělení Historicko-filozofické se pod vedením prof. A. A. Kizevettera rozčlenilo na tři sekce: filozofie, historie, literatura a umění. Hojně navštěvované byly přednášky A. A. Kizevettera, Moderní ruské dějiny. V rámci oddělení A. L. Bém vedl Seminář věnovaný Dostojovskému, S. V. Zavadský vedl kurz milovníků ruského slova. Třetí oddělení Přírodních věd vedl prof. M. M. Novikov, během semestru vystřídán V. V. Lepeškinem.⁴⁸⁷

Čtvrté oddělení Studium Československa určené k seznámení ruských posluchačů s českou historií, kulturou a uměním vedl Prof. J. I. Polívka. V pátém oddělení, speciálních kurzů středoškolského typu, se zájemci pod vedením prof. P. D. Klimuškina učili těsnopisu, účetnictví, obchodní korespondenci, typografii, teorii hudby a skladbě. Posluchačům nejen v Praze, ale i v Příbrami, Bratislavě, Brně nabízelo také jazykové kurzy češtiny, němčiny, angličtiny, španělštiny, ruštiny, francouzštiny, němčiny, latiny, maďarštiny, které byly velmi oblíbené.⁴⁸⁸

Velkou popularitu získávaly literární večery pořádané ve spolupráci s regionálními Rusko-českými jednotami. Na těchto večerech se české a ruské publikum seznamovalo s díly ruských klasických autorů- F. M. Dostojevský, A. S. Puškin, N. V. Turgeněv, Někrasov a další. Na koncertech se hrály například skladby Glinkovy, Čerepninovy, Rachmaninovy, Musorgského, Čajkovského, Borodina.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Veber, Václav aj. In: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK, 1996, sborník č. 4, s. 59. 60% všech ruských emigrantů mělo pouze základní vzdělání.

⁴⁸⁷ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatelnosti za 1923 - 1924, s. 8-9.

⁴⁸⁸ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácať lět raboty russkogo svobodného univerzitěta v Praze. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 28.

⁴⁸⁹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Bažant, Zdeněk. Patnáct let činnosti Ruské lidové univerzity v Praze. Praha: Zádruha, 1938, s. 28.

Třetí vědecká práce byla vedena v seminářích a kroužcích.⁴⁹⁰ Výuka v seminářích a kroužcích se na rozdíl od výuky v kurzech vyznačovala vyšší odborností. Po posluchačích těchto seminářů se vyžadoval aktivní přístup při přípravě referátů do odborných diskusí.⁴⁹¹

V druhém roce⁴⁹² existence univerzity, na jaře 1925, ukončily činnost školy gramotnosti v Košicích a Užhorodě. Zvýšil se počet studentů v jazykových kurzech.⁴⁹³ Kizevetterova⁴⁹⁴ přednášková činnost se konala nejen v Praze, ale i v Plzni, Užhorodu, Mukačevu a Českých Budějovicích.

V akademickém roce 1925-1926 pokračovaly přednášky pořádané na venkově spolu s Kizevetterovými⁴⁹⁵ v Brně a Bratislavě. Oddělení společenských věd vedlo práci třemi směry: Současná Evropa, Nové pojmy v sociologii a Současné Rusko. V jeho rámci K. R. Kočarovský na přednáškách probíral otázky náboženství, dělnické otázky lidové vzdělávání, mezinárodní politiku a geografii Sovětského Svazu. Kroužky studující sociální agronomii pracovaly pod vedením S. S. Maslova a V. E. Brunsta.⁴⁹⁶

Historicko-filozofické oddělení organizovalo kurzy k vývoji etiky, soudobé filozofii, literární historii, dějin umění starého ruského malířství. K tomuto oddělení se včlenila Filosofická společnost pod vedením J. J. Lapšina.⁴⁹⁷

Oddělení přírodních a užitých věd pořádalo kurzy z antropologie, biologie, hygieny dětí, výchově. Profesori J. Wenig a B. Němec vedli praktická cvičení

---

⁴⁹⁰ Tamtéž s. 27 – 28.

⁴⁹¹ Tamtéž s. 28.

⁴⁹² AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1924 - 1925, s. 23. Ve školním roce 1924 - 1925 univerzitu navštěvovalo 1101 posluchačů, Ministerstvo zahraničních věcí 170.000 Kč, Ministerstvo školství a národní osvěty 49.500 Kč, Vstupné z koncertů a literárních večerů 10.866.60 Kč, Peníze od posluchačů jazykových kurzů 1.982 Kč.

⁴⁹³ AHMP Ruská lidová univerzita, Karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1924-1925, s. 12. Tyto kurzy navštěvovalo 514 posluchačů.

⁴⁹⁴ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 63.

⁴⁹⁵ Savický, Ivan. Specifika Pragi kak duchovnogo centra emigraciji. In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1999, s. 83. Přednášky A. A. Kizevettera navštěvovalo v Brně 300 posluchačů, v Bratislavě 200, což se v Praze nikdy nepodařilo.

⁴⁹⁶ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1925-1926, s. 34.

⁴⁹⁷ Tamtéž s. 34.

v laboratořích Karlovy univerzity. Semináře z biologie, psychologie, botaniky, zoologie vedl M. M. Novikov.⁴⁹⁸

Při oddělení studia Československa se přednášely československé dějiny a národnostní složení Československa. V Moravské Třebové se konala přednáška V. A. Florovského Dějiny Rus a Čech v raném středověku. V Plzni posluchačům o J. Husovi přednášel J. J. Lappo. V Košicích, Mukačevu a Užhorodě posluchači na přednáškách ing. Klonova byli seznamováni se zemědělstvím v Československu.⁴⁹⁹

V odborných kurzech se kvůli financím neuskutečnil kurz fotografování a účetnictví. Pracoval kroužek knihovnický, těsnopisu, teorie hudby a kompozice.⁵⁰⁰

Ve školním roce 1926 - 1927 se ze speciálních kurzů⁵⁰¹ pod vedením prof. E. A. Ljackého byl vyčleněn ruský jazyk, který byl u Čechů velmi populární. Výuka probíhala na Kladně (28 studentů) a v pražském gymnáziu Elišky Krásnohorské (25 studentů).⁵⁰² Při výuce se studenti učili ruskému jazyku a seznamovali s díly ruských klasiků. V rámci druhého stupně populárně-vědecké činnosti ukončila činnost cizích jazyků.⁵⁰³

V oddělení společenských věd se uskutečnilo velké množství⁵⁰⁴ přednášek a seminářů věnovaných základům sociologie, současnému Rusku, současnému světu, současnému průmyslu a hospodářství Ruska. V druhém historicko- filosofickém oddělení se konaly přednášky a semináře z dějin literatury a filosofie. Pod vedením A. L. Béma pracoval Seminář věnovaný dílu F. M. Dostojevského, kroužek ctitelů

---

⁴⁹⁸ Tamtéž s. 34.

⁴⁹⁹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1925-1926, s. 35.

⁵⁰⁰ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1925-1926, s. 36.

⁵⁰¹ V jazykových kurzech se vyučovala francouzština, angličtina, srbština, němčina, španělština, čeština. Studenti byli rozděleni na začátečníky, pokročilé, zdokonalující. V odborných kurzech za předsednictví profesora A. M. Elagina se vyučovalo účetnictví, kurz studia Východu.

⁵⁰² AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1925-1926, s. 36.

⁵⁰³ Ty se od školního 1926- 27 vyučovali ve speciálních kurzech.

⁵⁰⁴ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1925-1926, s. 36.

ruského slova pod vedením S. V. Zavadského. Na deseti schůzích se Filosofická společnost věnovala ryze vědecké činnosti.⁵⁰⁵

Velmi aktivně pracovalo oddělení přírodních věd. Posluchači vyslechli sedmdesát dvě přednášky a devatenáct referátů ze zoologie, psychologie, zeměpisu, botaniky a přírodovědy. Nově byla zařazena přednáška M. M. Novikova o dědičnosti. Exkurze zavedla zájemce do pekařské firmy Odkolek. Při oddělení studia Československa byly hojně navštěvované přednášky Státní řád a politické strany Československé republiky V. V. Vodovozova. Oddělení na venkově pořádalo přednášky v Kladně, Plzni, Bratislavě, Užhorodě a Moravské Třebové. Literární a hudební večery nově začala organizovat speciální komise v čele s Z. J. Kurcovou ve spolupráci s literárním kroužkem.⁵⁰⁶

Oddělení odborných kurzů pod vedením profesora A. M. Elagina pokračovalo ve výuce španělštiny, srbštiny, češtiny, angličtiny, francouzštiny, účetnictví a kurzu pro studium Východu. Vědecká činnost se uskutečňovala v seminářích a kroužcích.⁵⁰⁷

V pátém roce (1927-1928)⁵⁰⁸ při volbě Prezidia bylo zvoleno staronové vedení v čele s rektorem M. M. Novikovem, prorektory S. V. Zavadským, N. S. Timoševem a jednatelem M. A. Zimmermanem. Přes klesající počet ruských emigrantů činnost univerzity nadále pokračovala v pěti odděleních. Ve srovnání s předešlým školním rokem vzrostl počet přednášek (4340 hodin).⁵⁰⁹ Návštěvnost těchto přednášek vzrůstala. Oddělení přírodních věd, po odjezdu V. V. Lepeškina do Ameriky na podzim 1927,⁵¹⁰ spadalo pod vedení N. M. Mogiljanského.

---

⁵⁰⁵ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1925-1926, s. 35.

⁵⁰⁶ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1925-1926, s. 36 - 37.

⁵⁰⁷ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1926-1927, s. 38.

⁵⁰⁸ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1927-1928, s. 40 - 46.

⁵⁰⁹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjatnácet' let raboty russkogo svobodného univerzitéta v Prage. Patnácet let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 25.

⁵¹⁰ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dejatel'nosti za 1927-1928, s. 40.

Ve školním roce 1928 - 1929⁵¹¹ se v osvětových a přednáškových cyklech uskutečnilo 5969 přednáškových hodin s rekordní návštěvností 60.350 posluchačů.⁵¹² Po odjezdu prorektora, N. S. Timaševa do USA, prorektorskou funkci převzal A. A. Kizevetter.⁵¹³

O své činnosti univerzita každoročně informovala ve výročních zprávách.⁵¹⁴ V roce 1928⁵¹⁵ je vystřídaly Vědecké práce Ruské lidové univerzity vydávané pod redaktorským vedením profesora M. M. Novikova spolu s redakční komisí zastupující přírodní vědy, filozofii, studia Československa a historicko-filologické vědy. Na přípravu spojenou s vydáváním vědeckých prací univerzita získala subvenci ministerstva prezidentské kanceláře a kanceláře Dr. Šámala.⁵¹⁶ První svazek byl věnován desátému výročí vzniku Československé republiky.⁵¹⁷ Druhý vyšel v roce 1929. Třetí k osmdesátiletému výročí narození prezidenta T. G. Masaryka. Poslední pátý vyšel k desátému výročí založení univerzity.⁵¹⁸

V sedmém roce činnosti univerzity⁵¹⁹ z iniciativy inženýra V. T. Vasiljeviče, pod vedením profesorů ČVUT J. Pantoflíčka a K. Špačka vznikly zeměměřičské a cestářsko-stavební kurzy. Tyto profese byly velmi žádané na trhu práce. Absolventům zajistily dlouhodobé pracovní uplatnění při stavbách našich a slovenských silnic, v Polsku dokonce i v daleké Sýrii.

Při své návštěvě Československa, v lednu 1930, N. M. Mogiljanskij⁵²⁰ navštívil přednášku S. Zavadského věnovanou A. P. Čechovovi. „*Přednáška byla výborná,*

⁵¹¹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1927 - 1928. s. 40.

⁵¹² AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácat' lét raboty russkogo svobodného univerzitéta v Praze. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 25.

⁵¹³ Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 62.

⁵¹⁴ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácat' lét raboty russkogo svobodného univerzitéta v Praze. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 25.

⁵¹⁵ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR 1993, roč. 80, č. 2, s. 150.

⁵¹⁶ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1927 - 1928, s. 40.

⁵¹⁷ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Russkij narodnyj univerzitet Otčet dějatělnosti za 1927 - 1928, s. 40.

⁵¹⁸ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácat' lét raboty russkogo svobodného univerzitéta v Praze. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 29.

⁵¹⁹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 1, Bažant, Zdeněk. Patnáct let činnosti Ruské lidové univerzity v Praze. Praha: Zadruga, 1938, s. 28.

⁵²⁰ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 228.

ale navštívilo ji sotva dvacet mladých lidí a několik šedovlasých starců. Kde je naše auditorium? To auditorium, které ještě před 3-5 lety plnilo posluchárny Lidové univerzity v Panské ulici? V Paříži se ruská Lidová univerzita proměnila v jakési odborné učiliště domácího průmyslu, kdežto v Praze zůstává možnost kochat se květy čisté vědy.⁵²¹ Vysoká kvalita přednášejících nezabránila klesajícímu zájmu o přednáškovou činnost⁵²² související s nástupem hospodářské krize spolu s deziluzí ruských emigrantů.

Školním rokem 1931 - 1932 se v důsledku výrazného snížení dotací, a to o dvě třetiny,⁵²³ utlumovala v rámci populárně – vědecké sekce činnost všech oddělení, spolu s kurzy cizích jazyků.⁵²⁴ V roce 1932⁵²⁵ pro nezájem emigrantů ukončily činnost cestářské a zeměměřické kurzy. Výrazně se omezovaly i oblíbené mimopražské přednášky. Vědecká činnost se přesunula do Pedagogické a Filosofické společnosti. Pracovaly kroužky a semináře věnované geopolitice, filosofii práva, novinkám v hospodaření, novinkám v politickém životě, studium Dostojevského, historie ruské filosofie, studium etnografie, eugeniky, ruské gramatiky a stylistiky a studium Podkarpatské Rusi. Oddělení pro poznání Československa organizovalo návštěvy pražských muzeí a památek.⁵²⁶

V akademickém roce 1932-1933⁵²⁷ se k univerzitě pod vedením M. M. Novikova přičlenila Vědecká společnost badatelská sdružující všechny ruské vědce působící v Československu. Změnou stanov, z 19. května 1933, spojenou s přejmenováním na Ruskou svobodnou univerzitu se změnila univerzita ve vědecké pracoviště. Zaměřila se na pořádání odborných setkávání, na nichž se přednášely

---

Mogiljanskij, etnograf, přednášející na Sorbonně.

⁵²¹ Savický, Ivan. Osudová setkání Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938, s. 228.

⁵²² AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácat' lět raboty russkogo svobodného univerzitěta v Praze. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 25. (počet přednáškových hodin se snížil na polovinu oproti roku 1928 - 1929).

⁵²³ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 151.

⁵²⁴ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Krátká zpráva o činnosti Ruské lidové univerzity v Praze za rok 1932. Rok 1931 250 posluchačů, v roce 1932 145.

⁵²⁵ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 1, Bažant, Zdeněk. Patnáct let činnosti Ruské lidové univerzity v Praze. Praha: Zádruha, 1938, s. 28.

⁵²⁶ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Krátká zpráva o činnosti Ruské lidové univerzity v Praze za rok 1932. s. 73-75.

⁵²⁷ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2, Bažant, Zdeněk. Patnáct let činnosti Ruské lidové univerzity v Praze. Praha: Zádruha, 1938, s. 29.

referáty. Vydávala odborné práce ruských vědců a Rozprav Vědecké společnosti badatelské při Ruské svobodné univerzitě v Praze.

Počátkem školního roku 1935- 1936 byla ve dvou sálech Zbraslavského zámku, 29. září 1935,⁵²⁸ slavnostně zahájena činnost Ruského kulturně- historického muzea. S myšlenkou zachování a shromáždění předmětů, památek vztahujících se k historii, tvorbě a životě Rusů (obrazy, sošky, řády, kroje, medaile, kroje, ikony) přišel v říjnu 1933,⁵²⁹ V. F. Bulgakov. Muzeum finančně podporoval prezident T. G. Masaryk, posléze i ministerstvo školství a národní osvěty. Prostřednictvím Karla Kramáře část interiéru Zbraslavského zámku bezplatně nabídl hrabě K. Bartoň Dobenín. Skleněné vitríny muzeu zdarma věnovala Umělecko - průmyslová škola.⁵³⁰

Školním rokem 1936- 1937⁵³¹ se začaly pořádat ženské lékařské kurzy pod vedením Dr. A. M. Vatulinové. Navazovaly na předválečnou tradici ruských vojensko- lékařských škol. Během osmi měsíců v teoretické výuce seznamovali budoucí milosrdné sestry se základy chirurgie, anatomie a fyziologie člověka, bakteriologie, hygieny a první pomoci lékaři Orlov, Morozov, Kudrin a Magas. V praktické výuce se učily převazovat rány a poskytovat první pomoc. Kurzy zakončily speciálními zkouškami.

Změnou politického režimu, po vzniku protektorátu, univerzita výrazně snižovala přednáškovou činnost. „V roce 1940 se k Ruské svobodné univerzitě připojila Ruská historická společnost, Ruská knihovna a škola pro ruské děti.“⁵³² Vznikly nové kroužky a semináře. Profesor E. Ljacký vedl studium ruského jazyka a profesor

⁵²⁸ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2, Bažant, Zdeněk. Patnáct let činnosti Ruské lidové univerzity v Praze. Praha: Zádruha, 1938, s. 29 - 30.

⁵²⁹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácat' lét raboty russkogo svobodného univerzitěta v Prage. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 14-17. K realizaci své ideje přizval N. I. Astrova, A. L. Béma, S. V. Zavadského, M. M. Novikova, N. L. Okuněva, A. N. Fatjeva, I. A. Jakušena a hraběnkou S. V. Paninovou. Předpokládali, že až to politická situace dovolí, převezou se sbírka domů. 17. února 1934 kuratorium univerzity odsouhlasilo stanovy muzea spolu se vznikem Muzejní komise. Členové N. E. Andrejev, B. A. Brandt, V. F. Bulgakov, N. V. Zarckij, N. V. Losskij, E. I. Melnikov, M. L. Okunev, V. A. Ostrouchov, N. P. Paškovskij, B. B. Sachaněv, A. N. Fatějev, M. B. Šachmatov, N. A. Jakušev. Předsedou zvolen M. M. Novikov a jednatelem V. F. Bulgakov (od počátku pověřen vedením muzea). Ve dvou výstavních sálech se nacházelo osm oddělení: Umělecké, architektura, dějiny emigrace, fotografie a autogramy. V uměleckém se nacházelo 325 obrazů a soch od umělců z Prahy, Paříže, Tallinu, Rígy. Ve speciálním sále byly vystaveny obrazy akademika N. K. Rericha. V roce 1936 se v muzeu uskutečnila výstava malíře I. E. Repina.

⁵³⁰ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Pjtnácat' lét raboty russkogo svobodného univerzitěta v Prage. Patnáct let činnosti Ruské svobodné univerzity, s. 29-30.

⁵³¹ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 3.

⁵³² Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR 1993, roč. 80, č. 2, s. 152.

P. Savický studium světové hospodářské geografie. Vydány byly odborné práce V. Iljina, Fatějeva, J. Lapšina a Ostrouchova

Ve školním roce 1941- 1942,⁵³³ po rezignaci předsedy Kuratoria Z. Bažanta a pokladníka F. Matouška, valná hromada zvolila předsedou A. N. Fatjejeva a pokladníkem P. A. Ostrouchova. Vědecká práce se uskutečňovala v Pedagogické, Filosofické a Badatelské společnosti, které vydaly deset odborných prací. Velký důraz se kladl na skladbu speciálních právnických kurzů a kurzů pro pracovníky v soudnictví.⁵³⁴ Absolventi těchto kurzů měli v budoucnosti pracovat v ruské v justici. Pokračovala práce v seminářích - Vývoj zemědělství, Teorie ekonomie a ekonomická politika, Sociální geografie, Ruská literatura, Organizace státu a národní hospodářství a fyzikálně-matematický. Pro nejmladší ruské emigranty se pořádaly kurzy ruštiny.

V letech 1942 - 1944⁵³⁵ se výrazně omezovala pedagogická činnost. 7. dubna 1944 Zbraslavské muzeum vyklidilo devět sálů⁵³⁶ a 9. června se uzavřelo.⁵³⁷ 19. října ukončila činnost Ruská vědecká akademie a jazykové kurzy. Po válce jazykové kurzy ruštiny převzal Svaz československo - sovětského přátelství.

Po dvaceti třech letech univerzita pozbyla svého významu a 2. března ukončila svoji činnost.⁵³⁸

---

⁵³³ AHMP Ruská lidová univerzita, karton 2. Zpráva o činnosti Ruské svobodné univerzity v Praze za 1941- 1942 školní rok.

⁵³⁴ Kurzy se konaly i období letních prázdnin.

⁵³⁵ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 152.

⁵³⁶ AHMP Ruská svobodná univerzita, karton 4.

⁵³⁷ Tejchmanová, Světlana. Ruská lidová (svobodná) univerzita v Praze. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Historický ústav AV ČR1993, roč. 80, č. 2, s. 152.

⁵³⁸ Tamtéž s. 152.

8 SEMINARIUM KONDAKOVIANUM

8.1 N. P. Kondakov

Nikolaj Pavlovič Kondakov patřil k zakladatelům novodobé ruské archeologie, byzantologie, nejvýznamnější odborník staroruského a byzantského umění, pionýr ikonografické metody.⁵³⁹ Kondakov, absolvent historie a filologie na moskevské univerzitě, profesor petrohradské univerzity, člen Ruské akademie výtvarného umění, od roku 1916⁵⁴⁰ nositel Řádu čestné legie, externí člen České akademie věd a umění udržoval kontakt s českým vědeckým a uměleckým prostředím od šedesátých let 19. století. Jeho cílem badatelského zájmu se stalo v roce 1867⁵⁴¹ zemské muzeum v Praze. Setkával se zde s F. L. Riegrem, F. Palackým, J. L. Píčem, J. Hlávkou, L. Niederlem a s rodinou T. G. Masaryka.

Během vědecké cesty při studiu k disertační práci zkoumal na základě památek deskového malířství bohatou kulturní minulost Itálie a západní Evropy. Nashromážděný materiál konzultovaný při setkáních se zakladatelem křesťanské archeologie Giovannim Battistou de Rossim a dalšími významnými archeology⁵⁴² využil při psaní nejvýznamnějšího díla. První dějiny byzantského umění *Historie de l'art byzantine considérée principalement dans les miniatures*, vydané 1878⁵⁴³ v ruštině, posléze i ve francouzštině. Téma náboženských sekt zpracoval ve studii *O manichejstve a bogumilach*. Po jeho smrti vyšly pouze fragmenty tohoto díla.⁵⁴⁴

⁵³⁹ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 34.

⁵⁴⁰ Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví: In Dějiny a současnost. Praha: Nadace pro podporu časopisu Dějiny a současnost v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 2, s. 35.

⁵⁴¹ Roháček, Jiří. Archeologický institut N. P. Kodakova a jeho archiv. In: Hlaváčková, Hana, J. aj. Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu ikony, koptské textilie. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 19.

⁵⁴² Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví: In Dějiny a současnost. Praha: Nadace pro podporu časopisu Dějiny a současnost v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 2, s. 34.

⁵⁴³ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 26.

⁵⁴⁴ Tamtéž s. 26.

V letech 1880-1886⁵⁴⁵ podnikl pět studijních cest po Egyptě, Řecku, Turecku a Sinajském poloostrově. Zkoumal při nich tamější křesťanská umění. V celoživotním výzkumu se zaměřoval na vliv antického umění a umění kočovných národů na vývoji ruské společnosti. Zajímala ho míra vlivu byzantského a raně křesťanského umění na ruské křesťanské umění, především ikonografii. Studoval i byzantské emaily.⁵⁴⁶

Po říjnové revoluci ho postihl osud většiny významných ruských intelektuálů. Před bolševiky prchl na podzim roku 1918⁵⁴⁷ z Petrohradu do Oděsy. Po obsazení Rudou armádou, počátkem roku 1920, odcestoval do Istanbulu a odtud do Bulharska, kde vedl přednášky na Sofijské univerzitě.⁵⁴⁸

Zrod Slovanského ústavu⁵⁴⁹ s cílem hospodářského a kulturního poznání slovanských národů úzce souvisel s návrhem a podporou T. G. Masaryka. Do práce v ústavu se zapojili čeští historici, filologové a další specialisté. Ke spolupráci se snažili přizvat i ruské vědecké špičky, které se zabývaly ranými středověkými slovanskými dějinami, dějinami byzantskými, slovanským právem, staroslovanským uměním. České vědě měly pomoci detailněji propracovat výzkum východoevropských a jihoruských dějin a umění. Prudký rozvoj byzantologie v Evropě přivedl T. G. Masaryka⁵⁵⁰ k myšlence vytvoření byzantologického oddělení v rámci Slovanského ústavu zabývající se nejen byzantsko- slovanskými vztahy, ale i vydáváním periodika nahrazujícího ruský sborník *Vizantijskij Vremennik*.

⁵⁴⁵ Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví: In *Dějiny a současnost*. Praha: Nadace pro podporu časopisu *Dějiny a současnost* v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 2, s. 35.

⁵⁴⁶ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: *Slovanské historické studie*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 26.

⁵⁴⁷ Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví: In *Dějiny a současnost*. Praha: Nadace pro podporu časopisu *Dějiny a současnost* v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 2, s. 35.

⁵⁴⁸ Tamtéž s. 35.

⁵⁴⁹ Slovanský ústav vznikl 25. 1. 1922, po návrzích projednávaných v senátu 30. 11. 1921. Stanovy ústavu schválila ministerská rada 3. 5. 1928. *Ročenka Slovanského ústavu*. Praha: Slovanský ústav, 1929, svazek I. s. 1- 30.

⁵⁵⁰ Valná hromada na svém zasedání 4. března 1930 jmenovala T. G. Masaryka čestným členem Slovanského ústavu. *Ročenka Slovanského ústavu*. Praha: Slovanský ústav, 1939, svazek X., s. 6.

Profesorská komise, ve složení L. Niederle, K. Chytil a J. Bidlo, byla obeznána s vysokou kvalitou Kondakovovy odborné práce.⁵⁵¹ Pro studenty a odbornou veřejnost Karlovy univerzity si přála zprostředkovat Kondakovův výklad dějin slovanského umění, oboru, jenž se jinde nepřednášel. Od podzimu 1921⁵⁵² komise ve spolupráci s Prezidiem Slovanského ústavu a ministerstvem školství a národní osvěty připravovala jeho pozvání. Po vyřešení vízových formalit ministerstvem školství, na jaře 1922⁵⁵³ N. P. Kondakov přesídlil do Prahy.

Od května 1922⁵⁵⁴ začal přednášet na Karlově univerzitě kurz Historie umění Východní Evropy - zahrnující umění hellenistické, kočovnické, starokřesťanské, byzantské, umožňující nové pohledy na antické, starokřesťanské umění a archeologii. Za dva roky byl jmenován doktorem Honoris Causa.⁵⁵⁵

Kromě výuky na univerzitě v letech 1923 - 1924,⁵⁵⁶ vedl soukromé přednášky Historie ornamentu lidové výšivky pro dceru T. G. Masaryka, Alici Masarykovou. Soukromé přednášky seminář- privatissima vedl i se svými žáky.

V roce 1924⁵⁵⁷ při zkoumání Závašova kříže, byzantské památky nacházející se v pokladnici Vyšebrodského kláštera započala jeho spolupráce s historiky F. Slavíkem, K. Chytilém a A. Friedlem. Společně vydali monografii Kříž zvaný Závašův v pokladu kláštera ve Vyšším Brodě. V Praze pracoval na dokončení třetího

---

⁵⁵¹ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a medievistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 28. „*Studiem byzantského a ruského umění a v souhlase s badatelskou činností Francouzů Diehla a Miletta a Angličana Daltona zvrátil někdejší falešné hledisko, jakoby byzantské umění bylo umění mrtvě narozené, které po krátkém rozkvětu dožívalo svůj věk v dlouhém a neplodném úpadku. Jest jeden z prvních, který vědecky probádal umění starosrbské, pojednal o freskách a ikonách Makedonie a starého Srbska a shledal v nich spojovací pásy s východem. Svým bádáním a svými spisy získal si opravdové světové pověsti.*“

⁵⁵² Tamtéž s. 25.

⁵⁵³ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav - vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 34.

⁵⁵⁴ Tamtéž s. 34.

⁵⁵⁵ Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví. In: Dějiny a současnost. Praha: Nadace pro podporu časopisu Dějiny a současnost v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 1, s. 35.

⁵⁵⁶ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918- 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 34.

⁵⁵⁷ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a medievistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 26.

dílu Ikonografija Bogomateri a čtyř dílů Russkoj Ikony. Přípravoval pro akademické vydání pražské přednášky Očerki i zametki po istorii sredněvěkovogo iskusstva. S ministerstvem zahraničních věcí jednal o finančních podmínkách vydání těchto děl. To již nestihl uskutečnit, 17. února 1925 zemřel.⁵⁵⁸

8.2 Založení Seminaria Kondakova

Kondakovovi žáci a nejbližší spolupracovníci A. P. Kalitinskij,⁵⁵⁹ G. V. Vernadskij⁵⁶⁰ L. P. Kondrackaja, D. A. Rasovskij, N. P. Beljajev, N. P. Toll (studenti Karlovy univerzity), kněžna N. G. Jašvilová a její dcera T. N. Rodzjanková se rozhodli zachovat a dále rozvíjet tradice vědeckého bádání ruské kulturní minulosti, Blízkého východu a Balkánského poloostrova.⁵⁶¹

22. dubna 1925⁵⁶² společně založili přátelsko-vědecké sdružení Seminarium Kondakovum, které spolu s redakcí almanachu Byzantinoslavica (od roku 1929 vydával Slovanský ústav) a Filozofickou fakultou Karlovy univerzity vytvořilo jedno z těžišť pražských byzantologických studií balkánského a východoevropského umění.⁵⁶³ Sdružení rozvíjelo přednáškovou činnost na privátní bázi. Spolek finanční podporoval Slovanský ústavu spolu s dalšími soukromými mecenáši.⁵⁶⁴

⁵⁵⁸ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a medievistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 27.

⁵⁵⁹ Pašuto, Vladimír, Terentijevič. Russkije istoriky emigranty v Evrope. Moskva: Nauka, 1991, s. 40 – 41, profesor Moskevského archeologického institutu

⁵⁶⁰ Tamtéž s. 40 - 41. G. V. Vernadskij (1887-1973), historik zabývající se historií staré Rusi a Byzancie. Soukromý docent Petrohradské univerzity, profesor Permské a Tavričské univerzity, profesor Ruské právnické fakulty.

⁵⁶¹ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 34.

⁵⁶² Pašuto, Vladimír, Terentijevič. Russkije istoriky emigranty v Evrope, s. 31.

⁵⁶³ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a medievistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 25.

⁵⁶⁴ Masarykův ústav AV ČR. Slovanský ústav (Kondakovův ústav) karton 34. Kněžna J. G. Jašvilová, N. K. Rerich z USA, Ministerstvo zahraničních věcí v letech 1926 - 1937 přispělo částkou 226.450 Kč, Slovanský ústav 57.260 Kč, ministerstvo školství a národní osvěty 94.481 Kč, T. G. Masaryk 166.000 Kč.

Vědeckým tajemníkem se stal N. M. Běljajev,⁵⁶⁵ který přednášel ikonografii, křesťanské umění a úvod do ruských dějin. N. P. Toll přednášel archeologii a spravoval pokladnu Seminaria.⁵⁶⁶ Po odjezdu jednoho z čelních představitelů sdružení G. V. Vernadského na americkou univerzitu v New Havenu, v roce 1927,⁵⁶⁷ Seminarium organizačně a vědecky vedl A. P. Kalitinskij. Seminarium charakterizoval takto: „*Neměli jsme stanovy, žili jsme bez psané ústavy. Naše dílo vznikalo ne shora dolů, ale vyrůstalo přirozeně, v souvislosti s tím, jak sám život kladl otázky. A tak od samého počátku bylo cílem našeho vědeckého sdružení poskytnout našim mladým členům možnost dokončit svoji vědeckou přípravu.*“⁵⁶⁸

Seminarium ideově velmi úzce spolupracovalo se Slovanským ústavem především s Byzantologickou komisí. Komise vznikla 24. května 1929⁵⁶⁹ na návrh členů I. odboru Slovanského ústavu z 22. května.⁵⁷⁰ Vedle českých vědců J. Bidla, M. Weingarta, F. Dvorníka, Th. Saturníka se členy stali i ruští profesoři, A. P. Kalitinskij a N. L. Okuněv,⁵⁷¹ který přednášel na Karlově univerzitě byzantské dějiny a východoslovanské umění. O půl roku později, 19. listopadu,⁵⁷² byli přijati M. Laskaris a N. M. Běljajev.

Byzantologická komise za prvořadě považovala publikování výsledků vědeckého badání svých členů ve sborníku Byzantinoslavica. V září 1930⁵⁷³ Slovanský ústav zakoupil práva na vydání od záhřebského vydavatele Dr. Iva Sterna.

⁵⁶⁵ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 36 – 37.

⁵⁶⁶ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 32.

⁵⁶⁷ Tamtéž s. 32.

⁵⁶⁸ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 35.

⁵⁶⁹ Ročenka Slovanského ústavu. Praha: Orbis, 1930, svazek, II., s. 93.

⁵⁷⁰ Tamtéž s. 93.

⁵⁷¹ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 28 - 30. N. L. Okuněv (18886 - 1949) čestný člen Seminaria Kondakoviana. V roce 1916 v Petrohradu vyučoval historii a teorii umění. V revolučních letech působil na Oděské a Skopijské univerzitě. V Praze v letech 1924-1925 přednášel ruským studentům vyšších škol. V letech 1925- 1935 přednášel na Karlově univerzitě v akademické hodnosti smluvního profesora (od roku 1948 řádného profesora) srbskou architekturu, dějiny východoslovanského a byzantského umění, ruské malířství.

⁵⁷² Ročenka Slovanského ústavu. Praha: Slovanský ústav, 1930, svazek II. s. 93.

⁵⁷³ Tamtéž s. 93.

Prostřednictvím Byzantologické komise vydal část I. svazku a II. svazek Okuněvova díla Monument artisserbica. Mnohá společná témata přivedla komisi k vytvoření zásad spolupráce a vymezení vědecké náplně Slovanského ústavu a Seminaria Kondakoviana při zachování autonomie pro oba ústavy. Na návrh A. P. Kalitinského byla mezi oběma redakcemi Byzantinoslavica a Seminaria Kondakoviana (Annales) vyjasněna pravidla publikování.

Nedostatek financí pramenících z právního postavení soukromých spolků a rozšiřující se knižní fond, plynoucí z bohaté zahraniční výměny knih a publikací, spolu se zvyšujícím se počtem zahraničních členů vedly v roce 1931⁵⁷⁴ k reorganizaci přátelsko-vědeckého sdružení Seminaria Kondakova. 1. července⁵⁷⁵ zemský úřad schválil vznik spolku Archeologického ústavu N. P. Kondakova. Ustavující valná hromada, svolaná na 2. října 1931⁵⁷⁶ odsouhlasila stanovy spolku. Účel vzniku definovala. „Založení a udržování odborné knihovny a sbíráním archeologického materiálu. Vydání vědecké pozůstalosti N. P. Kondakova, pokračování a další rozvoj vědeckých bádání ve směru, který razil svou činností N. P. Kondakov t. j. v oboru archeologie a byzantologie.“⁵⁷⁷

Valná hromada spolu s výborem, ve složení: předsednictví A. P. Kalitinskij, místopředseda N. P. Toll, pokladník N. G. Jašvilová, zapisovatel D. Rasovskij vytvořily orgány spolku.⁵⁷⁸ A. P. Kalitinskij stále častěji upadal do depresí. Vážné duševní onemocnění ho přimělo vzdát se předsednictví a odcestoval za svou rodinou do Francie.⁵⁷⁹ Ústav v letech 1932 - 1938⁵⁸⁰ vedl N. P. Toll, v roce 1935⁵⁸¹ krátce předsedal G. V. Vernadskij. Se zvolením nového předsedy profesora A. A. Vasiljeva

⁵⁷⁴ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918-1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 32.

⁵⁷⁵ Sládek, Zdeněk a Ljubov Běloševská, Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918 - 1939), s. 190.

⁵⁷⁶ Masarykův ústav AVČR, Slovanský ústav (Kondakovův ústav), karton č. 28.

⁵⁷⁷ Tamtéž

⁵⁷⁸ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 34.

⁵⁷⁹ Dobuševa, Marina a Viktorija Krymova. Dom v izgnaniji, s. 97.

⁵⁸⁰ Tamtéž s. 96.

⁵⁸¹ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918- 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 35.

v roce 1936,⁵⁸² často pobývajících v USA, pravomoci opět převzal N. P. Toll. Před odjezdem do USA, v září 1938,⁵⁸³ předal veškerou agendu související s vedením ústavu N. J. Andrejevovi.⁵⁸⁴

Členská základna ústavu se rychle rozrůstala. V roce 1933⁵⁸⁵ čítala šedesát, v roce 1937 již sto jedenáct členů. Z toho 75% zahraničních,⁵⁸⁶ kteří byli rozděleni do několika kategorií. Valná hromada volila čestné členy za mimořádné zásluhy rozvoje a činnosti spolku nebo za vynikající vědecké zásluhy.⁵⁸⁷

K zakládajícím členům patřili pokračovatelé vědecké práce N. P. Kondakova nebo ti, co u zemského úřadu zažádali o schválení stanov. Dopisujícími členy byly ke spolupráci zvány významné vědecké kapacity, které odsouhlasil výbor. Činní členové zkoumali stejné obory jako N. P. Kondakov.⁵⁸⁸

Institut finančně podporovalo ministerstvo zahraničních věcí, Slovanský ústav, ministerstvo školství a národní osvěty, prezident republiky T. G. Masaryk a další mecenáši z řad čestných členů.⁵⁸⁹

Úspěšnou činnost Archeologického ústavu stále více ohrožovala spolupráce Československa se Sovětským Svazem spolu s narůstajícím fašistickým nebezpečím. G. A. Ostrogotský⁵⁹⁰ v roce 1937⁵⁹¹ prostřednictvím M. Jasanina plánoval přeložení ústavu do Bělehradu pod záštitou knížete Pavla. Od ledna 1938⁵⁹² sekretář D. A. Rasovskij v Bělehradu spolupracoval s G. A. Ostrogorským na připravovaném

⁵⁸² Pašuto, Vladimír, Terentijevič. *Russkije istoriky emigranty v Evrope*, s. 33.

⁵⁸³ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. *Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945*. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 33.

⁵⁸⁴ Roháček, Jiří. Archeologický institut N. P. Kondakova a jeho archiv. In: Hlaváčková, Hana, J. aj. *Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu ikony, koptské textilie*. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 21.

⁵⁸⁵ Tamtéž s. 33.

⁵⁸⁶ Tamtéž s. 35.

⁵⁸⁷ Masarykův ústav AV ČR Slovanský ústav (Kondakovův institut) karton č. 28. Ch. Diel profesor byzantologie na Sorboně, G. Millet, E. H. Mins z Cambridge.

⁵⁸⁸ Masarykův ústav AV ČR Slovanský ústav (Kondakovův institut) karton č. 28.

⁵⁸⁹ Tamtéž. Fyzické nebo právní osoby, které jednorázově věnovali 10.000 Kč, nebo každoročně věnovali 1.000 Kč. Nejvýznamnější byli V. Neubert z Prahy, Mrs. Applton a Ch. Crane z USA.

⁵⁹⁰ Pašuto, Vladimír, Terentijevič. *Russkije istoriky emigranty v Evrope*, s. 37. G. A. Ostrogotsky profesor Bělehradské univerzity.

⁵⁹¹ Tamtéž s. 37.

⁵⁹² Tamtéž s. 37.

stěhování ústavu. Proti stála skupina v čele s N. J. Andrejevem a kněžnou N. G. Jašvilovou.⁵⁹³

Slovanský ústav, formálně spojen s Archeologickým ústavem, se obával vývozu uměleckých děl, ikon, spolu s vědeckou knihovnou. 12. listopadu⁵⁹⁴ se u ministerstva zahraničních věcí ohradil. „*Poněvadž knihovna institutu i ostatní majetek je cenný soubor a byl zakoupen z čsl. peněz, doporučuje presidium Slovanského ústavu, aby ministerstvo zahraničních věcí učinilo opatření, kterým by byl majetek institutu pro náš stát zajištěn a aby jednalo s jihoslovanským vyslanectvím v tom směru, že by věci Institutu k odvezení nepřijímalo.*“⁵⁹⁵

Po rozkolu institutu umělecké sbírky s větší částí vědecké knihovny zůstaly v Praze. Na podzim 1938⁵⁹⁶ do Bělehradu pod vedením G. A. Ostrogorského, D. A. Rasovskij se svou ženou I. N. Okuněvou převezli knihy vztahující se k oboru dějiny umění a staré obecné dějiny. Od srpna do dubna 1939⁵⁹⁷ institut obdržel dotaci od jugoslávské vlády 80 tisíc. Od dubna do března 1940 99 tisíc dinárů. Částku 36 tisíc věnovali na vydání devátého svazku *Seminaria Kondakoviana*.⁵⁹⁸

Bělehradská sekce úzce spolupracovala s Yellskou univerzitou při publikování výzkumu syrských vykopávek. Podílela se na přípravách oslav padesátiletého výročí vzniku Sofijské univerzity. Všechny plány ukončily německé bomby shozené při prvním náletu, 6. dubna 1941,⁵⁹⁹ na Bělehrad. Za oběť padli D. A. Rasovskij spolu s manželkou I. N. Okuněvou. Zničena byla i část knihovny. Zachovalou část G. A. Ostrogorskij odeslal zpět do Prahy.

V období protektorátu všechny ruské kulturní a vědecké institucemi fungovaly svrchovaně a mohly vydávat odborné práce v různých jazycích- povinně v němčině.

---

⁵⁹³ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 33.

⁵⁹⁴ Masarykův ústav AV ČR Slovanský ústav (Kondakovův institut) karton č. 34.

⁵⁹⁵ Tamtéž

⁵⁹⁶ Pašuto, Vladimír Terentijevič. *Russkije istoriky emigranty v Evrope*, s. 37.

⁵⁹⁷ Tamtéž s. 37.

⁵⁹⁸ Tamtéž s. 37.

⁵⁹⁹ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 33.

Formální dohled nad nimi vykonával rektor německé části Karlovy univerzity, profesor G. Hampler.⁶⁰⁰ 16. března 1940⁶⁰¹ se uskutečnila pražská volba prozatímního výboru institutu. Předsednictví obhájil N. J. Andrejev, členové K. Schwarzenberg, N. P. Savickij, I. Melnikov. N. J. Andrejev vedl ústav do konce války. Od roku 1948 vyučoval na univerzitě v Cambridgi.⁶⁰²

Mimořádná valná hromada, z 20. ledna 1946,⁶⁰³ zvolila do čela knížete K. S. Schwanzenberga, místopředsedou P. A. Ostrouchova, jednatelem P. A. Chmyrova a pokladníka J. F. Maximoviče. A. V. Florovskij v roce roku 1948⁶⁰⁴ vystřídal knížete K. Swanzenberga. Po Únoru 1948⁶⁰⁵ rozhodnutím prezidenta České akademie věd a umění profesora Zdeňka Nejedlého se Seminariu připojilo k České akademii věd a umění. 17. srpna 1951⁶⁰⁶ se souhlasem akademie věd SSSR byl ústav předán vládní komisi, v čele s J. Ripkou. Archiv přičlenili k České akademii věd a umění. Knihovna přešla do rukou československých byzantologů. 2. ledna 1953⁶⁰⁷ Institut ukončil činnost a 22. listopadu 1955⁶⁰⁸ byl vyňat z katastru spolků.

8.3 Vědecká činnost

Ve vědeckém bádání ruské kulturní minulosti, Blízkého východu a Balkánského poloostrova pokračovali Kondakovovi žáci a přátelé. Při setkáních⁶⁰⁹ rozpracovávali témata probírající na univerzitních přednáškách a soukromých přednáškách-

⁶⁰⁰ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 33.

⁶⁰¹ Tamtéž s. 33.

⁶⁰² Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 35.

⁶⁰³ Tamtéž s. 35.

⁶⁰⁴ Pašuto, Vladimír Terentijevič. Russkije istoriky emigranty v Evrope, s. 41.

⁶⁰⁵ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 33.

⁶⁰⁶ Roháček, Jiří. Archeologický institut N. P. Kondakova a jeho archiv. In: Hlaváčková, Hana, J. aj. Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu ikony, koptské textilie. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 21.

⁶⁰⁷ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 35.

⁶⁰⁸ Tamtéž s. 35.

⁶⁰⁹ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 241. V roce 1925 15 setkání. V roce 1926 se uskutečnilo 29 setkání.

privatissima P. N. Kondakova.⁶¹⁰ Přednášková činnost velmi úspěšně pokračovala i v dalších letech, kdy se jich zúčastňovala i širší veřejnost. Mezi nimi i kníže K. Schwarzenberg a J. Myslivec.

Seminář položil pevný základ několika oddělením pracujících pod odborným vedením vědeckých sekretářů 1. Vědecké oddělení zahrnující obory- dějiny umění, byzantologii, archeologii, nejstarší ruské dějiny. 2. Studijní oddělení. 3. Hospodářské oddělení. 4. Knihovna 5. Ikonografické oddělení.⁶¹¹

Vysoká odborná úroveň činnosti vědeckého oddělení Semináře poutala zájem odborníků ze zahraničí. V roce 1926⁶¹² se uskutečnilo dvacet devět setkání. S referáty na nich vystoupili G. A. Ostrogotskij z Německa. Z Paříže přijel profesor ruského a byzantského umění A. N. Grabar. G. Gregoire přicestoval z Bruselu, A. A. Vasiljev z Madissonu a V. A. Mošin z Bělehradu. V dalších letech z pařížské Sorbonny přijel přednášet profesor byzantských dějin Ch. Diehl. Profesor byzantských dějin G. Millet přicestoval z Paříže. A. M. Tallgren z Helsinek, N. Zlatarski ze Sofie, D. Anastasijevič z Bělehradu a mnozí další.⁶¹³

Na oplátku členové Seminaria přednášeli o tématech jimiž se sami zabývali. Čestný člen N. L. Okuněv od 14. listopadu do 12. prosince 1929⁶¹⁴ v auditoriu filosofické fakulty Karlovy univerzity věnoval pět svých přednášek významným ruským městům⁶¹⁵ - Vladimír, Suzdaľ, Novgorod, Pskov, Moskva,⁶¹⁶ Jaroslav, Rostov a Petrohrad.

⁶¹⁰ Ročenka Slovanského ústavu, svazek II. s. 240. Seminář dějin středověkého umění N. P. Kondakova. 2. Cvičení, které vedl s žáky v rámci domácích přednášek privatissima. Pod vedením profesora G. V. Vernadského žáci pracující na komentáři a překladu De ceremoniis Konstantina Porfýrogeneta. Profesor A. P. Kalitinskij vedl cvičení vývoj ruské archeologie.

⁶¹¹ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 33.

⁶¹² Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 241. V. T. Pašuto v publikaci Russkie istoriky emigranty v Evrope na s. 33 uvádí 26 zasedání.

⁶¹³ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 20.

⁶¹⁴ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 92.

⁶¹⁵ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 92. Cyklus přednášek pod názvem Stará ruská města a jejich umělecký význam.

⁶¹⁶ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 92. Přednášku Moskva a její okolí z 28. 11. 1929 vyslechlo 110 posluchačů.

Bohatou prvorepublikovou přednáškovou činností za účasti zahraničních vědců přerušila německá okupace. Jeden z posledních odborných referátů zazněl 8. března 1943.⁶¹⁷ Úplně poslední referát přednesl v prosinci 1944 restaurátor ikon E. E. Klimov.

Výměnou s jinými odbornými a vědeckými institucemi vznikl bohatý knižní fundament, který v době vzniku obsahoval 450⁶¹⁸ svazků odborných knih a publikací. Za dobu své existence se mnohonásobně rozrostl a obsahoval deset tisíc svazků.⁶¹⁹

Sbírková činnost se ve svém počátku organizovala nahodile. Prvotní fundament muzea tvořily dary, které Seminariu věnovali dárci z Jugoslávie, Sýrie a Podkarpatské Rusi. Cíleně se organizovala až po vzniku Archeologického institutu. Správcem muzea byl v roce 1935⁶²⁰ jmenován J. I. Melnikov. Jádrem muzejních exponátů tvořil soubor šesti set ikon, které ze SSSR přivezl J. Girs. Muzeu je darovala rodina K. T. Soldatěnkové. Další předměty věnovali kněžna N. G. Jašvilová, P. Šámal, M. O. Ryžková a kníže K. Schwarzenberg. N. P. Toll věnoval kolekce arabských a egyptských koptských textilií.⁶²¹

Za finančního přispění Slovanského ústavu, Seminaria a jugoslávského krále v letech 1927 až 1929⁶²² N. A. Běljajev absolvoval vědecké stáže na Balkáně. V Bělehradě studoval Zázračnou Ikonu Matky Boží Kurské- Korenné. V kláštřích Archanděla Michala v Lesnově, Boží Matky v Treskavci, svatého Pantelejmona ve vesnici Nerez u Skoplje, kostelech svaté Sofie, svatého Klimenta a svatého Jana Bohoslova v Ochridě studoval srbské a byzantské památky nástěnného malířství. Jeho další vědeckou činnost ukončila tragická smrt při autonehodě v roce 1930.⁶²³

⁶¹⁷ Pašuto, Vladimír Terentijevič. *Russkije istoriky emigranty v Evrope*, s. 39.

⁶¹⁸ Ročenka Slovanského ústavu ročník Praha: Slovanský ústav, 1929 svazek I., s. 240.

⁶¹⁹ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. *Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945*. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 34

⁶²⁰ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. *Exil v Praze a Československu 1918 - 1939*. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 35.

⁶²¹ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 109.

⁶²² Ročenka Slovanského ústavu. Svazek III., s. 105.

⁶²³ Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. *Ruská a ukrajinská emigrace v letech 1918 1945*. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK Praha, sborník č. 3, 1995, s. 37.

V pařížské Národní knihovně v květnu 1930⁶²⁴ N. Okuněv studoval miniatury vybraných rukopisů sv. Řehoře Naziánského z IX. a XII. století, Žaltáře pocházející z X. století, spisy Jakuba Mnicha z XII. století, vybrané rukopisy legend o Varlamovi a Josefovi, vybrané spisy Jana Zlatoústého, Jana Kantakuzena a Jana Klimaka. Nashromážděný materiál zpracoval v díle Srbské malířství XIII. st.⁶²⁵

Ve spolupráci s Yellskou univerzitou N. P. Toll se od roku 1928⁶²⁶ zúčastňoval archeologického výzkumu pozdně antického osídlení v oblasti Sýrie. V dalších letech 1933-1937⁶²⁷ se spolu účastnil odkrývání helénistického osídlení v lokalitě Dura Europos v Palmyře na území Sýrie.

Seminarium pravidelně vysílalo své zástupce na vědecké konference. Zúčastnili se II. byzantologického sjezdu v Bělehradě od 11. do 18. dubna 1927.⁶²⁸ Ve Varšavě se v roce 1933 N. P. Toll⁶²⁹ účastnil VII. mezinárodního sjezdu historiků. Přednesl příspěvek na téma Ikona Spasitele ze sbírky K. T. Soldatenkova. O rok později Institut zastupoval na stockholmském XIII. sjezdu historiků umění. Na athénském III. sjezdu byzantologů⁶³⁰ vystoupil N. M. Běljajev s příspěvkem Nejstarší ruské ikony. Na IV. sjezdu konaném od 9. do 16. září 1934⁶³¹ vystoupil D. A. Rasovský s referátem Byzantsko a Kumanové. S referátem O objevení některých elementů byzantského slohu v době hellenistické vystoupil N. P. Toll.

N. L. Okuněv a N. G. Jašvilová⁶³² spolu s dalšími členy výstavního výboru uspořádali od 23. dubna do 5. května 1932⁶³³ s velkým úspěchem výstavu církevních

⁶²⁴ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek III., s. 105.

⁶²⁵ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 32.

⁶²⁶ Bažantová, Nina. Sbírká textilií. In: Hlaváčková, Hana J. aj. Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu. Ikony, koptské textilie. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 86.

⁶²⁷ Tamtéž s. 86.

⁶²⁸ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 242.

⁶²⁹ Ročenka Slovanského ústavu svazek. Praha: Slovanský ústav, 1935, svazek V. – VII. (1932 – 1934), s. 402.

⁶³⁰ Ročenka Slovanského ústavu. Praha: Orbis, 1931, svazek IV., 242.

⁶³¹ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek V. – VII. (1932 - 1934), s. 403.

⁶³² Ročenka Slovanského ústavu. Svazek V. - VII. (1932 – 1934), s. 402.

⁶³³ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 32.

uměleckých děl - panagii, kovových křížů a 82⁶³⁴ ruských ikon zapůjčených ze soukromých sbírek. Nad Patronaci převzal předseda Slovanského ústavu L. Niederleho. U příležitosti této výstavy N. L. Okuněv sestavil bohatě ilustrovaný katalog Výstava ruské ikony v Praze.⁶³⁵

Institut se kromě vědecké a badatelské práce věnoval i rozsáhlé vydavatelské činnosti. Z odborně redigovaného materiálu za přispění deseti zahraničních vědců⁶³⁶ vznikl sborník věnovaný dílu N. P. Kondakova. Jeho vydání se v dubnu 1926⁶³⁷ setkala s vřelým ohlasem nejen u západních, ale i u ruských vědců. „*Dílo Seminarium Kondakovianum lze pokládat co do techniky provedení barevných reprodukcí i textu za nejkrásnější vzory umění vydavatelského a typografického.*“⁶³⁸ Vzniklou potřebu pravidelného publikování výsledků vědeckého bádání týkající se vzniku ruské kultury převzal Seminář N. P. Kondakova, poněvadž soustřeďoval ruskou vědeckou elitu oboru historie, archeologie a byzantologie.

Do prvního čísla sborníku Seminaria Kondakoviana, které vyšlo na jaře 1927,⁶³⁹ přispěli dvaceti tři vědci. Ve svém bádání se zabývaly podobnými tématy jako N. P. Kondakov. Vědeckou obcí vysoce hodnocen sborník svým podtitulem „*Archeologie. Dějiny umění. Byzantologie*“ jasně vymezil obor svého bádání. Vycházel v letech 1927- 1940⁶⁴⁰ (vyjma 1930, 1934, 1939). Pátý svazek, který vyšel v roce 1931, byl věnován památce N. M. Běljajeva. Od roku 1937⁶⁴¹ sborník vycházel pod názvem

---

⁶³⁴ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav - vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 37.

⁶³⁵ Tamtéž s. 37.

⁶³⁶ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 241. J. Cibulka, L. Niederle, Th. Hopfner (ČSR), A. Protič, V. Zlatarski (Bulharsko), A. Munoz (Itálie), O. M. Dalton (Anglie), G. Millet (Francie), G. Sotiriou (Řecko), F. Fettich (Maďarsko), N. Jorga, N. M. Banescu (Rumunsko), Th. Whitemore (Spojené státy severoamerické), Cadafalch aj. Puig (Španělsko).

⁶³⁷ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 241.

⁶³⁸ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek I., s. 80.

⁶³⁹ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 241.

⁶⁴⁰ Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví. In: Dějiny a současnost. Praha: Nadace pro podporu časopisu Dějiny a současnost v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 2, s. 37.

⁶⁴¹ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav - vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 37.

Annales De L'institut Kondakov. Jubilejní desátý výtisk autoři věnovali památce J. I. Smirnova⁶⁴² Poslední jedenáctý výtisk vyšel v Bělehradě.

V publikaci Koptické textilie N. P. Toll v roce 1928⁶⁴³ popsal sbírku textilií, z pražského Umělecko-průmyslového muzea. O čtyři roky později vydal výsledky bádání o ikonografii sasánovských tkanin.

Seminarium připravilo k vydání nejvýznamnější dílo z pozůstalosti N. P. Kondakova Ruská Ikona. První dva díly obsahovaly reprodukce ikon, druhé dva texty. K uctění desátého výročí vzniku Československé republiky Česká grafická Unie⁶⁴⁴ vytiskla Seminarium sestavený, komentářem N. M. Běljajeva doplněný, Kondakovův I. díl šedesáti pěti barevných zobrazení ikon.⁶⁴⁵ O rok později,⁶⁴⁶ opět s komentářem N. M. Běljajeva, vydal spolek druhý díl černobílých reprodukcí. V červnu 1931⁶⁴⁷ spatřil světlo světa třetí díl Ruské Ikony s textem N. P. Kondakova zachycující zrod ruské ikonografie až po chersonský typ. Čtvrtý díl z roku 1933⁶⁴⁸ se věnoval suzdalské a novgorodské dřevěné ikonografii čtrnáctého a patnáctého století a ikonografii moskevské oblasti ze sedmnáctého století.

Pod redakčním vedením N. M. Běljajeva⁶⁴⁹ Seminarium vydalo třídílnou monografii Zografika zabývající se ikonami v kontextu výtvarných uměleckých památek středověku. V roce 1929⁶⁵⁰ pod vedením N. P. Tolla vyšla řada Skyfika zabývající se

⁶⁴² Ročenka Slovanského ústavu. Svazek II., s. 242.

⁶⁴³ Bažantová, Nina. Sbíрка textilií. In: Hlaváčková, Hana, J. aj. Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu. Ikony, koptské textilie. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 86.

⁶⁴⁴ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 27.

⁶⁴⁵ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 37.

⁶⁴⁶ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 27.

⁶⁴⁷ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav- vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 37.

⁶⁴⁸ Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a mediévistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 27.

⁶⁴⁹ Roháček, Jiří a Julie Jančárková. Kondakovův ústav - vědecké pracoviště ruské emigrace v Praze a jeho dědictví. In: Kraft, David. Exil v Praze a Československu 1918 - 1939. Praha: Pražská edice Publisher, 2005, s. 37.

⁶⁵⁰ Tamtéž s. 37.

uměním kočovných národů, středověkým uměním jižních a východních Slovanů a archeologií.

K slavnostní příležitosti osmdesátých narozenin⁶⁵¹ československého prezidenta T. G. Masaryka mu Seminarium věnovalo dílo Byzantské emaily Závišova kříže ve Vyšším Brodě s popisem N. M. Běljajeva a psaným komentářem profesora K. Chytila.⁶⁵²

---

⁶⁵¹ Ročenka Slovanského ústavu. Svazek III., s. 264.

⁶⁵² Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji pražské byzantologie a medievistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 27.

9 ZÁVĚR

Carské Rusko rozkládající se na rozhraní Asie a Evropy, patřilo na přelomu devatenáctého a dvacátého století k zemi výrazných kontrastů projevujících se ve všech oblastech ruské společnosti.

Nástup vlády nerozhodného a fatalistického cara Mikuláše II., v roce 1894, znamenal pokračování politického směru k zachování absolutismus. Ruští intelektuálové stále častěji žádali ústupky týkající se rozvoje škol, vzniku osvětových spolků, politických spolků a svobodného tisku. Car na jejich žádosti zesílil represe, které vyústily v tajné zakládání občanských hnutí a politických stran. Prohraná válka s Japonskem spolu s Lednovou revolucí 1905 přiměla cara k částečným politickým ústupkům směřujícím ke konstitučně- demokratické vládě.

Pokračování demokratizace ruského politického systému přerušila první světová válka. Již první rok válečného konfliktu odhaloval zaostalost Ruska. S prohlubující se ekonomickou a společenskou krizí stále častěji zaznívala carova kritika nejen od opozice, ale i z řad šlechty. Vzrůstaly revoluční nálady, které vyústily v Únorovou revoluci a pád carismu. Sílicí hlasy Lenina a Kerenského volající po uzavření míru a rozdělení půdy mezi rolníky urychlily pád Prozatímní vlády.

Po převzetí moci bolševiky, 25. října 1917, Lenin započal s rozvratem starých hodnot. Lednovým dekretem, 23. ledna 1918, odloučil církev od státu. Při pogromech vrcholících v roce 1922 ukradl církevní majetek a nechal povraždit tisíce duchovních.

Po vítězství v občanské válce se bolševici zaměřili na pozůstatky carského režimu, představitele protisovětských živlů a inteligenci. Lenin se v procesech s Taktickým centrem (1919), Národním centrem (1920) a Výborem pro pomoc hladovějícím (1922) připravil na významný proces proti elitě ruské inteligence, kterou zamýšlel vyslat do zahraničního exilu.

Neutěšené podmínky v ruských uprchlických táborech přiměli české politiky pod záštitou T. G. Masaryka (od 28. července 1921) organizovat pomoc pro ruské emigranty v Československu, tzv. Ruskou pomocnou akci. Od října 1921 A. S. Lomšakov jmény Komitétů pro umožnění studia ruským studentům a ruských

profesorů zval do Československa ruské studenty a profesory. Zde jim zajišťoval ubytování, finanční zabezpečení a lékařskou péči. Studentům umožňoval studium na českých, nebo na vznikajících ruských školách zahrnují základní, střední, vysoké, odborné kurzy technického a ekonomického zaměření.

Zvláštní postavení mezi nimi měla Ruská lidová, později svobodná univerzita určena široké veřejnosti. Univerzita se zaměřovala na osvětovou, populárně- vědeckou a vědeckou činnost. Zpočátku spolu s přednáškami, semináři, jazykovými a odbornými kurzy organizovala i školu gramotnosti pro negramotné. Velmi oblíbené u českých posluchačů byly ruské hudební a literární večery.

Založením Seminaria Kondakoviana, na jaře 1925, se Praha stala významným centrem byzantologických studií balkánského a východoevropského umění. Seminarium v období první republiky vyvíjelo bohatou vědeckou i vydavatelskou činnost, udržovalo kontakty s významnými zahraničními ústavy, úzce spolupracovalo se Slovanským ústavem.

Vysoké školy a vědecké instituce vychovávali odborníky, kteří by po návratu do demokratického Ruska pomohli s rozvojem průmyslu, zemědělství a přinášeli západoevropské tradice vzdělanosti. V roce 1924 zásluhou akademiků podílejících se na vzniku vědeckých, technických, humanitních institucí a odborných pracovišť, se v Praze zrodilo ruské akademické centrum.

Čím více států západní Evropy uznávalo právní existenci bolševického Ruska, tím se snižovala naděje ruských emigrantů na návrat domů. První absolventi ruských škol, již v roce 1924, těžce nacházeli uplatnění, protože diplomy z ruských vysokých škol Československo neuznávalo. Od roku 1925 se snižovala finanční podpora běžencům i vzdělávacím institucím. Studenti i akademici začínali odcházet do zahraničí. Akademický rozkvět Prahy se ocitl v krizi, s nástupem hospodářské krize upadal, po nástupu fašismu skomíral a po válce úplně skončil.

10 POUŽITÁ LITERATURA:

1. Amort, Čestmír aj. Dokumenty a materiály k dějinám československo – sovětských vztahů. Praha: Academia, 1975, díl 1. Listopad 1917 – srpen 1922. ISBN neuvedeno.
2. Běloševská, Ljubov. Kronika kulturního, vědeckého a společenského života ruské emigrace v Československé republice. Praha: Slovanský ústav, 2000, díl 1. 1919 – 1929. ISBN 80 – 69420 - 00 -1.
3. Beneš, Edvard. Světová válka a naše revoluce. Praha: Orbis, 1927. ISBN neuvedeno.
4. Berďajev, Nikolaj. Vlastní životopis. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2005. ISBN 80 - 86715 – 44 - 2.
5. Československá pomoc ruské a ukrajinské emigraci Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1924. ISBN neuvedeno.
6. Dobuševa, Marina a Viktorija, Krimova. Dom v izgnaniji Očerki o ruskoj emigraciji v Českoslovakiji 1918 – 1945. Praga: Izdatelstvo RT + RS SERVIS. ISBN 80 – 903847 – 5 – 7.
7. Ebelová, Ivana aj. Korespondence T. G. Masaryk- Karel Kramář. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005. ISBN 80 – 86495 – 33 - 7.
8. Emigrace ze SSSR v meziválečném Československu. Katalog výstavy z fondů Slovanské knihovny. Praha: Slovanská knihovna, 1991. ISBN 80 – 7050 – 033 – 6.
9. Figes, Orlando. Lidská tragédie Ruská revoluce 1891- 1924. Praha: Beta, 2000, ISBN 80 – 86278 – 74 - 3.
10. Glavackij, Michail Jefimovič. Filosofskij parochod god 1922. Istoriografičeskije etjudy. Jekatěrinburg: Izdatelstvo Uraľskogo universiteta, 2002. ISBN 5 - 7584 - 0036- X.
11. Chamberlainová, Lesley. Parník filozofů Lenin a vyhnání inteligence. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 978 – 80 – 204 – 1683 - 4.
12. Kopřivová, Anastasie. Ruští emigranti ve Všenorech, Mokropsech a Černošicích (20. a 30. léta XX. století). Praha: Slovanská knihovna, 2003. ISBN 80 – 7050 – 425 – 5.
13. Kopřivová, Anastasie. Střediska ruského emigrantského života v Praze (1921 - 1958). Praha: Slovanská knihovna, 2001. ISBN 80 – 7050 – 378 - 5.

14. Kramář, Karel. Kramářův soud nad Benešem. Praha: TEMPO AKC. SPOL, 1938. ISBN neuvedeno.
15. Kramář, Karel. Pět přednášek o zahraniční politice. Praha: Tiskem a nákladem pražské akciové tiskárny, 1922. ISBN neuvedeno.
16. Kramář, Karel. Ruská krise. Praha: Tiskem a nákladem pražské akciové tiskárny, 1921. ISBN neuvedeno.
17. Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Praha: Svoboda, 1988, svazek 37. Červenec 1918 - březen 1919. ISBN neuvedeno.
18. Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Praha: Svoboda, 1989, svazek 45. Březen 1922- březen 1923. ISBN neuvedeno.
19. Lenin, Vladimír Iljič. Sebrané spisy. Praha: Svoboda, 1990, svazek 54. Dopisy listopad 1921- březen 1923. ISBN neuvedeno.
20. Losskij, Nikolaj Osipovič. Žizň i filosofskij puť. München: Allach, 1968. ISBN neuvedeno.
21. Makarov, V. G. a V. S. Christoforov. Vysilka město rastrela deportace inteligenciji v dokumentech VČK a GPU 1921 - 1923. Moskva: Russkij puť, 2005. ISBN 5 – 85887 - 175-5.
22. Masaryk, Tomáš Garigue. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918. Praha: Orbis, 1925. ISBN neuvedeno.
23. Masaryk, Tomáš Garigue. Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech. Praha: Jan Laichter, 1930, díl I. K ruské filosofii dějin a náboženství. ISBN neuvedeno.
24. Masaryk, Tomáš Garigue. Cesta demokracie. Praha: Orbis, 1933, kniha III., svazek 1. Soubor projevů za republiky 1918- 1920. ISBN neuvedeno.
25. Novikov, Michajl Michajlovič Ot Moskvy do Nju Yorka. Nju – York: Izdatelstvo Čechova, 1952. ISBN neuvedeno.
26. Pašuto, Vladimir Terentijevič. Russkije emigranty v Jevropje. Moskva.: Nauka, 1991. ISBN 5 – 02 – 008596 – 0.
27. Pipes, Richard. Dějiny Ruské revoluce. Praha: Argo, 1998. ISBN 80 – 7203 – 081 - 7.
28. Postnikov, Sergej Porfirjevič aj. Russkije v Prage v 1918- 1928 g. g. Praga: Legiografie, 1928. ISBN neuvedeno.
29. Putna, Martin C. Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917- 1991. Brno: Petrov, 1993, díl 1. ISBN 80 - 85247- 45 - 3.

30. Reiman, Michal. Ruská revoluce 23. únor – 25. říjen 1917. Praha: Naše vojsko, 1967. ISBN neuvedeno.
31. Ročenka Slovanského ústavu svazek. Praha: Slovanský ústav, 1935, svazek V. – VII. ISBN neuvedeno.
32. Ročenka Slovanského ústavu svazek: Praha: Slovanský ústav, 1930, svazek II. ISBN neuvedeno.
33. Ročenka Slovanského ústavu. Praha: Slovanský ústav svazek, 1932, svazek, IV. ISBN neuvedeno.
34. Ročenka Slovanského ústavu. Praha: Slovanský ústav, 1931, svazek III. ISBN neuvedeno.
35. Ročenka Slovanského ústavu. Praha: Slovanský ústav, 1939, svazek X. ISBN neuvedeno.
36. Savický, Ivan. Praga i zaruběžnaja Rossija. Praha: IDEG, 2002. ISBN 80 – 238 – 9747 - 0.
37. Savický, Ivan. Osudová setkání, Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914 - 1938. Praha: Academia, 1999. ISBN 80 – 200 - 0770 - 9.
38. Serapionova, E. P. Rossijskaja emigracija v Čechoslovackoj respublike (20 – 30 gody). Moskva: Institut slavjanověděnja a balkanistiky RAN, 1995. ISBN 5 – 7576 – 0018 – 7.
39. Severýnová, Josefa. Kateřina Breško – Breškovskaja, bábuška ruské revoluce. Praha: Antonín Svěcený, 1922. ISBN neuvedeno.
40. Sís, Vladimír. Karel Kramář. Život a dílo. Praha: Nákladem Základu Dr. Karla Kramáře a Dr. Aloise Rašina, 1930. ISBN neuvedeno.
41. Sládek, Karel. Cesty k boholidství. Spiritualita v kontextu příběhů osobností „stříbrného věku“ ruského myšlení a ruské emigrace. Praha: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978 – 80 – 7465 – 022 - 2.
42. Sládek, Karel. Nikolaj Losskij: Obhájce mystické intuice. Život a dílo Nikolaje Losského v prvorepublikovém i válečném (rozděleném) Československu. Praha: Pavel Mervart, 2011. ISBN 978 – 7465 – 000 - 0.
43. Sládek, Zdeněk, Ljubov, Běloševská aj. Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918 - 1939). Praha: Slovanský ústav AV ČR, 1998. ISBN 80 – 85494 – 48 - 5.

44. Slavík, Jan. Studie k dějinám ruské revoluce II. Abdikace Mikuláše II. Praha: Pokrok, 1926. ISBN neuvedeno.
45. Slavík, Jan. Studie k dějinám ruské revoluce I. Ruské strany politické za světové války. Praha: Pokrok, 1926. ISBN neuvedeno.
46. Syllaba, Theodor. T. G. Masaryk a revoluce v Rusku. Praha: Naše vojsko, 1959. ISBN neuvedeno.
47. Syllaba, Theodor. Vladimír Andrejevič Francev. Bibliografický soupis vědeckých prací s přehledem jeho činnosti. Praha: Státní knihovna ČSR- Slovanská knihovna, 1977. ISBN neuvedeno.
48. Špakovskaja, M. A. A. Kizevetter v Rossijskoj istoriografiji. Moskva: Izdatel'stvo družby narodov, 2003. ISBN 5 – 209 – 01560 – 2.
49. Švankmajer, Milan aj. Dějiny Ruska. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80 – 7106 - 216 - 2.
50. Tajchmanová, Světlana. Rusko v Československu (Bílá emigrace v ČSR v letech 1917- 1939). Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H&H 1993. ISBN 80 - 85467- 57 - 7.
51. Trockij, Lev. Dějiny ruské revoluce 1905 – 1917. Praha: Fr. Borový, 1935, svazek II. Únorová revoluce. ISBN neuvedeno.
52. Trockij, Lev. Dějiny ruské revoluce 1905 - 1917. Praha: Fr. Borový, 1934, svazek I. Revoluce roku 1905. ISBN neuvedeno.
53. Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1996, sborník č. 4. ISBN 80 – 7184 – 191- 9.
54. Veber, Václav. Komunistický experiment v Rusku 1917- 1991 aneb Malé dějiny SSSR. Praha: Roman Míšek, Praha, 1921. ISBN 80 – 86277 – 14 - 3.
55. Veber, Václav. Leninova vláda (Rusko 1917 - 1924). Praha: Triton, 2003. ISBN 80 – 7254 – 356 - 3.
56. Veber, Václav. Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894 - 1917). Praha: Univerzita Karlova, 2000. ISBN 80 – 7184 – 793 - 3.
57. Volkogonov, Dmitrij. Lenin političeskijkyj portrét v dvuch knigách. Moskva: Vydavatel Novosti, 1994, díl 2. ISBN 5 – 7020 – 0866 - 9.
58. Zeman, Zbyněk. Edvard Beneš Politický životopis. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80 – 204 – 07770 - 7.

59. Zubov, Andrej aj. Dějiny Ruska 20. století. Praha: AST a Astrel, 2009, díl 1. 1894-1939. ISBN 978 – 80 – 257 – 0921 - 4.

Příspěvky ve sbornících

1. Barvíková, Hana. Ruští emigranti v Československu v letech 1918 – 1938. In: Exil v Praze a Československu 1918 – 1938. Praha: Publisher, 2005, s. 9 - 21. ISBN 80 – 86239 – 11 X.
2. Bažantová, Nina. Sběrka textilií. In: Hlaváčková, Hana, J. aj. Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu. Ikony, koptské textilie. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 86 – 89. ISBN neuvedeno.
3. Bubenikova, M. a L. Vachalovska. Iz pisem o literature A. L. Béma. In: Slavjanovědenije. Moskva: Rossijskaja akademija nauk, 1993, č. 4, s. 75 - 77. ISSN 0869 - 544X.
4. Černý, Adolf. Slovanstvo v knize paměti T. G. Masaryka. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Československá obec legionářská, 1925, roč. XVII., č. 5-6, s. 358 – 367. ISSN neuvedeno.
5. Fedotov, G. V. Ruská církev za revoluce. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Československá obec legionářská, 1928, roč. XX, s. 426- 436. ISSN neuvedeno.
6. Havlíková, Lubomíra. Ve službách československé vědy (Přínos ruské emigrace k rozvoji byzantologie a medievistické balkanistiky). In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 17 – 47. ISSN 0081 – 007X.
7. Hrochová, Věra. Činnost institutu N. P. Kondakova v Praze a jeho mezinárodní význam. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v Československu v letech 1918 – 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1995, sborník č. 3, s. 33 – 41. ISBN 80 – 7184 – 083 – 1.
8. Chinyaeva, Elena. Ruská emigrace v Československu. Vývoj ruské pomocné akce. In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy. Praha: Academia. 1993, roč. 79, č. 1, s. 14 - 22. ISSN 0037 - 6922.

9. Kogan, L. A. Vyslat' za granicu bezžalostno (Novoe ob izgnaniji duchovnoj elity). In: Voprosy filosofiji. Moskva: Nauka, 1993, roč. 46, č. 9, s. 61 - 84. ISSN 0042 - 8744.
10. Kopřivová – Vukolová, Anastasie. Gymnázium v Moravské Třebové (Konstantinopolské období). In: Veber, Václav. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 – 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy a ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1994, sborník č. 2, 94 – 104. ISBN neuvedeno.
11. Kopřivová – Vukolová, Anastasie. Osudy ruské emigrace v ČSR po r. 1945. In: Veber, Václav. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových a východních dějin FF UK v Praze, 1993, sborník č. 1, s. 80 – 94. ISBN neuvedeno.
12. Magerovskij, Lev. Ruská emigrace. In: Hajn Antonín. Ročenka Československé republiky. Praha: Nákladem tiskového odboru čsl. národní demokracie, 1925, roč. IV. , s. 303 - 307. ISBN neuvedeno.
13. Mach, Jaromír. Aleksandr Aleksandrovič Kizevetter a jeho pražské období. In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, roč. 31, s. 49 – 99. ISSN 0081 – 007X.
14. Makarov, V. G. a V. S. Christofanov. Pasažíři filosofskogo parochoda. In: Voprosy filosofii. Moskva: Novosti, 2003, roč. 57, č. 7, s. 113 - 139. ISSN 0042 -8744.
15. Medek, Rudolf. Československé legie In: Hajn, Antonín. Ročenka Československé republiky. Praha: Nákladem tiskového odboru čsl. národní demokracie, 1922, roč. I. s. 63 - 64. ISBN neuvedeno.
16. Roháček, Jiří a Julie, Jančárková. Kondakovův ústav. In: Exil v Praze a Československu 1918 – 1938. Praha: Publisher, 2005, s. 34- 44. ISBN 80 – 86239 – 11 – X.
17. Roháček, Jiří. Archeologický institut N. P. Kondakova a jeho archiv. In: Hlaváčková, Hana, J. aj. Ze sbírek bývalého Kondakovova institutu. Ikony, koptské textilie. Praha: Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, 1995, s. 19 – 22. ISBN neuvedeno.
18. Roháček, Jiří. Nikodim Pavlovič Kondakov a jeho pražské dědictví. In: Dějiny a současnost. Praha: Nadace pro podporu časopisu Dějiny a současnost v produkci Nakladatelství Lidové noviny, 1995, roč. 17, č. 2, s. 34 - 38. ISSN 0418 – 5129.

19. Savický, Ivan. Specifika Pragi kak duchovnogo centra emigraciji. In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 – 1939). Praha: Slovanský ústav, 1999, s. 47 – 95. ISBN 80 – 86420 – 00 – 0.
20. Serapionovová, Jelena. Obraz K. Kramáře v ruské publicistice počátku 20. století. In: Běloševská Ljubov a Zdeněk Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 35 - 46. ISBN 80 – 85494 – 66 - 3.
21. Sklenář, Vavřinec. Ruské železnice a jejich význam pro československé vojsko na Rusi. In: Veber, Václav. Československé legie v Rusku, Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze. Praha: Národní knihovna, 2003, s. 72 - 80. ISBN 80 - 7050 – 412 - 9.
22. Sládek, Karel. Kramář, Masaryk, Beneš a Rusko: shoda, rozdíly, rozpory. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk, Sládek. Karel Kramář Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 55 - 73. ISBN 80 - 85494 - 66 - 3.
23. Sládek, Zdeněk. České prostředí a ruská emigrace (1918- 1938). In: Běloševská, Ljubov. Duchovní proudy ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1919 – 1939). Praha: Slovanský ústav, 1999, s. 7 – 46. ISBN 80 – 86420 – 00 – 0.
24. Sládek, Zdeněk. Doba Leninovy utopie (Sovětské Rusko 1917-1922). In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní dějiny. Praha: Academia, 1991, roč. 77, č. 1, s. 43 - 55, ISSN 0037 - 6922.
25. Sládek, Zdeněk. Karel Kramář a Rusko v roce 1919. In: Slovanské historické studie. Praha: Československá akademie věd. 1972, roč. IX, s. 145 - 197. ISSN neuvedeno.
26. Sládek, Zdeněk. Ruská emigrace v Československu. In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy. Praha: Academia. 1993, roč. 79, s. 1- 13. ISSN 0037 - 6922.
27. Sládek, Zdeněk. Rusko na cestě k válce (1911 - 1914) (úryvek ze IV. kapitoly připravované práce Mikuláš II. a jeho doba) In: Slovanské historické studie. Praha: Historický ústav AVČR, 1998, roč. 24, s. 53 - 80. ISBN 80 – 85268 – 72 - 8.
28. Slavík, Jan. Naše osvobození a ruská revoluce. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznání politického, hospodářského a kulturního života slovanských států a národů. Praha: Československá obec legionářská, 1927, roč. XIX., č. 1, s. 652 - 656. ISSN neuvedeno.
29. Slavík, Jan. Podíl Svazu ruských měst na pádu carismu. In: Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života

- slovanských států a národů. Praha: Československá obec legionářská, 1929, roč. XXI, č. 3, s. 181 - 187. ISSN neuvedeno.
30. Šauer, Jaroslav. K úloze Karla Kramáře při vzniku ČSR. In: Českoslovenství, středoevropanství a Evropanství. Úvahy, svědectví a fakta k 80. výročí vzniku Československa. Brno: Konvoj, 1998, s. 147 - 156. ISBN 80 - 85615 -26 - 6.
31. Šetřilová, Jana. K. Kramář - otec ruské emigrace. In: Veber, Václav. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1994, sborník č. 2, s. 72 - 84. ISBN neuvedeno.
32. Tejchmanová, Světlana. Politická činnost ruské emigrace v Československu v letech 1920 - 1939. In: Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy, 1991, roč. 77, č. 3, s. 273 - 287. ISSN - 0037 - 6922.
33. Veber, Václav. Strana eserů v moderních ruských dějinách. In: Veber, Václav aj. Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918 - 1945. Praha: Seminář pro dějiny východní Evropy při Ústavu světových dějin FF UK v Praze, 1993, sborník č. 1, s. 20 - 32. ISBN neuvedeno.
34. Velemanová, Věra. Život a kulturní (zvláště pak divadelní) činnost čs. legionářů v Rusku 1914 - 1920. In: Veber, Václav. Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze. Praha: Národní knihovna, 2003, s. 14 - 45. ISBN 80 - 7050 - 412 - 9.
35. Vlček, Radomír. Liberální opozice a cesta Ruska ke konstituční monarchii (Ke genezi prvního zasedání ruské státní dumy). In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1996, roč. LXXXII, č. 3 - 4, s. 229 - 250. ISSN 0037- 6922.
36. Vlček, Radomír. Nacionalismus, panslavismus a neoslavismus - pokusy o řešení krize ruského impéria na přelomu 19. a 20. století. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1994, roč. LXXX, č. 1. s. 5 - 17. ISSN 0037 - 6922.
37. Vlček, Radomír. S. Ju. Vitte a jeho pokusy o překonání krize ruského impéria. In: Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů, zpráv ze života slovanského. Praha: Academia, 1995, roč. LXXXI, č. 4, s. 289 - 304. ISSN 0037 - 6922.

38. Winters, Stanley, B. Karel Kramář a jeho slovanství na počátku 20. století. In: Běloševská, Ljubov a Zdeněk, Sládek. In: Karel Kramář. Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí. Praha: Euroslavica, 2003, s. 11 - 17. ISBN 80 – 85494 – 66 - 3.

Periodika

Pravda. Petěrburg: Organ centr. i mos. Komit. Rossijskoj Komunističeskoj partii, 1922, roč. 3, 2. června, č. 102, s. 1.

Pravda. Petěrburg: Organ centr. i mos. Komit. Rossijskoj Komunističeskoj partii, 1922, roč. 3, 31. srpna, č. 194, s. 1.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1919, roč. 59, 13. ledna, č. 12, s. 3.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1921, roč. 61, 23. března, č. 79, s. 4.

Národní listy. Praha: 1921, Julius Grégr, roč. 61, 17. srpna, č. 224, s. 4.

Archivy:

Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy

Ruská svobodná univerzita

Masarykův ústav AV ČR

Slovanský ústav (Kondakovův institut)

Archiv ministerstva zahraničních věcí

Ruská pomocná akce

11 RESUME

Die vorliegende Arbeit stellt die Regierung und den politischen Zusammenbruch des letzten russischen Zaren Nikolaus II. dar, der zum Sieg der Bolschewiki und zum folgenden Exil von der wissenschaftlichen, kulturellen und akademischen Elite in die Tschechoslowakei führte.

Der absolutistische Monarch Nikolaus II. nahm einige politische Zugeständnisse erst nach der Niederlage im russisch-japanischen Krieg und der Revolution im Jahre 1905 an. Russische Beteiligung an den Ersten Weltkrieg, die russische wirtschaftliche Rückständigkeit zeigte, führte zur Unzufriedenheit in der ganzen Gesellschaft und zum Regierungssturz des Zaren Nikolaus II.. Der folgende demokratische Prozess wurde in ein Chaos verwandelt, davon entstand die bolschewistische Diktatur in der Oktoberrevolution 1917. Bolschewiki, die im Russischen Bürgerkrieg gewannen, richteten den Terror gegen alle potentiellen Feinde, zu ihnen auch russische akademische und wissenschaftliche Elite gehörte. Lenin hasste diese Elite, deshalb wurde sie im Herbst 1922 ins Ausland ausgewiesen.

Im Rahmen der Hilfsaktion, auf die Einladung von der tschechoslowakischen Regierung, kamen viele wichtige russische Intellektuelle in die Tschechoslowakei, um Grund-, Mittel- und Hochschulen oder auch wissenschaftliche Institutionen zu gründen, und Studenten für die Rückkehr in demokratisches Russland vorzubereiten.

Eine Sonderstellung unter den Bildungsinstitutionen hatte die Russische Volksuniversität, später Freiuniversität genannt, die für die breite Öffentlichkeit bestimmt wurde. Sie entstand im Jahre 1923, es wurden Vorlesungen, Seminare, Fachkurse, literarische und Musikabende veranstaltet.

Seminarium Kondakovianum, im Jahre 1925 gegründet, konzentrierte sich auf die Forschung im Gebiet der Archäologie, Byzantologie. In der Zeit der Ersten Republik entwickelte es reiche wissenschaftliche und Verlagstätigkeit, es arbeitete mit dem Slawischen Institut eng zusammen, vor allem mit der Byzanzkommission.

Mit der Verringerung der finanziellen Unterstützung für die wissenschaftlichen Institutionen, seit dem Jahre 1925, verfiel die akademische Blüte Prags, in der Zeit des Faschismus erlosch die Tätigkeit allmählich und nach dem Krieg endete sie ganz.